

INDEKS REFORME PRAVNE PROFESIJE

KOSOVO

TOM II

APRIL 2007

ABA RULE OF LAW INITIATIVE

Indeks Reforme Pravne Profesije
za

Kosovo

April 2007.
© Udruženje Advokata Amerike

Tom II

Izjave i analize koje su ovde iznete nastale su zahvaljujući radu Američke advokatske asocijacije/Inicijative za vladavinu prava (u daljem tekstu "ABA/Inicijativa za vladavinu prava), koja je isključivo odgovorna za sadržaj ovog rada. Upravni odbor Američke advokatske asocijacije nije pregledao niti sankcionisao sadržaj ovog rada. Saglasno tome, stavovi koji su ovde izneti ne bi trebalo da se shvate kao politika koju zastupa ABA. Osim toga, sve što je izneto u ovom izveštaju ne bi trebalo da se shvati kao davanje pravnog saveta za određene slučajeve, i čitaoci su sami odgovorni da takve savete dobiju od svojih branilaca. Ovu publikaciju finansijski je podržala Američka agencija za međunarodni razvoj (USAID), Misija na Kosovu, pod uslovima Sporazuma o saradnji za saradnike br. 167-A-00-04-00103-00 i Sporazuma o saradnji za lidere br. ENI-A-00-00-00003-00 i ABA6004519. Ovde izneta mišljenja su mišljenja autora što ne znači da ona neminovno odražavaju stavove Američke agencije za međunarodni razvoj.

ISBN: 1-59031-933-8

Štampano u Sjedinjenim Američkim Državama

Autorska prava za 2007.

Američka advokatska asocijacija, Inicijativa za vladavinu prava

(Copyright © 2007 by the

American Bar Association Rule of Law Initiative)

740 15th Street, NW, Washington, DC 20005

www.abanet.org/rol

Sadržaj

UVOD	I
UVOD O KOSOVU	1
PREGLED OCENA	11
TABELA KORELACIONIH FAKTORA.....	11
I. PROFESIONALNE SLOBODE I GARANCIJE	13
Faktor 1: Mogućnost Slobodnog Bavljenja Strukom	14
Faktor 2: Profesionalni Imunitet	17
Faktor 3: Pristup Klijentima	18
Faktor 4: Poverljivost Advokat-Klijent.....	20
Faktor 5: Jednakost Pravnih Sredstava	21
Faktor 6: Pravo Zastupanja	24
II. OBRAZOVANJE, OBUKA, I PRIJEM U STRUCI	25
Faktor 7: Akademski Zahtevi	25
Faktor 8: Priprema za Bavljenje Pravnom Strukom	29
Faktor 9: Kvalifikacioni Proces	30
Faktor 10: Organ za Davanje Licenci.....	32
Faktor 11: Nediskriminacioni Prijem.....	35
III. USLOVI I STANDARDI PRAVNE PRAKSE	37
Faktor 12: Osnivanje Samostalne Pravne Prakse	37
Faktor 13: Resursi i Nadoknada.....	39
Faktor 14: Kontinuirano Pravno Obrazovanje	41
Faktor 15: Zastupljenost Manjina i Polova	43
Faktor 16: Profesionalna Etika i Ponašanje	45
Faktor 17: Disciplinski Postupci i Sankcije	47
IV. PRAVNE USLUGE.....	51
Faktor 18: Raspoloživost Pravnih Usluga	51
Faktor 19: Pravne Usluge za Ugrožena Lica	53
Faktor 20: Alternativno Rešavanje Sporova.....	56
V. PROFESIONALNA UDRUŽENJA	58
Faktor 21: Organizaciono Upravljanje i Nezavisnost	58
Faktor 22: Usluge za Članove	61
Faktor 23: Programi za Širenje Svesti i Interesa Javnosti	63
Faktor 24: Uloga Pravne Reforme	64
LISTA AKRONIMA.....	66

Uvod

Udruženje Advokata Amerike/ Pravna Inicijativa za Centralnu i Istočnu Evropu (u daljem tekstu "ABA/CEELI"), trenutno jedan od regionalnih odseka ABA/Inicijative za Vladavinu Prava, izradili su Indeks Reforme Pravne Profesije (u daljem tekstu IRPP (LPRI)) radi ocene procesa reformi od strane pravnika u novonastalim demokratijama. IRPP se bazira na nizu od 24 faktora koji su uzeti iz međunarodno priznatih standarda za profesiju advokata koje su identifikovale organizacije kao što su Ujedinjene nacije i Savet Evrope. IRPP faktori predstavljaju kamene temeljce za takve kritične oblasti kao što su profesionalne slobode i garancije; obrazovanje, obuka, i prijem u struci; uslovi i standardi obavljanja prakse; pravne usluge; i profesionalna udruženja. Indeks prvenstveno ima za cilj da omogući ABA/Inicijativi za vladavinu prava ili drugim pružaocima pravne pomoći, finansijerima pravne pomoći, kao i samim novonastalim demokratijama da na bolji način sprovedu programe pravnih reformi i da prate napredak ka ustanovljenju etičkije, efikasnije, i nezavisnije pravničke struke. Osim toga, IRPP, zajedno sa priručnicima koje je izdala ABA/Inicijativa za Vladavinu Prava: Reformskim indeksom za pravosuđe (RIP), Reformskim indeksom za tužioce (RIT), Reformskim indeksom za pravno obrazovanje (RIPO) i drugim sredstvima za ocenjivanje, takođe sadrže informacije o srodnim pitanjima kao što su korupcija, sposobnost pravnog sistema da rešava sukobe, manjinska pitanja i ravnopravnost polova i reforma pravnog obrazovanja.

U oceni IRPP-a *nisu* dati opisni komentari o ukupnom stanju pravne struke u datoj zemlji, kako je to urađeno u *Izveštaju o ljudskim pravima* Vlade SAD i u *Nacije u tranziciji* (Freedom House). Ova ocena više identifikuje specifične uslove, pravne odredbe, i mehanizme koji postoje u pravnom sistemu date zemlje i isto tako daje ocenu o tome koliko su dobro oni uklopljeni u specifične reformske kriterijume u vreme vršenja ocene. Pored toga, treba istaći da ovaj analitički proces nije statistički pregled. IRPP je urađen na bazi proučavanja relevantnih pravnih normi, razgovora sa neformalnim fokusnim grupama, razgovora sa ključnim licima za informacije, i relevantnih dostupnih podataka. Pre svega, i u najvećoj meri, on se bazira na ispitivanju pravne situacije prikupljanjem raznih informacija koje na najbolji način opisuju pravni sistem date zemlje u datom momentu kroz prizmu advokatske struke.

Opseg Ocene

Prilikom ocene reforme pravne profesije suočili smo se sa dva glavna izazova. Prvi je definicija termina "pravna profesija" i "advokat." Naslov Indeks Reforme Pravne Profesije donela je pogrešan naziv. IRPP fokusira svoju pažnju na advokate; međutim, većina pravnih profesija u svetu podeljena je na razne kategorije. Na primer, Savet Evrope navodi nekoliko posebnih kategorija pravnih stručnjaka, uključujući tu sudije, tužioce, advokate, pisare, sudske službenike, i sudske izvršitelje. ABA/CEELI bi mogla da uključi sve ove profesije, i možda da doda neke druge u svojoj anketi za ocenjivanje; međutim, ovako urađena ocena verovatno bi bila ili previše kompleksna ili plitka.

Da bi učinila proces ocene IRPP izvodljivim i da se održi njegova globalna primenljivost i prenosivost, ABA/CEELI je umesto toga odlučila da se fokusira na profesije koje su srž pravnih sistema; tj., na profesije koje se univerzalno smatraju centralnim za funkcionisanje demokratskih i tržišnih ekonomskih sistema. Posledica toga je da je CEELI eliminisala profesije kao što su notari, sudske službenice i izvršitelji, zbog raznih uloga i ograničenja koja oni imaju od zemlje do zemlje. Pored toga, ABA/CEELI je odlučila da eliminiše i sudije i tužioce iz opsega ocene IRPP-a, i da tako fokusira ovaj tehnički mehanizam na glavnu profesiju preko koje građani brane svoje interese od države. Nezavisni advokati, za razliku od sudija i tužilaca, ne predstavljaju oružje države. Osim toga, ABA/Inicijativa za vladavinu prava je isto tako uradila i RIP, koji se fokusira na proces reformi u pravosuđu novonastalih demokratskih država, RIT, sredstvo za cenjivanje tužilaca, i RIPO, sredstvo za ocenjivanje stanja pravnog obrazovanja u datoj zemlji.

Kada je ABA/CEELI odredila koja kategorija pravnih stručnjaka će se ocenjivati u IRPP ostalo je pitanje da se definiše termin "advokat." U Sjedinjenim Državama, i u nekim drugim zemljama, advokati predstavljaju jedinstvenu kategoriju stručnjaka. Međutim, u većini ostalih zemalja advokati su dodatno razvrstani na nekoliko grupa koje su definisane po njihovom pravu zastupanja na sudu. Na primer, u Francuskoj, postoje tri glavne kategorije advokata zastupnika: *avocate*, *avoués à la Cour*, i *advocates aux Conseils* (advokat, zastupnik na sudu, i pravni savetnik). Advokat (*avocate*) je branilac koji ima puno pravo zastupanja na svim sudovima, i on može savetovati i zastupati svoje klijente u svim sudovima, njegovi klijenti mu daju direktne instrukcije i on obično nastupa na sudu u njihovo ime. Zastupnik na sudu (*avoués a la Cour*) ima monopolsko pravo da podnese žalbe pred Žalbenim sudom, osim u krivičnim i predmetima iz radnog odnosa, u kom slučaju radi zajedno sa *advokatima*. U većini slučajeva, *zastupnik na sudu* samo podnese žalbu ali ne vrši stvarno zastupanje na sudu. On nema nikakva prava bilo koje vrste u bilo kom drugom sudu. *Pravni savetnici* (*advocates aux conseils*) zastupaju klijente usmeno i u pisanoj formi pred Kasacionim sudom i *Državnim savetom* (najviši sud za upravna pitanja u Francuskoj). Tyrell i Yaqub, *Pravna profesija u novoj Evropi*, 1996. Pored prava zastupanja, ostali faktori dodatno komplikuju nastojanja da se definiše termin "advokat", uključujući tu veliki broj državnih advokata i zastupnika firmi koji se ne smatraju nezavisnim stručnjacima, kao i praksu u nekim zemljama da se zastupanje klijenata dozvoli čak i licima bez pravnog obrazovanja.

Ova pitanja dovela su do dileme, jer ako bi se ABA/CEELI fokusirala isključivo na advokate (koji se generalno smatraju stručnjacima koji imaju pravo zastupanja na sudu za krivične predmete), ona bi onda potencijalno mogla da da tačnu ocenu o možda samo malom ali uobičajenom segmentu globalne pravne struke, ali bi u tom slučaju većina nezavisnih advokata bila izostavljena izvan opsega ocene, čime bi čitalac stekao nepovoljan utisak o reformi pravne struke. Na primer, prema izjavama Saveta advokata i udruženja pravnika pri Evropskoj Uniji (CCBE), u Poljskoj se advokatskom praksom u 2002. g. bavilo 22,048 advokata. Od ovog broja advokati su bili samo 5,315, ili 24 %. Ako bi, s druge strane, IRPP obuhvatao sva lica koja su kvalifikovana da se bave pravnom strukom, to bi isto tako moglo dovesti do netačne slike, jer bi time bili obuhvaćeni advokati ali i pravnici koji se ne bave praktičnim zastupanjem. Da bi ova ocena bila relativno opsežna a ipak jednostavna, ABA/CEELI je odlučila da u svet IRPP pravnika uključi i one advokate i braniocce u građanskim predmetima koji poseduju diplomu pravnog fakulteta izdatu od strane priznatog pravnog fakulteta i da se redovno i na nezavisan način bave pravom. Prema tome, isključila je državne advokate i zastupnike firmi, ako je to bilo potrebno. Osim toga, pošto se neki faktori odnose samo na advokate, ABA/CEELI je odlučila da proširi ili suzi svet advokata zavisno od datog faktora.

Metodologija ABA/CEELI

Drugi glavni izazov prilikom ocenjivanja advokatske profesije odnosi se na materijalna i druga sredstva. Iako je ABA/CEELI mogla da preuzme mnogo toga iz RIP što se tiče strukture i procesa, ipak postoji vrlo malo istraživačkih radova o pravnoj reformi. Ovako ograničeno istraživanje uglavnom je koncentrisano na sudstvo, dok su isključene ostale važne komponente pravnog sistema, kao što su advokati i tužioci. Prema rečima stručnjaka za demokratiju, Tomasa Karotera, "promoteri vladavine prava imaju tendenciju da vladavinu prava jednostavno prevedu kao da je to institucionalna kontrolna lista, gde je primarni naglasak dat na sudstvo." Karoter, *Promovisanje vladavine prava u inostranstvu: Poznavanje problema*, (CEIP Rule of Law Series - CEIP Izdanja u oblasti vladavine prava, br.34, jan. 2003). Osim toga, kao i kod RIP, ABA/CEELI je zaključila da je teško da se kvantitavno izraze mnogi faktori koji imaju veze sa ocenom advokatske struke i da "oslanjanje više na subjektivne a manje na objektivne kriterijume može biti ... izloženo kritici." ABA/CEELI, *Judicial Reform Index: Manual for JRI Assessors*. (Reformski indeks za pravosuđe: Priručnik za ocenjivače RIP) (2001).

ABA/CEELI je nadoknadila nedostatak istraživanja tako što se oslonila na osnovne međunarodne standarde, kao što su Osnovni principi Ujedinjenih nacija o ulozi advokata i Preporuke Saveta

Evrope o slobodi bavljenja advokaturom, i na više od deset godina iskustva ABA/CEELI u tehničkom razvoju sa ciljem da ustanovi kriterijume za ocenu IRPP. Koristeći ova dva izvora ABA/CEELI je sastavila niz od 24 aspiracionih stavki koje pokazuju razvoj etičke, efektivne, i nezavisne advokatske struke.

Da olakša ocenu ovih faktora, ABA/CEELI je izdala priručnik u kome su data objašnjenja ovih faktora i međunarodni standardi iz kojih oni potiču, gde je razjašnjena terminologija i izneta su fleksibilna uputstva za oblasti koje se ispituju. Posebno se nastojalo da se izbegne pridavanje prevelike pažnje konceptima običajnog prava koji se odnose na strukturu i funkciju advokatske struke. Dakle, uneti su neki faktori koji su za advokata iz Amerike ili Evrope donekle nepoznati, i razume se da je namera bila da se uzme ono što je najbolje iz vodećih pravnih tradicija. Glavne kategorije odnose se na profesionalne slobode i garancije; obrazovanje, obuku, i prijem u struci; uslove i standarde vođenja prakse; pravne usluge; i stručna udruženja.

Prilikom izrade IRPP ABA/CEELI je mogla na brojne načine da iskoristi svoje iskustvo pri izradi RIP i novi CEDAW Mehanizam za ocenjivanje¹. Na primer, IRPP je preuzeo mehanizam za "bodovanje" faktora iz RIP i tako je mogla da se izbegne teška i kontroverzna interna debata do koje je došlo prilikom izrade RIP. Ukratko, RIP, i sada IRPP, koriste kvalitativne ocene koje su specifične za faktor; međutim, oba mehanizma za ocenjivanje uopšte ne nastoje da daju ukupni broj bodova za napredovanje pravne reforme u datoj zemlji zbog toga što bi pokušaji davanja ukupnog zbira bodova bili kontraproduktivni.² Svakom IRPP faktoru, ili stavci, daje se jedna od tri vrednosti: *pozitivna, neutralna, ili negativna*. Ove vrednosti samo odražavaju odnos faktora po stavkama sa propisima date zemlje i praksom u pravnoj struci. Tamo gde stavka skoro sasvim odgovara realnosti u datoj zemlji, toj zemlji se daje "pozitivan" bod za tu stavku. Međutim, ako stavka uopšte ne odražava uslove u datoj zemlji onda se daje "negativan" bod. Ako su uslovi u datoj zemlji u određenom smislu dobri ali ne i u drugom onda se daje ocena "neutralan."

Rezultati iz 24 posebne ocene prikazani su na standardnom formatu u svakoj IRPP oceni date zemlje. Kao i kod RIP, data je procena korelacija i kratak pregled u kome se opisuje razlog zbog koga je donet dati zaključak za svaki faktor. Pored toga, data je i temeljnija analiza i detaljno su opisana razna pitanja. Popis podataka na ovaj način olakšava njihovo unošenje u bazu podataka, i korisnicima omogućava da lako uporede i dobiju sliku rada u određenim oblastima u raznim zemljama i – kako se IRPP menja - tokom vremena u datoj zemlji. Dva su glavna razloga za preuzimanje RIP procesa ocenjivanja, "bodovanje" i format. Prvi je jednostavnost. Pošto se radilo po već oprobanoj metodologiji RIP to je omogućilo bržu izradu IRPP. Drugi razlog je ujednačenost. Obrazovanje ujednačenih formata omogućuje da ABA/Inicijativa za vladavinu prava konačno dobije uporedne podatke iz IRPP i da ih unese u postojeće informacije o RIP, RIT i RIPO. Ovo će omogućiti da ABA/Inicijativa za vladavinu prava dobije kompletniju sliku o pravnim reformama u ciljnim zemljama.

Dve oblasti koje su nove i koje se nadograđuju na iskustvo RIP su obrazovanje i korišćenje neformalnih fokusnih grupa. Da bi se dobila veća doslednost kod korelacionih faktora, ABA/Inicijativa za vladavinu prava je obrazovala odbor koji se sastoji od ocenjivača i odabranog osoblja iz ABA/Inicijative za vladavinu prava. Svrha odbora je da se uradi komparativna perspektiva date zemlje na bazi iskustva ocenjivača i da se obezbedi mehanizam za dosledno bodovanje prilikom ocenjivanja date zemlje. Neformalne fokusne grupe, u koje spadaju ne samo advokati već i sudije, tužioc, predstavnici NVO, i drugi državni službenici, trebalo bi da pomognu da se dobije slika sa lica mesta i da se poveća ukupna tačnost ocene.

¹ CEDAW je skraćenica za Konvenciju UN o eliminaciji svih oblika diskriminacije žena. CEELI je izradila CEDAW mehanizam 2001-2002.

² Za temeljnije diskusije o ovoj temi, vidi C.M. Larkin, "Sudijska nezavisnost i demokratizacija: Teoretska i konceptualna analiza," 44 Američki žurnal komparativnog prava. 605, 611 (1996).

Sociolozi bi mogli polemisati da bi se neki kriterijumi najbolje mogli utvrditi dobijanjem mišljenja celokupne javnosti ili opsežnim razgovorima sa advokatima i sudskim osobljem. Budući da nema dovoljno novca za potencijalno velike troškove kao i zbog vremenskih ograničenja ABA/CEELI je odlučila da strukturno izloži ova pitanja tako da se na njih mogu dobiti efikasni odgovori od ograničenog broja advokata, sudija, novinara, i spoljnih posmatrača koji detaljno poznaju dati pravni sistem. Sve u svemu, namera je bila da IRPP mogu brzo primeniti jedan ili više pravnih stručnjaka koji generalno poznaju datu zemlju i region i koji prikupljaju objektivne informacije i vode razgovore koji su neophodni da se dobije odgovarajuća ocena svakog faktora.

Planirano je da IRPP zadovolji nekoliko funkcija. Prvo, ABA/Inicijativa za vladavinu prava i drugi pružaoci pomoći u oblasti vladavine prava moći će da iskoriste rezultate IRPP radi izrade efikasnijih programa koji bi pomogli da se poboljša kvalitet nezavisnog pravnog zastupanja. Drugo, IRPP će isto tako za donatorske organizacije, kreatore politike, NVO, i međunarodne organizacije obezbediti teško dostupne informacije o strukturi, karakteru, i statusu pravne struke u zemljama gde se implementira IRPP. Treće, zajedno sa Reformskim indeksom pravosuđa (RIP), IRPP ABA/Inicijative za vladavinu prava će obezbediti opsežno razumevanje o tome kako vladavina prava funkcioniše u praksi. Četvrto, IRPP rezultati isto tako mogu služiti i kao odskočna daska za takve lokalne inicijative za zastupanje kao što su kampanje za obrazovanje javnosti o ulozi advokata u demokratskom društvu, o pitanjima ljudskih prava, izradi nacrtu zakona, i lokalnim naporima da država poboljša poštovanje međunarodno priznatih standarda u pogledu pravne struke.

Izjave Zahvalnosti

ABA/Inicijativa za vladavinu prava želi da se zahvali timu koji je razvio ovaj koncept i izradio IRPP, uključujući tu koordinatora projekta Kloda Zula (Claude Zullo), saradnika oblasnog direktora ABA/CEELI Programa za Kavkaz, i Endrua Solomona (Andrew Solomon), kodirektora ABA/CEELI Kancelarije za istraživanje vladavine prava, Majkla Meja (Michael Maya), zamenika direktora i NIS Regionalnog direktora, i Kristinu Turturicu (Cristina Turturica), saradnika ABA/CEELI, i Gevina Vajsa (Gavin Weise), ABA/CEELI saradnika programa.

Tokom razvojnog procesa koji je trajao godinu dana, razni eksperti dali su svoja mišljenja i komentare o stvarima vezano za pravnu struku. ABA/CEELI bi isto tako želela da se zahvali i svom rukovodstvu, Dejvidu Tolbertu (David Tolbert), bivšem izvršnom direktoru; Meri Grir (Mary Greer), direktoru ABA/CEELI Programa za krivično pravo i koordinatoru za reformu fokusnih oblasti u pravnoj struci; i Skotu Karlsonu (Scott Carlson), bivšem Regionalnom direktoru za Centralnu i Istočnu Evropu i koordinatoru za reformu fokusnih stvari u pravosuđu za reviziju početnih verzija IRPP faktora i strukture. Pored toga, ABA/CEELI želi da se zahvali članovima ekspertske grupe IRPP, koji su pomogli da se revidira početna IRPP struktura i faktori, uključujući tu Kathleen Clark, Kathryn Hendley, Stéphane Leyenberger, William Meyer, Avrom Sherr, Christina Storm, Roy Stuckey, Rupert Wolff, i, naročito, Mark Dietricha, koji je kasnije implementirao pilot fazu IRPP. Konačno, ABA/CEELI bi isto tako želela da se zahvali domaćim advokatima saradnicima koji su učestvovali u razvoju ovog procesa, uključujući tu Marinu Chicu (Moldavija), Tatianu Chernobil (Kazahstan), Gulara Guliyeva (Azerbejdžan), Jetiša Jašarija (Kosovo), Azamata Kerimbaeva (Kirgistan), i Eduarda Mkrtychjana (Armenija).

Ocenu IRPP na Kosovu izvršio je od 14 – 18. aprila 2007. g. Daniel FitzGibbon, uz pomoć Jetiša Jašarija višeg pravnog savetnika ABA/Inicijative za vladavinu prava, pravnog savetnika Fatmira Kutlovčija, prevodioca Arijanita Osmanija i pravnog pripravnika Naima Spahiu. Tim je imao čvrstu podršku ostalih članova kancelarije ABA/Inicijative za vladavinu prava u Prištini, uključujući tu direktora Davida Sipa, službenika za vezu za vladavinu prava Kathy Ladun, administrativnog službenika Laure Rakovica i pravnog pomoćnika Vjose Hasanaj. Pravni analitičar ABA/Inicijative za vladavinu prava i IRPP koordinator, Dr. Carson Clements obavio je istraživanje, izvršio analizu suštinskih zakonskih odredbi, i pripremio i redigovao izveštaje za objavljivanje. ABA/Inicijativa za vladavinu prava izražava svoju zahvalnost mnogim advokatima, sudijama, profesorima prava,

državnim službenicima, i predstavnicima donatorske zajednice koji su se sastali sa timom i saglasili da budu intervjuisani vezano za ovaj projekat. Poverljive liste intervjuisanih lica i pregledanih dokumenata nalaze se u arhivi kancelarije ABA/Inicijativa za vladavinu prava u Washingtonu, DC.

UVOD O KOSOVU

Istorijski Kontekst

Kosovo je bilo administrativni region Jugoslavije tokom većeg dela dvadesetog veka, bilo kao deo "južne Srbije" u okviru Kraljevine Jugoslavije između dva Svetska rata, ili kao pokrajina Srbije u okviru Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije [u daljem tekstu "SFRJ"], koja je stvorena 1944. Savezni ustav iz 1974. g. (u daljem tekstu «USTAV SFRJ») dao je znatna ovlašćenja saveznim jedinicama Jugoslavije, čime je unapređena decentralizacija administrativne mašinerije zemlje. Na bazi člana 1 Ustava SFRJ, iako je još uvek bilo formalno deo Srbije, Kosovo je proglašeno za „Socijalističku Autonomnu Pokrajinu“ sa svojim sopstvenim ustavom, skupštinom, vrhovnim sudom, i narodnom bankom. Kao posledica ovoga Kosovo je, u suštini, bilo ravnopravna članica federacije i veze sa Srbijom su oslabile. Tokom ovog perioda u regionu Kosova većinsko stanovništvo su bili etnički Albanci. Godine 1989. godine autonomiju Kosova veoma je ograničio srpski predsednik Slobodan Milošević, budući da je Srbija preuzela upravu nad policijom, sudovima, civilnom odbranom, kao i u sferi ekonomske, socijalne i obrazovne politike. U to vreme, većinsko albansko stanovništvo koje je predstavljalo više od 80 % stanovništva stavljeno je pod vojnu upravu. Godine 1997-98. na Kosovu koje je bilo pod upravom Srbije izbio je rat, jer je Oslobođilačka vojska Kosova [u daljem tekstu "OVK"] otpočela političku i vojnu borbu za autonomno Kosovo. Jugoslovenska vojska i paravojne policijske snage nastojale su da slome separatistički pokret OVK. Posle perioda žučnog lokalnog konflikta 1998. godine i perioda pregovora sa međunarodnom zajednicom, NATO je počeo rat iz vazduha protiv Jugoslavije marta meseca 1999. godine. Posle rata koji je trajao 78 dana, jugoslovenske snage su se povukle iz regiona Kosova.

Kada su okončani veći sukobi juna 1999, Kosovo je stavljeno pod upravu međunarodne civilne administracije i vojnih bezbednosnih snaga na bazi stava 5 Rezolucije 1244 Saveta bezbednosti Ujedinjenih nacija, U.N. SCOR (4011. mtg.) (10. jun 1999) [u daljem tekstu "Rezolucija 1244"], kao protektorat UN (u daljem tekstu "UN"). REZ. SB UN 1244, STAV. 5, SED. SB UN 4011 (10 Jun, 1999.). Specijalni predstavnik Generalnog sekretara UN (u daljem tekstu "SPGS") upravlja međunarodnom civilnom administracijom koja se zove Misija Ujedinjenih nacija na Kosovu [u daljem tekstu "UNMIK"]. Tri saradničke međunarodne organizacije sada rade u četiri stuba strukture UNMIK-a: Stub I "Policija i pravosuđe" (UN); Stub II "Civilna administracija" (UN); Stub III "Demokratizacija i izgradnja institucija" (Organizacija za evropsku bezbednost i saradnju (u daljem tekstu "OEBS")); i Stub IV "Ekonomska obnova" (Evropska Unija (u daljem tekstu "EU")). UNMIK je zadužen da upravlja Kosovom shodno Rezoluciji 1244 i UNMIK Uredbi 2001/9 o Ustavnom okviru za privremnu samoupravu na Kosovu (15. maj 2001.), www.unmikonline.org/constframework.htm, sa poslednjim izmenama i dopunama u Uredbi br. 2002/9 (03. maj 2002), www.unmikonline.org/regulations/unmik_gazette/02english/E2002regs/Re2002_09.pdf [u daljem tekstu "Ustavni okvir"]. UNMIK će i dalje imati izvesnu vlast sve dok se ne reši status Kosova, kao što su funkcije vođenja policije, odbrane, inostranih poslova, i izvesnih pravosudnih stvari.

Međunarodno bezbednosno prisustvo, NATO Kosovske snage (u daljem tekstu "KFOR"), deluje pod jedinstvenom vojnom upravom i komandnom strukturom koja je odvojena od UNMIK-a. Mandat KFOR-a je da ustanovi trajni prekid neprijateljstava, obezbedi sigurno okruženje za sve ljude na Kosovu, i da olakša bezbedan povratak raseljenih lica i izbeglica. Snage KFOR-a i njegovo međunarodno osoblje ne podležu pod vlast UNMIK-a, i uživaju imunitet od sudova na Kosovu.³

³ Vidi Vojno-tehnički sporazum između Međunarodnih bezbednosnih snaga ("KFOR") i vlada Savezne Republike Jugoslavije i Republike Srbije (9. jun 1999.); i UNMIK Uredba br. 2000/47 o Statusu, privilegijama i imunitetu KFOR-a i UNMIK-a i njihovog osoblja na Kosovu, (18. avgust 2000) Sl. br. 4 - 2000.

Veliki korak ka rešenju statusa Kosova preduzet je 26. marta 2007, kada je Specijalni izaslanik Generalnog sekretara UN objavio svoj izveštaj o budućem statusu Kosova i, u dodatku, Sveobuhvatni predlog za rešenje statusa Kosova (S/2007/168/Add.1) (26. mart 2007), po predlogu Specijalnog izaslanika Martti Ahtisarija [u daljem tekstu "Ahtisarijev predlog"]. Vidi www.unosek.org/docref/report-english.pdf. Po Ahtisarijevom predlogu, Kosovo bi postalo nezavisna država, koja bi samostalno upravljala po sopstvenom ustavu, ali bi bila nadgledana i podržavana, na privremeno ali neodređeno vreme, od strane međunarodnih civilnih i vojnih organa. U novi ustav Kosova trebalo bi da se unesu izvesni principi za zaštitu prava etničkih i verskih manjina, da se decentralizuje vlada, podstiče vladavina prava, i ugrade najviši priznati međunarodni standardi o ljudskim pravima i osnovnim slobodama. Kosovom bi upravljala njegova sopstvena vlada, ali bi Međunarodni civilni predstavnik, delujući u ime EU, i Međunarodna upravna grupa, imali čvrsta korektivna ovlašćenja da osiguraju uspešno sprovođenje rešenja. Ova ovlašćenja podrazumevala bi mogućnost da se ponište zakoni i odluke kosovskih organa vlasti, kao i ovlašćenja da se kazne ili razreše dužnosti javni zvaničnici. Dodatnu međunarodnu podršku i nadzor u civilnoj sferi obezbedili bi Misija Evropske bezbednosne i odbrambene politike i OEBS. Bezbednost bi obezbeđivale međunarodne vojne snage pod komandom NATO, dopunjujući nove multietničke kosovske snage, sve dotle dok se ne utvrdi da su kosovske institucije sposobne da izvrše u potpunosti svoje odgovornosti u sferi bezbednosti. Ahtisarijev predlog je podnet Savetu bezbednosti UN, ali sve do ovog izveštaja ovaj organ nije preduzeo nikakvu meru i nije određen ni datum za razmatranje ovog predloga. Ukoliko Ahtisarijev predlog bude usvojen i stupi na snagu, ostaviće se tranzicioni period od 120 dana tokom koga bi trebalo da se usvoji novi ustav. UNMIK bi onda napustio pokrajinu, i novi opšti i lokalni izbori bili bi održani u roku od devet meseci posle datuma stupanja na snagu ovog predloga rešenja.

Pravni Kontekst

Pregled Pravne Struke

Važeći zakon na Kosovu sastoji se od UNMIK Uredbi (uključujući tu i Ustavni okvir) i subsidijarnih instrumenata, zakona Skupštine Kosova, i zakona na snazi na Kosovu do 22 marta 1989. – poslednjeg dana kada je Kosovo imalo status autonomije u okviru SFRJ. Ovi drugi zakoni obuhvataju odredbe saveznih zakona bivše SFRJ, ranije kosovske pokrajinske zakone, kao i neke odredbe zakona bivše Socijalističke Republike Srbije. Zakoni koji su proglašeni posle 22. marta 1989. godine mogu se primenjivati samo ako obrađuju predmetnu stvar ili situaciju koja nije obuhvaćena u ranijem zakonu i ukoliko nisu diskriminacioni. UNMIK uredbe i subsidijarni instrumenti imaju prvenstvo nad bilo kojim protivurečnim ranijim zakonima. UNMIK Uredba br. 1999/24, o Važećem zakonu na Kosovu (12. dec. 1999), www.unmikonline.org/regulations/unmikgazette/02english/E1999regs/RE1999_24.htm, sa poslednjim izmenama i dopunama u UNMIK Uredbi br. 2000/59 (27. oktobar 2000), www.unmikonline.org/regulations/unmikgazette/02english/E2000regs/RE2000_59.htm. Pored toga, Ustavni okvir upućuje i da se na Kosovu neposredno primenjuju nekoliko međunarodnih instrumenata o ljudskim pravima, uključujući tu Univerzalnu deklaraciju o ljudskim pravima, Evropsku konvenciju za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda (sa protokolima), Međunarodni pakt o građanskim i političkim pravima (sa protokolima), Konvenciju o eliminaciji svih oblika rasne diskriminacije, Konvenciju o eliminaciji svih oblika diskriminacije žena, Konvenciju o pravima deteta, Evropsku povelju o regionalnim ili manjinskim jezicima, i Okvirnu konvenciju Saveta Evrope za zaštitu nacionalnih manjina. USTAVNI OKVIR, Poglavlje 3.

UNMIK je postupno preneo mnoga svoja ovlašćenja na lokalne organe. Početkom 2001, uz saglasnost sa lokalnim političkim liderima, UNMIK je obrazovao dvadeset centralnih administrativnih odseka, koji se mogu uporediti sa ministarstvima, kojima upravljaju zajednički lokalni i međunarodni šefovi. Lokalni izbori u oktobru 2000. doveli su do obrazovanja trideset skupština opština širom Kosova. Ustavni okvir i podzakonska akta obezbedili su da Kosovom

upravlja Privremene institucije samouprave [u daljem tekstu "PIS"], uključujući tu Skupštinu, premijera, i predsednika Kosova, kao i devet ministarstva u okviru centralne vlade i razne izvršne organe. UNMIK Uredba br. 2001/19, o izvršnoj grani vlasti Privremenih institucija samouprave na Kosovu (13. sept. 2001), www.unmikonline.org/regulations/unmikgazette/02english/E2001regs/RE2001_19.pdf, sa poslednjim izmenama i dopunama u UNMIK Uredbi br. 2006/34 (22. maj 2006), www.unmikonline.org/regulations/unmikgazette/02english/E2006regs/RE2006_34.pdf. Skupština od 120 poslanika izabrana je u novembru 2001. a vlada Kosova obrazovana je u martu 2002. Od izbora za Skupštinu 2004. godine UNMIK je postupno preneo odgovornosti za dodatna ministarstva i stvorio više pozicija i organa u okviru izvršne vlasti Kosova. U tom smislu je najvažnije što je krajem 2005. godine obrazovano Ministarstvo pravosuđa Kosova sa ograničenim nadležnostima shodno UNMIK Uredbi br. 2005/53 (20. dec. 2005), www.unmikonline.org/regulations/unmikgazette/02english/E2005regs/RE2005_53.pdf. SPGS je zadržao široka ovlašćenja da osigura da Rezolucija 1244 bude u potpunosti sprovedena, i na taj način je zadržao izvesne izvršne funkcije vezano za pravosudni sistem u okviru međunarodnog Odeljenja pravde UNMIK Stuba I.

Kao što je napred pomenuto, po Ustavu SFRJ iz 1974, Kosovo je posedovalo status Socijalističke Autonomne Pokrajine [u daljem tekstu SAP] u okviru Socijalističke Republike Srbije i, kao takvo, uživalo je znatna suverena prava. Zakon o advokaturi i drugoj pravnoj pomoći usvojen 1973. predviđao je samoupravnu Advokatsku Komoru Kosova [u daljem tekstu AKK] sa sedištem u Prištini u koju su mogli da se registruju kvalifikovani advokati. ZAKON O ADVOKATURI I DRUGOJ PRAVNOJ POMOĆI IZ 1973, Službeni list Socijalističke Autonomne pokrajine Kosovo (u daljem tekstu Sl. SAP Kos.) br. 43/1973, sa izmenama i dopunama u ZAKONU O IZMENAMA I DOPUNAMA ZAKONA O ADVOKATURI I DRUGOJ PRAVNOJ POMOĆI, Sl. SAP Kos. br. 46/1977 i ZAKONA O ADVOKATURI I DRUGOJ PRAVNOJ POMOĆI IZ 1979, Sl. SAP Kos. br. 48/1979 (u daljem tekstu ZAKON O ADVOKATURI IZ 1979). Tokom ovog perioda autonomije, mnogi kosovski Albanci bili su registrovani kao advokati ili su radili kao sudije, advokati, profesori prava i drugi pravi stručnjaci.

Godine 1989. autonomija Kosova bila je veoma ograničena jer je Srbija preuzela kontrolu nad mnogim kosovskim institucijama, uključujući tu i pravosudni sistem. Jedna od posledica ovakvog razvoja stvari bilo je diskriminaciono otpuštanje sudija i tužilaca kosovskih Albanaca. Advokatima etničkim Albancima koji su već bili registrovani u AKK bilo je dozvoljeno da nastave sa njihovom pravnom praksom, i njima su se pridružili mnogi otpušteni sudije i tužioci. Međutim, potencijalnim pravnicima albanskog porekla bilo je zabranjeno da pohađaju "zvanični" pravni fakultet u Prištini, a kvalifikovanim kandidatima nije bilo dozvoljeno da polažu pravosudni (ili advokatski) ispit. Pripadnici albanske zajednice obrazovali su ilegalnu vladu u senci i paralelni obrazovni sistem koji je finansiran sa 3% "poreza" na lični dohodak kosovskih Albanaca i to kako za Albance na Kosovu tako i za one u inostranstvu. Ovaj sistem obuhvatao je i pravni fakultet koji je bio smešten u privatnoj kući u Prištini, i tajno obezbeđivao pravno obrazovanje za studente etničke Albance. Ispite i diplome koje je izdavao ovaj tajni pravni fakultet, naravno da nisu priznavale srpske vlasti, i studenti koji su završili ovaj fakultet nisu mogli da se prijave za posao. Kada je izbio građanski rat 1997, AKK je praktično prestala da funkcionise i postala je samo ustanova na papiru. Kada se rat završio 1999, mnogi sposobni advokati kosovski Albanci napustili su pokrajinu, dok oni koji su ostali nisu imali skorog iskustva niti pristup tekućim zbijanjima u zakonu i praksi. Registrovani advokati su najvećim delom bili obrazovani tokom socijalističke ere, i bili su loše pripremljeni za rad u novoj demokratiji i tržišnoj ekonomiji; vrlo mali broj njih imao je neposredno znanje u sferi savremenih poslovnih zakona i međunarodnih konvencija o ljudskim pravima. AKK je morala ponovo da se aktivira uz pomoć međunarodnih organizacija, pravni fakultet za etničke Albance morao je ponovo da se otvori na Univerzitetu u Prištini i u drugim objektima, a pravni fakultet za etničke Srbe morao je da se premesti iz Prištine u Mitrovicu. Uticaj ratnog stanja iz 1990-ih oseća se sve do današnjih dana i oslikan je u mnogim zapažanjima i zaključcima u ovom izveštaju.

Termin “pravna struka” na Kosovu obuhvata mnoge srodne struke, uključujući tu privatne advokate koji su registrovani advokati; neadvokate koji mogu ali ne moraju da imaju pravno obrazovanje ali im je dozvoljeno da zastupaju stranke u određenim građanskim ili upravnim postupcima (vidi diskusiju pod “Privatni advokati” dole); svršeni pravnici pripravnici/stažisti poznati kao *pripravnici*; pravnici u preduzećima, državnim organizacijama ili organima i nevladinim organizacijama; tužiocima; i sudije. Posle diplomiranja na pravnom fakultetu, posle ispunjavanja raznih kvalifikacionih zahteva, diplomac prava može krenuti bilo kojim putem u svojoj karijeri i kasnije može da menja svoju karijeru i uključi se u neke druge pravne poslove pošto uspešno položi dodatnu obuku i ispite.

- **Privatni Advokati**

Zakon o advokaturi iz 1979. ostaje na snazi i služi kao najviši zakon o privatnoj pravnoj praksi. Godine 2004, Skupština Kosova je donela novi Zakon o advokatskoj komori, Zakon br. 2004/40 (8. sept. 2004), koji je dostupan samo u štampanoj formi [u daljem tekstu “PREDLOG ZAKONA O ADVOKATSKOJ KOMORI”]. Uprkos tome što je proteklo skoro tri godine, UNMIK još uvek nije usvojio Predlog zakona o advokatskoj komori, tako da on još uvek nije zakon koji uređuje rad privatnih advokata na Kosovu. Međutim, gde je to relevantno, ovaj izveštaj će pominjati ne samo odredbe Zakona o advokaturi iz 1979, već isto tako i one iz Predloga zakona o advokatskoj komori.

Zakon o advokaturi iz 1979. definiše termin “pravna pomoć” tako da ona obuhvata u suštini sve aktivnosti koje su obično povezane sa privatnim i samostalnim bavljenjem pravnom praksom, uključujući tu pružanje pravnih saveta, pisanje tužbi i žalbi, sastavljanje ugovora, testamenata i drugih dokumenata, zastupanje stranaka pred sudovima i upravnim organima, zastupanje lica u drugim pravnim poslovima, i pravno savetovanje, ZAKON O ADVOKATURI iz 1979, član 2. Samo “advokatima” je dozvoljeno da pružaju sve ovakve usluge pravne pomoći, dok neadvokati mogu da pružaju samo one usluge za koje su ovlašćeni po zakonu. *Id.* u čl. 3. Da bi postao advokat, čovek mora da ispuni određene kvalifikacione uslove i da bude registrovan u AKK. *Id.* u čl. 35 – 36. Zakon o advokaturi iz 1979. takođe predviđa i advokate “*pripravnike*”, diplomce pravnog fakulteta koji rade kao pripravnici ili stažisti u kancelariji advokata pod njegovim nadzorom. *Id.* u čl. 54 – 62. Opštine i radne organizacije mogu da otvore posebne uslužne kancelarije za pružanje pravne pomoći građanima i uposlenicima, odnosno, da za ove svrhe koriste kako diplomirane pravnike tako i advokate. *Id.* u čl. 70 – 74. U oblastima u kojima nema ili nema dovoljan broj advokata da obezbede neophodnu pravnu pomoć, ove kancelarije za pružanje pravne pomoći mogu da obezbede čak i zastupanje na sudu jer u njima rade diplomirani pravnici koji i inače imaju pravo da rade kao advokati. *Id.* u čl. 75 – 78. Saglasno tome, osim pripravnika i usko definisanih kancelarija za pružanje pravne pomoći, Zakon o advokaturi iz 1979. dozvoljava da se pružanjem pravne pomoći bave samo registrovani advokati.

Predlog zakona o advokatskoj komori sadrži uporedno široku definiciju “pravne pomoći” i generalno dozvoljava da nju pružaju samo registrovani advokati ili pripravnici koji rade pod njihovim nadzorom. PREDLOG ZAKONA O ADVOKATSKOJ KOMORI, član 2. Eksperti iz drugih oblasti mogu da pružaju pravnu pomoć u sferi njihove struke, dok profesori prava mogu samo da daju pravne savete ili ekspertizu ali ni na koji drugi način ne smeju da pružaju pravnu pomoć. *Id.* Predlog zakona o advokatskoj komori predviđa da specijalni zakoni mogu da regulišu pružanje pravne pomoći od strane drugih institucija i organizacija. *Id.* On isto tako izričito dozvoljava da AKK pokrene sudski postupak protiv neovlašćenih lica koja pružaju pravnu pomoć, mada karakter i posledice postupka nisu utvrđene u ovom zakonu. *Id.* u čl. 3. Član 40.1g Predloga zakona o advokatskoj komori ovlašćuje AKK da izda uredbu o registraciji inostranih advokata, čime bi se otvorila mogućnost da advokati iz drugih zemalja pružaju pravnu pomoć međunarodnim organima vezano za zakone Kosova, ili da ih čak zastupaju pred sudovima na Kosovu.

Prema odredbama ovih zakona, jasno je da su lica koja mogu da zastupaju okrivljenike u krivičnim predmetima na Kosovu samo registrovani advokati ili (u ograničenim okolnostima) *pripravnici* koji rade pod nadzorom registrovanih advokata. Privremeni zakon o krivičnom postupku Kosova [u daljem tekstu "Zakon o krivičnom postupku"], proglašen UNMIK Uredbom br. 2003/26 (6. juli, 2003), stupio na snagu 6. apr. 2004, www.unmikonline.org/regulations/unmikgazette/02english/E2003regs/RE2003_26.pdf, član 70.

Čini se da je situacija u građanskim parnicama sasvim drugačija. Uprkos naizgled jasnim ograničenjima o bavljenju pravnim poslovima od strane neadvokata u Zakonu o advokaturi iz 1979. i Predlogu zakona o advokatskoj komori, ostali zakoni dozvoljavaju praktično svakome da zastupa stranke u građanskim parnicama. Zakon SFRJ o parničnom postupku, Sl. list SFRJ br. 4/1977 (14. jan. 1977) [u daljem tekstu "Zakon o parničnom postupku"], koji se i dalje primenjuje na Kosovu pošto nije donet novi zakon, generalno dozvoljava strankama u građanskom postupku da angažuju neadvokate, čak i ne-pravnike, da ih zastupaju u parnicama. Jedino ograničenje u većini slučajeva je da zastupnik mora da bude pravno sposoban za rad i da se ne predstavlja lažno da je advokat. ZAKON O PARNIČNOM POSTUPKU, član 89 – 90. Član 91 zahteva da, tamo gde su radne organizacije i samoupravne organizacije i zajednice uključene u sporovima oko imovine koja premašuje određenu graničnu vrednost, njihovi zastupnici moraju da imaju položeni pravosudni ispit. Međutim, oni ne moraju biti registrovani advokati. Zakon o vanparničnom postupku, SAP Kosovo Sl. list br. 42/1986 (24. okt, 1986), ne kaže ništa o pravnim zastupnicima osim pominjanja "privremenih predstavnika" koji se mogu angažovati u posebnim okolnostima. ZAKON O VANPARNIČNOM POSTUPKU, član 6; vidi takođe, Organizacija za evropsku bezbednost i saradnju, *Pravno zastupanje u građanskim parnicama* (jun 2007), www.osce.org/documents/mik/2007/06/24936_en.pdf.

U slučaju upravnih postupaka, zakon i praksa nisu u potpunosti jasni. Član 35.1 Zakona o upravnom postupku, koji je proglašen UNMIK Uredbom br. 2006/33 (13. maj 2006), www.umikonline.org/regulations/unmikgazette/02english/E2006regs/RE2006_33.pdf, [u daljem tekstu "Zakon o upravnom postupku"] jednostavno propisuje da stranke mogu učestvovati u postupku "ili lično ili preko zastupnika", a da nije određeno ko može a ko ne može da bude zastupnik. Po konvencionalnim pravilima statutorne građe, čini se da bi ovaj propust mogao da se ispravi osvrtno na Zakon o advokaturi iz 1979. godine, gde se kaže da zastupanje stranaka u upravnim postupcima i pružanje "pravne pomoći" spada u isključivu nadležnost registrovanih advokata. Međutim, raniji zakon o upravnom postupku SFRJ, dozvoljavao je svakom licu sa poslovnom sposobnošću da zastupa stranku, pod uslovom da se to lice ne predstavlja lažno kao advokat. ZAKON SFRJ O OPŠTEM UPRAVNOM POSTUPKU, Sl. list SFRJ br. 4/1977 (14. jan. 1977), sa poslednjim izmenama i dopunama u Sl. listu SFRJ br. 9/1986 (15. avg. 1986), član 58. Nije jasno koji od ovih stavova preovlađuje u praksi, i verovatno da neadvokati rade kao zastupnici bar u nekim upravnim stvarima.

Neadvokati koji zastupaju stranke u građanskim i upravnim stvarima mogu se smatrati "privatnim zastupnicima" dok obavljaju poverene im funkcije, ali ne bi bilo prikladno da se oni uopšte svrstaju u pravne stručnjake. Njihove poverene uloge su ograničene na ove vrste predmeta i njihove kvalifikacije, ukoliko ih uopšte imaju, obično su irelevantne. Oni su obično rođaci ili poznanici stranaka koji su ih zamolili da im tom prilikom pruže pomoć, i njihovo angažovanje je neredovno ili u najboljem slučaju sporadično. Za njih obično nije potrebno da ispunjavaju bilo kakve zahteve po pitanju obrazovanja ili registracije, etičkih ograničenja ili disciplinskih normi, i da su članovi priznatih udruženja. Postoji sasvim mala verovatnoća da lice koje ima mogućnosti da plati pravog advokata odluči da angažuje neadvokata u ovakvim slučajevima, osim u izuzetno neuobičajenim okolnostima. Iz svih ovih razloga, nemoguće je oceniti ove zastupnike neadvokate ili njihovu pripremljenost, standarde i uslove prakse, i oni neće biti uzeti u obzir za razmatranje u ovom izveštaju.

Ostali neadvokati mogu se baviti privatnom pravnom praksom ali je to sasvim suprotno Zakonu o advokaturi iz 1979. Tim koji je radio ocenjivanje primio je izolovane izveštaje da nekoliko

suspendovanih advokata, pravnici neadvokati pa čak i sudije i tužioci povremeno pružaju pravne savete, sastavljaju ugovore, ili pomažu u pripremi navodno *pro se* predmeta za kompenzaciju. Očigledno je da postoji bar jedna registrovana kancelarija neadvokata pri Ministarstvu trgovine i industrije koja radi kao pružalac pravnih usluga, koja se reklamira i nudi pravnu pomoć. Do danas, nema dokaza da su AKK ili policija pokušali da preduzmu mere protiv bilo koga od ovih osoba. Još jednom, ipak, nemoguće je da se utvrdi broj ili opseg ovog problema ili da se ocene osobe koje se uključuju u ovakve verovatno nezakonite radnje.

Prema tome, u ovom izveštaju će se smatrati da su registrovani advokati jedini privatni advokati - - lica koja se bave pravnom praksom redovno radeći za više stranaka i na samostalnoj osnovi - - na Kosovu, i tako ćemo se fokusirati na advokate. Ostali pravni stručnjaci biće razmotreni samo ukoliko se njihovo pravno obrazovanje, zahtevi pripreme i kvalifikacije poklapaju sa onima kod advokata.

Lice postaje advokat na Kosovu tako što se registruje u AKK. ZAKON O ADVOKATURI, iz 1979. godine, član 35. Da bi mogao da se registruje, kandidat mora da ispuni sledeće uslove:

- Jugoslovenski državljanin⁴;
- Sposoban za rad;
- Diplomirani pravnik;
- Položen pravosudni ispit⁵ (ili da je izuzet od polaganja, kao u slučaju profesora prava);
- Da nije upošljen u nekoj firmi⁶;
- Osoba od poverenja koja je sposobna da se bavi advokatskom strukom;
- Da nije "lice pod istragom, niti da je osuđivan za krivična dela protiv ljudi ili države, protiv čovečnosti ili međunarodnog prava, protiv oružanih snaga, ili za neka druga krivična dela. *Id.* u čl. 36.

Predlog zakona o advokatskoj komori sadrži približno uporedne kriterijume za registraciju:

- Da ima neophodne stručne veštine;
- Stalni stanovnik Kosova;
- Završen pravni fakultet ili neka uporedna obrazovna ustanova, koju priznaje Ministarstvo obrazovanja, nauke i tehnologije;
- Završena najmanje jedna godina probnog rada kao *pripravnik* za advokata, ili u sudu, ili da ima dve godine iskustva u javnoj administraciji;
- Položen pravosudni ispit na Kosovu;
- Položena svečana zakletva;
- Da nije osuđivan za krivična dela koja bi ga učinila nedostojnim obavljanja advokatske struke, saglasno Etičkom kodeksu;
- Da nije razrešen ili suspendovan sa mesta sudije ili advokata. (U slučaju razrešenja, lice može ponovo da se prijavi po isteku roka od pet godina; i
- Da nije uključen u aktivnosti koje nisu prikladne, naročito u aktivnosti koje negativno utiču na njenu/njegovu nezavisnost. PREDLOG ZAKONA O ADVOKATSKOJ KOMORI, član 6.1

⁴ Sa raspadom SFRJ, ovaj zahtev se tumači tako da znači stalni stanovnik Kosova

⁵ Pravosudni ispit se ponekad pominje i kao "advokatski ispit" u nekim drugim zakonima i organima, ali u cilju doslednosti i kao priznanje činjenice da je to preduslov za sudije i tužioce kao i za advokate u ovom izveštaju ćemo ga pominjati kao "pravosudni ispit".

⁶ Termin "društveno preduzeće" je jedinstven za jugoslovenski socijalistički sistem, i ovaj zahtev se tumači tako da zabranjuje advokatima da se upošljavaju u poslovna preduzeća ili državne strukture ili pak da se uključe u bilo koje aktivnosti koje nisu saglasne sa advokatskom strukom.

Da bi polagali pravosudni ispit, Zakon o pravosudnom ispitu, koji je proglašen UNMIK Uredbom br. 2006/30 (2. maj 2006) www.unmikonline.org/regulations/unmikgazette/02english/E2006regs/RE2006_30.pdf [u daljem tekstu "Novi zakon o pravosudnom ispitu"], propisuje da kandidati moraju da budu svršeni studenti pravnog fakulteta po četvorogodišnjem programu koji je do nedavno bio na snazi ili da su stekli diplomu magistra prava. Oni moraju biti stalni stanovnici Kosova i moraju da imaju radno iskustvo ili (a) najmanje godinu dana na pravnim poslovima u redovnim sudovima, javnom tužilaštvu ili advokatskoj kancelariji, ili (b) najmanje dve godine rada na pravnim poslovima u institucijama koje sprovode zakone. Skraćena verzija pravosudnog ispita dostupna je za one koji polože stručne ispite za rad u javnoj administraciji ili za rad kao sudije u sudovima za prekršaje na Kosovu. Pravosudni ispit koji je održan aprila 2007. navodno je poslednji ispit koji je sproveden po starom zakonu; ispiti koji su zakazani za jun 2007. trebalo bi da se održe po Novom zakonu o pravosudnom ispitu.

- **Advokatski Pripravnici/Stažisti (*Pripravnici*)**

Kao što je napred pomenuto, Zakon o advokaturi iz 1979. predviđa advokate *pripravnike*, diplomirane pravnike koji još nisu položili pravosudni ispit. Neophodno je da se *pripravnik* uposli kod registrovanog advokata i da se zatim registruje u poseban registar *pripravnika* koji vodi AKK. ZAKON O ADVOKATURI IZ 1979, član 55. U ovom svojstvu *pripravnik* se obučava da postane advokat radeći na stvarima koje mu poverava njegov pretpostavljeni advokat i sledi advokatova uputstva, ali se ne može nezavisno baviti pravnim poslovima. *Id.* u čl. 56 i 58. AKK i advokat bi trebalo da utvrde i vode program stručne obuke za *pripravnike*, i AKK može organizovati seminare i slične kurseve da podstakne njihov razvoj i pripremu. *Id.* u čl. 57. Po članu 62, AKK bi takođe trebalo da ima sredstva da obezbedi stipendije za *pripravnike* tokom njihovog pripravničkog staža, ali ništa se ne govori o tome da *pripravnici* budu plaćeni za usluge koje obavljaju za advokata. I advokat i *pripravnik* podležu disciplinskim merama, koje idu od suspenzije do otkaza, zbog "zloupotrebe dužnosti i ugleda advokata". *Id.* u čl. 63 – 69. *Pripravnik* ne može da zadrži ovaj status ukoliko ne položi pravosudni ispit u roku od tri godine posle sticanja kvalifikacije za polaganje istog, ili ukoliko položi ispit ali se ne registruje kao advokat u roku od godinu dana posle polaganja ispita. *Id.*

Predlog zakona o advokatskoj komori sadrži slične odredbe za *pripravnike*, i izričito propisuje da se pretpostavljeni advokat može smatrati odgovornim za sve štete koje prouzrokuje *pripravnik* tokom obavljanja njegovih/njenih radnih zadataka. PREDLOG ZAKONA O ADVOKATSKOJ KOMORI, članovi 35 – 39.

- **Zastupnik u Preduzeću**

Zastupnici preduzeća su pravni stručnjaci koje upošljavaju kompanije, državne ustanove ili organi, ili NVO, isključivo radi pružanja pravne pomoći svom poslodavcu. Ne postoji sistem koji uređuje rad zastupnika preduzeća na Kosovu, osim samih standarda i politike poslodavca, ali ova lica su tipično diplomirani pravnici i često i inače imaju pravo da budu registrovani kao advokati. Član 36 Zakona o advokaturi iz 1979. propisuje da lica koja su zapošljena kao pravnici u preduzećima ne mogu da rade istovremeno i kao advokati. Zastupnik u preduzeću koji nastoji da postane advokat, ili da se ponovo bavi advokaturom, može se registrovati kod AKK ali tek pošto okonča svoj ugovor u preduzeću. Dužnosti koje obavljaju zastupnici u preduzećima variraju zavisno od poslodavca, ali one tipično obuhvataju usaglašavanje za zakonskim zahtevima, pregovaranje i sastavljanje ugovora, davanje saveta rukovodstvu vezano za pravna pitanja, pitanja vezano za rad, žalbe na upravne odluke, i određene građanske parnice u kojima je njegov/njen poslodavac jedna od strana u postupku.

- **Tužioci**

Javni tužioci su diplomirani pravnici koji su završili pripravnički staž (tipično u kancelariji tužilaštva) i položili pravosudni ispit. Zakon o javnom tužilaštvu, Sl. list SAP Kosovo br. 32/1976 (26. jul 1976), sa poslednjim izmenama i dopunama u Sl. listu SAP Kosovo br. 18/1988 (2. juli, 1988), član 24. Novi zakon o tužiocima usvojila je Skupština Kosova ali se čeka na odobrenje UNMIK-a. Članovi 46-52 Zakona o krivičnom postupku propisuju ovlašćenja, dužnosti i odgovornosti javnih tužilaca na Kosovu.

Naimenovanje, unapređenje i disciplinu tužilaca UNMIK je stavio u nadležnost Saveta za sudije i tužioce po UNMIK Uredbi br. 2001/8 (6. april 2001), www.unmikonline.org/regulations/unmikgazette/02english/E2001regs/RE2001_08.htm. Ova uredba za sudije i tužioce trebalo bi da se podeli u dva posebna akta, ali trenutno ne postoji tužilački savet. Sudijski savet je obrazovan, i za sada je on odgovoran za obe struke i u njemu ima kako predstavnika tužilaca tako i sudija. Vidi UNMIK Uredbu br. 2005/52 (20. dec. 2005), www.unmikonline.org/regulations/unmikgazette/02english/E2005regs/RE2005_52.pdf, [u daljem tekstu "UNMIK Uredba za pravosuđe."], član 1.6.

- **Sudije**

Sudije su diplomirani pravnici koji su ispunili zahtev u pogledu odgovarajućeg radnog iskustva i položili su pravosudni ispit. Po članu 69 Zakona o redovnim sudovima, Sl. list SAP Kosovo br. 21/1978 (28. april 1978), sa poslednjim izmenama i dopunama Sl. list SAP Kosovo br. 2/1989 (Jan. 27, 1989) [u daljem tekstu "Zakon o sudovima"], da bi bio postavljen za sudiju kandidat mora da ispunjava određene uslove, uključujući tu jugoslovensko državljanstvo⁷, završen pravni fakultet, sposobnost za rad, i moralnu i političku podobnost. Za rad kao sudija u opštinskom, okružnom ili privrednom sudu, lice isto tako mora da ima položen pravosudni ispit. *Id.* Sudije Vrhovnog suda Kosova moraju takođe da budu "eminentni pravni stručnjaci čiji raniji rad garantuje potpuno i ispravno obavljanje funkcije sudije u tom sudu." *Id.*

UNMIK Uredba za sudije zamenjuje Zakon o sudovima čije odredbe nisu dosledne, bar do onog vremena dok ne stupi na snagu preinačena verzija ovog zakona. UNMIK Uredba za sudije zahteva da budući sudije moraju da ispune sledeće kriterijume: "(a) da su stalni stanovnici Kosova; (b) da imaju visok moralni integritet; (c) sposobni da u potpunosti obavljaju dužnosti i radne zadatke; (d) da poseduju važeću diplomu pravnog fakulteta u skladu sa zakonima Kosova; (e) da su položili pravosudni ispit na Kosovu ili da su sada članovi advokatske komore; (f) da su položili prvi pravosudni ispit za sudije; (g) da su pohađali i završili potpunu obuku koja je potrebna po zakonu i drugim važećim propisima; i (h) da imaju minimum tri (3) godine iskustva na pravnim poslovima." UNMIK Uredba za sudije, član 6.1.

Potpuno preinačeni zakon o pravosuđu navodno je dostavljen vladi da ga prosledi Skupštini Kosova krajem 2007.

- **Pisari**

Kosovo trenutno ne priznaje klasifikaciju pravnih stručnjaka koji bi se mogli uporediti sa pisarima koji postoje u mnogim zemljama kontinentalnog prava i post-socijalističkim državama. Funkcije kao što su pisanje ugovora o kupoprodaji nekretnina, hipoteke i druge obaveze tipično vrše pravi

⁷ Sa raspadom SFRJ, ovaj zahtev se sada tumači tako da znači stalni stanovnik Kosova.

advokati, pri čemu je u slučaju prenosa nepokretne imovine potrebna overa u sudu i upis u katastarske knjige. Zakon koji bi ustanovio i uredio struku i sistem pisara sada se nalazi pred Skupštinom Kosova.

Organizacije Pravnih Stručnjaka

- **Advokatska Komora Kosova (AKK)**

AKK je “nezavisna društvena organizacija” obrazovana po zakonu, sa ustanovljenom organizacionom strukturom. Kao što je ranije zapaženo, osim u građanskim i upravnim postupcima i osim nekih kancelarija za pravne usluge koje finansiraju opštine ili kompanije, jedine osobe koje mogu da pružaju pravnu pomoć redovno i nezavisno su advokati. ZAKON O ADVOKATURI, iz 1979. član 3; Vidi *takođe* PREDLOG ZAKONA O ADVOKATSKOJ KOMORI, ČLAN 2.2, 3 i 4. Da bi se neko bavio advokaturom on mora da ispuni određene kvalifikacione uslove i da se registruje u AKK. ZAKON O ADVOKATURI, članovi 13, 35, i 36; PREDLOG ZAKONA O ADVOKATSKOJ KOMORI, članovi 4, 6.1, i 7. Registracija u AKK je dakle obavezni preduslov za redovno bavljenje privatnom i nezavisnom advokaturom. AKK naplaćuje prvu članarinu (trenutno 460 evra) od novoprimitljenih advokata i mesečnu taksu od (20 evra, koja se plaća unapred paušalno u iznosu od 240 evra) od svih registrovanih advokata, i dobija izvesnu finansijsku podršku od međunarodnih donatora. Ona ne dobija finansijsku podršku od vlade.

Zakon o advokaturi iz 1979. predviđa postojanje AKK i utvrđuje njena ovlašćenja, odgovornosti i organizacionu strukturu. Na primer, članovi 5 – 8 opisuju ulogu, nezavisnost i interno upravljanje AKK; član 9 (ustanovljuje etički kodeks); član 10 (prijem u struci i druge odgovornosti); član 11 (nadzorne funkcije); članovi 23 – 24 (advokatske tarife i naknadu troškova); članovi 30 – 34 (bave se advokatskim kancelarijama); članovi 39 – 43 (proces registracije); član 44 (specijalizacija); članovi 46, 49 i 53 (disciplinska uloga); i članovi 55 – 69 (registracija i disciplina pripravnika). Slične odredbe postoje i u Predlogu zakona o advokatskoj komori. AKK je, na svojoj skupštini advokata koja je održana 21. decembra 2002, donela Statut advokatske komore Kosova, koji propisuje interna pravila upravljanja, rukovodeće organe, procedure i disciplinski proces. U vreme kada je ocenjivački tim posetio Advokatsku komoru razmatran je amandman na ovaj Statut.

AKK je prvi put osnovana 1973. Pre tog vremena, kosovski advokati su mogli da se bave advokaturom ali su to činili kao članovi Advokatske komore Beograda. Iako je AKK nastavila da postoji tokom ratnog stanja u 1990-im godinama, broj njenog članstva se povećao usled priliva sudija i tužilaca etničkih Albanaca koji su bili otpušteni sa njihovih funkcija, ali je krajem rata 1999. godine ona bila u suštini neaktivna. Sa dolaskom UNMIK-a kasnije u 1999, međutim, javio se znatan podsticaj da se ponovo ustanovi ova organizacija kao delotvorna radna grupa koja izvršava svoje tradicionalne odgovornosti za advokaturu i za građane. Uz snažnu međunarodnu podršku, AKK je održala svoju prvu posleratnu skupštinu 27. aprila 2001, bez prisustva ranijih sudija i tužilaca koji su se do tada već vratili na njihove ranije položaje. Za približno isto vreme Kosovo je ponovo ustanovilo pravosudni ispit po prvi put od 1990. Tako je AKK ponovo počela sa radom.

Od svog ponovnog ustanovljenja AKK se brzo razvijala. U januaru 2004, imala je 300 registrovanih advokata. Do 25. aprila 2007. taj broj je narastao na 461, što je rast od 54%.

- **Ostala Udruženja**

Postoje i druge organizacije za izvesne ogranke pravne struke. Postoji i Udruženje sudija Kosova i Udruženje tužilaca Kosova, NVO koje se bore za interese svojih članova kao i za druge ciljeve. Ovo su volonterske grupe, za razliku od AKK, i one se finansiraju iz članarina ali i od strane međunarodnih donatora.

Pre rata, postojala je prilično aktivna organizacija pravnih stručnjaka poznata kao Udruženje samostalnih pravnika, koja se prvenstveno sastojala od kosovskih Albanaca. Ona je bila angažovana na unapređenju ljudskih prava, zakonodavnom lobiranju i aktivnostima za razvoj pravne struke. Posle rata, ona je promenila svoj naziv u Udruženje pravnika i nastojala je da se ponovo ustanovi kao širi oblik advokatske komore. Međutim, otprilike u isto vreme AKK je ponovo ustanovljena i dobila je međunarodnu finansijsku podršku, tako da Udruženje pravnika nije moglo da se sa njom bori za svoje članove. Ovo udruženje još uvek postoji, i pojedini njegovi članovi ponekad pomažu u izradi nacrtu zakona i daju izjave u medijima, ali čini se da se u ovom trenutku ono nalazi u fazi zimskog sna.

Druga nevladina organizacija, Udruženje pravnika NORMA, osnovano je 1998. za podsticanje ravnopravnosti polova i unapređenje i zaštitu ljudskih prava, prvenstveno žena. U njoj rade 12 advokata, sve žene, od kojih sedam aktivno rade puno radno vreme, i imaju kancelarije u pet opština. Između ostalih aktivnosti, ovo udruženje je tokom godina obezbedilo pravnu pomoć, uglavnom ženama, u sferi porodičnog prava, nasleđa i stvarima iz radnog odnosa. Ono je isto tako organizovalo radionice, okrugle stolove i seminare o ovim i drugim temama koje su posebno interesantne za žene. Finansiranje udruženja dolazi od članarine i međunarodne finansijske pomoći.

- **PREGLED OCENA**

Kratak Pregled

Pravna struka na Kosovu i dalje sporo ali stabilno napreduje ka dostizanju međunarodnih standarda u većini oblasti. Tri faktora koji su ocenjeni kao neutralni u IRPP-u iz 2004. unapređena su u pozitivne, dok su dva poboljšana iz negativne u neutralne. Nijedan faktor nije pogoršao vrednost. Četiri oblasti koje su dobile pozitivne korelacije pre tri godine i dalje su na istom nivou, dok deset kategorija i dalje ostaju neutralne. Negativne ocene date su i 2004. i 2007. godine za pet oblasti: priprema za bavljenje advokaturom, resursi i zarade, zastupljenost manjina i žena, disciplinski postupci i sankcije, i alternativno rešavanje sporova.

Privatni advokati generalno imaju i koriste slobode, prava i odgovornosti koje pripadaju članovima pravne struke. Advokatska komora Kosova [u daljem tekstu "AKK"] ima posvećeno i napredno rukovodstvo okrenuto budućnosti, koje je pokrenulo programe i organizacione promene sa ciljem da se reše neki nedostaci zapaženi u IRPP-u iz 2004. Istovremeno, mnogo toga treba da se uradi da se poboljšaju standardi i ugled struke, naročito što se tiče znanja i veština, etičkog ponašanja i discipline advokata. Neke od slabosti u radu AKK i u stručnoj sposobnosti advokata mogu se pripisati haotičnom stanju tokom 1990-ih, ali ovo objašnjenje ima sve manje opravdanje sa svakom proteklom godinom. Kosovo i dalje ima problema zbog slabe ekonomije, što negativno utiče na zarade advokata kao i određen broj drugih faktora. Međunarodna zajednica obezbedila je znatna usmerenja i finansijsku pomoć za ovu struku i još uvek to čini, ali od 2004. obustavljena je međunarodna pomoć za finansiranje Centra za pomoć advokatima u krivičnim predmetima i za Program pravne pomoći siromašnim ljudima u građanskim i upravnim predmetima. Pravna struka, da ne pominjemo Kosovo generalno, mora da postane manje zavisna od međunarodne pomoći i da pokrene programe i aktivnosti koje će obezbediti samostalno finansiranje.

Pozitivna Kretanja Vezano za Pravnu Struku

- Rukovodstvo AKK sve je svesnije potrebe za poboljšanjima u pravnoj struci i u programima i uslugama koje obezbeđuje svojim članovima i građanima. AKK je preduzela napore da ispuni ovu potrebu.
- Iako su žene i dalje nedovoljno zastupljene među advokatima sa 10.4% ukupno, ovaj udeo predstavlja povećanje od 46% u odnosu na brojku od 7.1% koja je prijavljena 2004. godine. AKK je obrazovala odbor za žene i manjine, i pokrenula je inicijative sa ciljem da se poboljšaju uslovi za ove grupe i privuku članovi u ovu struku.
- Pravni fakultet Univerziteta u Prištini pokrenuo je pravnu kliniku i kurs pravne metodologije, i obe ove novine imaju potencijal da poboljšaju praktičnu pripremu budućih advokata i da podstaknu druge pravne fakultete da ponude slične mogućnosti.
- Kosovo sada ispunjava međunarodne standarde u oblasti akademskih zahteva, nediskriminacionog prijema, i otvaranja samostalne advokatske kancelarije.

Preostale Brige Vezano za Pravnu Struku

- ZAKON O ADVOKATURI IZ 1979. još uvek uređuje pravnu struku uprkos tome što potiče iz ere SFRJ i nije više adekvatan za sadašnju situaciju na Kosovu. Nažalost, novi zakon čeka na odobrenje UNMIK-a skoro tri godine. Čak i novi zakon čini se da ima neke nedostatke u poređenju sa prethodnim zakonom i mora se preraditi. Između ostalih nepovoljnih izmena, on će odbaciti imunitet od krivičnog gonjenja advokata za izjave koje su dali tokom njihovog zastupanja u skladu sa profesionalnim standardima, i eliminišaće

specijalne mere koje treba da se preduzmu prilikom policijskih pretresa advokatskih kancelarija. Novi zakon je takođe nedosledan u nekoliko stvari vezano za Statut AKK o internom upravljanju i trenutnoj praksi.

- Kosovski zakoni o građanskom i upravnom postupku dozvoljavaju praktično svakome da zastupa stranke u ovim postupcima, čime se dozvoljava da se pravom bave ljudi koji nemaju ni minimalno pravno obrazovanje niti druge kvalifikacije, etičke zahteve, niti pak imaju poštovanje za disciplinske ili bilo koje druge propise.
- Advokatima često prete fizičkom silom suprotne stranke, žrtve zločina i članovi njihovih porodica koji ih ili identifikuju sa njihovim klijentima ili nastoje da ih zastraše da bi se oni povukli iz takvih predmeta.
- Diplomirani pravnici loše su pripremljeni da se bave pravnom strukom, uglavnom zbog slabog i teoretskog pravnog obrazovanja, i od advokata se ne traži da pohađaju bar minimalni broj časova kontinuiranog pravnog obrazovanja [u daljem tekstu "KPO"] svake godine.
- Žene su i dalje veoma malo zastupljene u ovoj struci, uprkos poboljšanjima od 2004. i naporima AKK da ih privuče. Iako su etničke manjine kolektivno racionalno dobro zastupljene, čini se da uopšte nema advokata Roma.
- Etika, stručna sposobnost i marljivost kod mnogih advokata je sanak pusti. Sudski određeni branioci za siromašne osumnjičene prečesto su nepripremljeni i pasivni prilikom zastupanja. AKK do sada nije bila dovoljno proaktivna i agresivna da postavi i sprovede standarde u nekim oblastima, uključujući tu uslove za prijem, disciplinsko gonjenje zbog neetičkog vladanja, KPO, i praktičnu specijalizaciju.
- Najveći broj advokata loše je nagrađen. Ova činjenica ne samo da pogoršava njihov životni standard već i doprinosi njihovoj opštoj nevoljnosti da provode vreme bez nadoknade na kursevima za KPO i u aktivnostima AKK, za razliku od rada sa klijentima, i da se obezbedi finansiranje AKK do onog nivoa sa koga ona može da obezbedi adekvatne resurse i usluge. Slaba nadoknada za njihov rad delimično nastaje usled teške ekonomske situacije Kosova, koja se isto tako može okriviti i za nedovoljno finansiranje programa za pružanje pomoći u krivičnim predmetima, nedostatak adekvatnog budžeta za program pružanja pravne pomoći u građanskim i upravnim predmetima i niski nivo ukupnog stanja pravosudnog sistema. Ove teškoće će biti izazov za ovu struku još izvesno vreme u budućnosti.

TABELA KORELACIONIH FAKTORA

Analiza IRPP za Kosovo u 2007. godini pokazuje da se pravna struka nalazi u tranziciji. Iako se na bazi ovih korelacija može steći utisak o relativnom statusu izvesnih postojećih stvari, ABA/Inicijativa za vladavinu prava ističe da su ovi korelacioni faktori najkorisniji kada se gledaju zajedno sa ovom analizom. ABA/Inicijativa za vladavinu prava smatra da relativni značaj određenih korelacija treba da bude tema koja zahteva dalje proučavanje. U tom smislu, ABA/Inicijativa za vladavinu prava poziva da se daju komentari i informacije koje će omogućiti da se obezbede bolji i detaljniji odgovori u budućim ocenama IRPP. ABA/Inicijativa za vladavinu prava smatra da je proces ocene IRPP deo tekućih nastojanja da se prate i ocene reformski napori.

Faktor reformskog indeksa pravne struke		Korelacija 2004.	Korelacija 2007.	Trend
I. Profesionalne Slobode i Garancije				
Faktor 1	Mogućnost Slobodnog Bavljenja Strukom	Neutralna	Neutralna	↔
Faktor 2	Profesionalni Imunitet	Pozitivna	Pozitivna	↔
Faktor 3	Pristup Klijentima	Neutralna	Neutralna	↔
Faktor 4	Poverljivost Advokat-Klijent	Pozitivna	Pozitivna	↔
Faktor 5	Jednakost Pravnih Sredstava	Neutralna	Neutralna	↔
Faktor 6	Pravo Zastupanja	Neutralna	Neutralna	↔
II. Obrazovanje, Obuka i Prijem u Struci				
Faktor 7	Akademski Zahtevi	Neutralna	Pozitivna	↑
Faktor 8	Priprema za Bavljenje Pravnom Strukom	Negativna	Negativna	↔
Faktor 9	Proces Kvalifikovanja	Neutralna	Neutralna	↔
Faktor 10	Organ za Davanje Dozvola	Pozitivna	Pozitivna	↔
Faktor 11	Nediskriminacioni Prijem	Neutralna	Pozitivna	↑
III. Uslovi i Standardi Bavljenja Strukom				
Faktor 12	Otvaranje Samostalne Pravne Kancelarije	Neutralna	Pozitivna	↑
Faktor 13	Sredstva i Zarada	Negativna	Negativna	↔
Faktor 14	Kontinuirano Pravno Obrazovanje	Neutralna	Neutralna	↔
Faktor 15	Zastupljenost Manjina i Polova	Negativna	Negativna	↔
Faktor 16	Profesionalna Etika i Ponašanje	Negativna	Neutralna	↑
Faktor 17	Disciplinski Postupci i Sankcije	Negativna	Negativna	↔
IV. Pravne Usluge				
Faktor 18	Raspoloživost Pravnih Usluga	Neutralna	Neutralna	↔
Faktor 19	Pravne Usluge za Ugrožena Lica	Neutralna	Neutralna	↔
Faktor 20	Alternativno Rešavanje Sporova	Negativna	Negativna	↔
V. Profesionalna Udruženja				
Faktor 21	Organizaciono Upravljanje i Samostalnost	Pozitivna	Pozitivna	↔
Faktor 22	Usluge za Članove	Neutralna	Neutralna	↔
Faktor 23	Programi Širenja Savesti i Interesa Javnosti	Negativna	Neutralna	↑
Faktor 24	Uloga u Pravnoj Reformi	Neutralna	Neutralna	↔

I. Profesionalne Slobode i Garancije

Faktor 1: Mogućnost Slobodnog Bavljenja Strukom

Advokati se mogu baviti svojom strukom bez nepropisnog mešanja, zastrašivanja ili sankcija kada postupaju u skladu sa standardima struke.

ZAKLJUČAK	KORELACIJA: NEUTRALNA	TREND: ↔
Advokati su potpuno nezavisni po zakonu, uz uobičajena ograničenja, i generalno se mogu baviti advokaturom bez nepotrebnog mešanja, zastrašivanja ili sankcija. Bilo je nekih izolovanih akcija vlade ili policije koje izazivaju zabrinutost u ovoj oblasti, i advokati su i dalje izloženi određenim pretnjama od strane suprotnih stranaka ili porodica žrtava zločina. Fizički napad su retki ali su se dešavali, mada se ne zna da li su bili povezani sa profesionalnim aktivnostima napadnutih advokata.		

Analiza/osnova:

Ustavni okvir⁸ ne razmatra pravnu struku osim što Privremenim institucijama samouprave dodeljuje odgovornost za “organizovanje ispita za kvalifikaciju sudija, tužilaca, advokata i drugih pravnih stručnjaka preko nezavisnog stručnog organa”, tema koja je razmotrena u Faktoru 9. USTAVNI OKVIR, član 5.3(f). Dakle, Zakon o advokaturi⁹ iz 1979 je najviši važeći pravni akt za advokatsku struku. Postoji takođe i Predlog zakona o advokatskoj komori¹⁰, koji je donela Skupština Kosova, ali on još uvek čeka na odobrenje UNMIK-a. Oba zakona sadrže odredbe vezano za nezavisnost i slobodu pravnika, posebno advokata.

Član 4 Zakona o advokaturi iz 1979. propisuje da su “advokati i druga lica koja su ovlašćena da pružaju pravnu pomoć nezavisna u vršenju njihovih funkcija.” Osim ukoliko to nije na drugi način ograničeno zakonom, oni imaju “ovlašćenja da preduzmu mere koje smatraju da će pomoći stranki” koju zastupaju. *Id.* Član 6 dalje propisuje da je “advokatura nezavisna struka koju obavljaju advokati”, i njihova nezavisnost treba da se pospeši njihovim organizovanjem u nezavisno i samoupravno udruženje advokata, posebno u Advokatsku komoru Kosova [u daljem tekstu “AKK”]. *Id.* u čl. 5 i 7. Slično tome, član 1 Predloga zakona o advokatskoj komori propisuje da je advokatura “slobodno i samostalno zanimanje,” čija nezavisnost treba da se ostvari “nezavisnim obavljanjem advokature kao slobodnim zanimanjem”, uz “pružanje pravne pomoći na nezavisan način”, i preko “organizovanja advokata u [AKK] kao nezavisne javne organizacije.”

Ovi zakoni sadrže neka uobičajena i razumna ograničenja u pogledu nezavisnosti advokata. Zakon o advokaturi iz 1979. na primer, propisuje za advokate neke generalne standarde ponašanja, dužnost poverljivosti, zabrane sukoba, i ograničenja u pogledu nadoknade. *Id.* u čl. 14 – 19. Član 12 Predloga zakona o advokatskoj komori propisuje uporedne obaveze koje imaju efekat da ograniče slobodu delovanja advokata, ali na načine koji su u skladu sa međunarodnim normama i profesionalnim očekivanjima. Advokati koji prekrše ova pravila ili druge standarde koji su propisani u Etičkom kodeksu podležu disciplinskim sankcijama koje izriče AKK shodno

⁸ Misija Ujedinjenih nacija na Kosovu [u daljem tekstu “UNMIK”] Uredba br. 2001/9, o Ustavnom okviru za privremenu samoupravu na Kosovu (15. maj 2001), www.unmikonline.org/constframework.htm, sa poslednjim amandmanom u Ur. br. 2002/9 (3. maj 2002), www.unmikonline.org/regulations/unmikgazette/02english/E2002regs/RE2002_09.pdf.

⁹ Zakon o advokaturi i drugoj pravnoj pomoći (22. nov. 1979), Sl. SAP Kosova br. 48/1979 (24. dec. 1979) [u daljem tekstu “Zakon o advokaturi iz 1979”]

¹⁰ Zakon o advokatskoj komori, Zakon br. 2004/40 (8. sept. 2004) [u daljem tekstu “Predlog zakona o advokatskoj komori”].

predviđenim procedurama i garancijama. ZAKON O ADVOKATURI IZ 1979, članovi 14 i 46 – 49; PREDLOG ZAKONA O ADVOKATSKOJ KOMORI, članovi 19 – 20. Ocenjivački tim nije dobio nikakve informacije koje pokazuju da su ovi zakoni ili disciplinska ovlašćenja AKK bili nepropisno ili nepravično primenjeni da zastraše ili se mešaju u rad advokata u legitimnom obavljanju njihovih profesionalnih dužnosti.

Član 335(1) Zakona o krivičnom postupku¹¹ daje ovlašćenja sudu da opomene lica prisutna na sudu da se ponašaju prikladno i da ne ometaju rad suda. Član 336 dalje razmatra poseban slučaj advokata odbrane ili drugog pravnog zastupnika koji ometa red ili ne poštuje uputstva suda vezano za održavanje reda u sudnici. Sud može opomenuti tog advokata i, ukoliko takva opomena ne urodi plodom, može narediti da se takav advokat odstrani iz sudnice i kazniti ga novčanom kaznom do 1,000 evra. Sud isto tako može uskratiti takvom advokatu pravo da zastupa ili brani svog klijenta ukoliko advokat nastavi da ometa red, u kom slučaju sud je dužan da obavesti AKK o toj stvari. *Id.* Na sudske odluke kojima se izriču kazne, za razliku od opomena, može se uložiti žalba i može ih isto tako ukinuti pretresno veče. Slično tome, članovi 317 – 320 Zakona o parničnom postupku¹² obavezuju predsedavajućeg sudiju u građanskim parnicama da održava red i dostojanstvo i ovlašćuje ga/je da opomenu, a zatim udalje i/ili kazne svako lice koje ometa rad suda. Ova ovlašćenja suda obično se ne zloupotrebljavaju, i u stvari neki smatraju da bi ove mere trebalo češće primenjivati. Desio se jedan slučaj, međutim, o sudiji koji je, navodno bez razloga, naredio advokatu da sedne i zatim ga kaznio sa 200 evra kada je on odbio da poslušaj; sudija je opozvao novčanu kaznu posle pretresa. Drugi advokat je izjavio da je sudija, koga je advokat opisao kao “korumpiranog”, udaljio advokata sa četiri različita predmeta. Međutim, ostalo je nejasno kakav je razlog bio za udaljavanje i da li je taj advokat uložio žalbu na takvo udaljavanje.

Jedna vladina akcija izazvala je znatnu zabrinutost među mnogim članovima advokature. Navodno je Ministarstvo ekonomije i finansija pokušalo da traži od advokata da se registruju kod njega, sa obrazloženjem da se advokati bave poslovima i da su zato poslovni subjekti. Ovaj potez neki advokati su shvatili kao pokušaj da vlada ima kontrolu nad ovom strukom. Registracijom advokata ovo Ministarstvo bi isto tako bilo u položaju da ukine, ili zapreti da će ukinuti njihovu registraciju, i na taj način da zastrašuje advokate. Ostali su shvatili ovu akciju Ministarstva kao čisti pokušaj da dobije prihode od izdavanja licenci i da se osigura da advokati plaćaju porez. Posle brojnih pregovora između AKK i Ministarstva postignuto je privremeno primirje pri čemu advokati neće morati da se registruju kod ovog Ministarstva, a AKK se složila da će advokati morati da plaćaju porez Ministarstvu. Međutim, ovo pitanje nikako nije u potpunosti rešeno.

Najveći problem sa kojim se advokati sreću u ovoj oblasti su pretnje od strane suprotnih strana ili porodica žrtava zločina. Navodno je prilično uobičajeno da neadvokati identifikuju branioca suprotne strane sa njihovim klijentima i delima koja su izvršili njihovi klijenti, i da im prete, pa čak i izvrše dela nasilja protiv ovih advokata. Ponekad je motiv za pretnje da se zastraši iskusan i sposoban advokat tako da prestane da zastupa svog klijenta u datom predmetu, sa nadom da će ovog advokata zameniti neki drugi manje sposoban ili da nijedan drugi advokat neće prihvatiti da radi na tom predmetu. Iskusni advokati tvrde da oni ne popuštaju pred takvim pretnjama i da, pošto tako otvoreno odbiju, oni javno daju na znanje da neće biti zastrašeni, i da su u poslednjim godinama dobili malo ili nimalo pretnji. Vezano za ovaj problem fizičke bezbednosti, izvori ukazuju na ubistvo jednog advokata pre dve godine u Prizrenu i batinanje drugog advokata pre godinu dana u Prištini. Oba napada su očigledno još uvek pod istragom i niko još nije optužen, tako da ostaje nejasno zbog čega i od koga su ovi advokati bili napadnuti.

¹¹ Privremeni zakon o krivičnom postupku Kosova, proglašen UNMIK Ur. br. 2003/26 (6. juli 2003), stupio na snagu 6. aprila 2004, www.unmikonline.org/regulations/unmikgazette/02english/E2003regs/RE2003_26.pdf

¹² Zakon o parničnom postupku Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije (SFRJ), Sl. SFRJ br. 4/1977 (14. jan. 1977).

Oko šest meseci pre posete tima na licu mesta, istaknuti branilac u krivičnim predmetima, jedan drugi advokat, i novinar pretučeni su od strane policije u ranom jutarnjem incidentu u kaficu u Prištini. Priče o okolnostima i provokacijama za ovo batinanje znatno su se razlikovale, ali ove tri pretučene osobe bile su privremeno uhapšene i pritvorene. *Vidi Seferi, Posle tuče, advokati . . . i novinar . . . su uhapšeni* [imena izostavljena], Zeri, 27. okt. 2006, u 6. Moguće je da se batinanje od strane policije i kasnije hapšenje ovih lica, kako je opravdavano, zasnivalo na ličnim neprijateljstvima koja nemaju veze sa profesionalnim poslovima advokata, ali ipak postoji izvesna sumnja da su oni bili meta zbog toga što su radili na nekim predmetima visokog profila.

Drugi izvor je pisao o izolovanim pretnjama od strane policije, ali je ovaj izvor to pripisao lošoj obuci. Nije bilo drugih izveštaja o pretnjama ili napadima na predstavnike vlasti ili pravosuđa.

Faktor 2: Profesionalni Imunitet

Advokati se ne poistovećuju sa njihovim klijentima niti sa klijentovim povodima i uživaju imunitet za izjave koje su dali u dobroj nameri u ime njihovih klijenata tokom postupka.

ZAKLJUČAK	KORELACIJA: POZITIVNA	TREND: ↔
Generalno, državni organi, pravosuđe, i drugi advokati ne poistovećuju advokate sa njihovim klijentima niti sa klijentovim povodima. Zakon o advokaturi iz 1979. nudi ograničeni oblik krivičnog imuniteta za advokate, ali odsustvo slične odredbe u Predlogu zakona o advokatskoj komori izaziva zabrinutost za budućnost. Novi zakon o kleveti štiti advokate od izjava koje su dali na, i vezano za, sudski postupak.		

Analiza/osnova:

Kao što je istaknuto u Faktoru 1, advokati se često poistovećuju sa njihovim klijentima od strane suprotnih strana i žrtava zločina, ali ovaj faktor se fokusira na to kako na advokate gledaju državni organi i pravna struka. Postoji vrlo malo indikacija da se advokati, čak i oni koji zastupaju klijente u kontroverznim slučajevima, povezuju sa njihovim klijentima ili povodima njihovih klijenata od strane predstavnika vlade ili pravosuđa ili od strane drugih advokata ili tužilaca. Jedan mogući izuzetak odnosi se na advokate koje je prebila policija oktobra 2006. godine, u incidentu koji je razmotren u okviru Faktora 1, ali činjenice i motivacije u ovom slučaju su potpuno nejasne.

Član 187 Krivičnog zakona¹³ označava "uvredu" kao krivično delo koje se kažnjava novčanom kaznom ili kaznom zatvora u trajanju do tri meseca. Uvreda nije krivično delo ukoliko je, između ostalih izuzetaka, izrečena prilikom vršenja službene dužnosti ili ako nije izvršena sa namerom da se neko ponizi. Član 188 Krivičnog zakona, odredba o kleveti, označava klevetu krivičnim delom ako se "iznose ili prenose netačne izjave o nekom licu koje narušavaju njegovu čast i ugled", a okrivljeno lice zna da su te izjave netačne. Ne postoji krivična odgovornost ukoliko je izjava tačna ili ukoliko lice koje je dalo takvu izjavu imalo dobar razlog da veruje da je to tačno. Krivično gonjenje ili zbog uvrede ili zbog klevete pokreće se na bazi privatne tužbe od strane navodne žrtve. *Id.* u čl. 190.

Član 21 Zakona o advokaturi iz 1979.¹⁴ propisuje da se "advokat ne može staviti u pritvor zbog

¹³ Privremeni krivični zakon Kosova, proglašen od strane Misije Ujedinjenih nacija na Kosovu u Ur. br. 2003/25 (6. juli 2003), stupio na snagu 6. aprila 2004, www.unmikonline.org/regulations/unmikgazette/02english/E2003regs/RE2003_25.pdf [u daljem tekstu "Krivični zakon"],

¹⁴Zakon o advokaturi i drugoj pravnoj pomoći (22. nov. 1979), Sl. SAP Kosova br. 48/1979 (24. dec. 1979) [u daljem tekstu "Zakon o advokaturi iz 1979"].

toga što je izvršio krivično delo tokom obavljanja svoje dužnosti, bez prethodne dozvole suda koji radi na istom predmetu.” Čini se da ovaj član daje advokatima ograničeni oblik imuniteta od krivičnog gonjenja zbog datih izjava, bilo u pismenoj formi ili usmeno na samom pretresu, uključujući i izjave koje se mogu smatrati uvredljivim ili klevetničkim. Međutim, čini se da ova zaštita za advokate nije potpuna, jer imunitet može ukinuti sud a ne kolege advokati iz Advokatske komore Kosova.

Ne postoji slična odredba u Predlogu zakona o advokatskoj komori¹⁵, bar ne u sadašnjoj verziji. U ranijoj verziji ovog predloga zakona očigledno da je postojala odredba o imunitetu advokata od krivične odgovornosti. *Vidi* IRPP za Kosovo iz 2004. na str. 10. Ukoliko i kada Predlog zakona o advokatskoj komori bude usvojen od strane Misije Ujedinjenih nacija na Kosovu [u daljem tekstu “UNMIK”], ili na neki drugi način postane zakon, njegov sadašnji tekst će odstraniti čak i taj ograničeni oblik imuniteta od krivične odgovornosti koji je nudio Zakon o advokaturi iz 1979.

Novi zakon o kleveti¹⁶ nedavno je donela Skupština Kosova i odobrio je UNMIK. Članovi 3-4 propisuju pokretanje građanske tužbe zbog namernog objavljivanja netačnih izjava štetnih po ugled drugog lica ili zbog izricanja ponižavajućih izjava o drugom licu. Međutim, između izuzetaka od odgovornosti nalazi se i “izjava koja je data tokom bilo koje faze pretpretresnog procesa, i sudskog ili upravnog postupka, od strane bilo kog lica koje je neposredno uključeno u dati postupak”, osim ukoliko ta izjava “nema nikakve veze” sa postupkom. *Id.* u čl. 9(c). Ovaj zakon otklanja neizvesnost koja je ranije postojala vezano za pokretanje privatne tužbe za klevetu na Kosovu i, što je još važnije u ovom smislu, ostavlja mogućnost izuzeća od građanske odgovornosti za izjave koje su advokati dali tokom zastupanja njihovih klijenata u sudskim postupcima. Čak i ovako, opseg ovog izuzeća i njegova primena na pismene ili usmene izjave koje su date izvan suda ili u disciplinskim postupcima, ostaje neproveren.

Faktor 3: Pristup Klijentima

Advokati imaju pristup klijentima, naročito onima koji su lišeni slobode, i dato im je dovoljno vremena i mogućnosti za komunikacije i pripremu odbrane.

ZAKLJUČAK	KORELACIJA: NEUTRALNA	TREND: ↔
Advokati se i po zakonu i u praksi mogu sastajati sa njihovim klijentima koji su u pritvoru da bi pripremili odbranu bez ikakvih vremenskih ograničenja, ali prostorije za ove namene nisu adekvatne.		

Analiza/osnova:

Nijedna odredba u Zakonu o advokaturi¹⁷ iz 1979. godine ne daje zakonsko pravo pristupa pritvorenim klijentima niti odgovarajuće mogućnosti za pripremu odbrane. Nasuprot tome, član 18 Predloga zakona o advokatskoj komori¹⁸ izričito daje pravo advokatu da se sastaje sa

¹⁵ Zakon o advokatskoj komori, Zakon br. 2004/40 (8. sept. 2004) [u daljem tekstu “Predlog zakona o advokatskoj komori”].

¹⁶ Zakon br. 02/L-65, Građanski zakon protiv klevete i uvrede, proglašen UNMIK Uredbom br. 2007/13 (28. feb. 2007), www.unmikonline.org/regulations/unmikgazette/02english/E2007regs/RE2007_13.pdf.

¹⁷ Zakon o advokaturi i drugoj pravnoj pomoći (22. nov. 1979), Sl. SAP Kosova br. 48/1979 (24. dec. 1979) [u daljem tekstu “Zakon o advokaturi iz 1979”].

¹⁸ Zakon o advokatskoj komori, Zakon br. 2004/40 (8. sept. 2004) [u daljem tekstu “Predlog zakona o advokatskoj komori”].

klijentom nasamo i bez ikakvih vremenskih ograničenja, naročito u slučaju kada je klijent u pritvoru. Nadležni organi su dužni da pošalju advokata kada klijent to zahteva.

Zakon o krivičnom postupku¹⁹ podržava pravo advokata na pristup klijentima. Na primer, član 77(2) propisuje da “advokat odbrane ima pravo da slobodno komunicira sa osumnjičenim usmeno i u pismenoj formi pod uslovima koji garantuju poverljivost.” Osim toga, pravo advokata na pristup može se zaključiti iz mnogih stavki u Zakonu o krivičnom postupku koje se odnose na pravo osumnjičenog lica na branioca, zajedno sa članom 77(1) koji propisuje pravo osumnjičenog na branioca. Između ostalih odredbi, član 12(1) daje osumnjičenom “pravo na adekvatno vreme i prostor za pripremu odbrane.” Osim toga, Poglavlje 3 Ustavnog okvira propisuje prava i slobode koje su sadržane u raznim međunarodnim konvencijama, uključujući tu Evropsku konvenciju za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda i njene Protokole (4. nov. 1950). Član 6.3 ove Konvencije daje licu koje je optuženo za krivično delo prava “na adekvatno vreme i prostor za pripremu svoje odbrane”, i “da se brani lično ili preko pravnog zastupnika po svom izboru ili, ukoliko nema dovoljno sredstava da plati pravnog zastupnika, da mu se obezbedi besplatna pravna pomoć kada to zahtevaju interesi pravde.” Vidi <http://www.hri.org/docs/ECHR50.html>.

Pored toga, član 69(1) Zakona o krivičnom postupku propisuje da “osumnjičeni i okrivljeni imaju pravo na pomoć advokata odbrane tokom svih faza krivičnog postupka.” Zakon o krivičnom postupku je prepun sličnih posebnih odredbi vezano za pravo na branioca:

- Od vremena hapšenja (članovi 12(6), 14(1)[2], 213(1) i (2), i 214(1)[4]);
- Pre i tokom svakog ispitivanja (članovi 69(2), 218(1), 231(2)[4] i (3), i 269 (3));
- Tokom saslušanja za potvrđivanje optužnice (član 314(1) i (2)); i
- Tokom glavnog pretresa (članovi 321(1) i (2) i 342).

Osim toga, po Zakonu o krivičnom postupku, potrebno je da osumnjičeni/okrivljeni budu **obavešteni** o svom pravu na branioca po njihovom izboru ili da im se odredi branilac ukoliko on/ona ne mogu da plate pravnu pomoć:

- Na prvom ispitivanju (članovi 12(5) i 269(3));
- Pre svakog ispitivanja (članovi 69(2) i 231 (2)[4]);
- Kada budu lišeni slobode (članovi 14(1)[2], 214(4), 270(6), 279(5)[1] i 282(2));
- Na početku saslušanja za potvrđivanje optužnice (član 314(1));
- U pozivima za dolazak na glavni pretres (član 321(2)); i
- Na glavnom pretresu (član 356(2)[3]).

Okrivljeni se može odreći prava na branioca, osim u izvesnim slučajevima vezano za invaliditet, sudski pritvor, ili optužnicu za krivično delo koje podrazumeva potencijalnu kaznu zatvora od najmanje osam godina. *Id.* u čl. 73(1).

Praktično svi izveštaji koje je dobio ocenjivački tim pokazuju da nema problema na Kosovu da advokatu bude omogućen pristup da se sastane sa pritvorenim klijentom bez ikakvih vremenskih ograničenja, i u stvari ta situacija se još poboljšala za protekle tri godine. Jedini nedostatak odnosi se na neadekvatan prostor da se advokat sastane sa klijentom. Postoji samo nekoliko objekata za pritvor ili sudova koji imaju prostora koji su namenjeni za ovu svrhu, tako da se komunikacije između advokata i klijenta često moraju voditi preko vrata u ćelijama, u hodnicima, ili čak u kancelarijama gde su ponekad pristupna i druga lica. Čini se da ne postoje konkretni

¹⁹ Privremeni zakon o krivičnom postupku Kosova, proglašen od strane Misije Ujedinjenih nacija na Kosovu, Uredba br. 2003/26 (6. juli 2003), stupio na snagu 6. aprila 2004, www.unmikonline.org/regulations/unmikgazette/02english/E2003regs/RE2003_26.pdf [u daljem tekstu “Zakon o krivičnom postupku”].

planovi da se izgrade objekti u budućnosti da bi se ovaj problem otklonio. Prema tome, za advokate je fizički teško da se nasamo sastanu sa klijentom da bi pripremili odbranu za pretres.

Faktor 4: Poverljivost Advokat-Klijent

Država priznaje i poštuje poverljivost službenih komunikacija i konsultacija između advokata i njihovih klijenata.

ZAKLJUČAK	KORELACIJA: POZITIVNA	TREND: ↔
Zakon o krivičnom postupku sadrži odredbe vezano za poštovanje prava kako advokata tako i njihovih klijenata na poverljive komunikacije. Ove odredbe država generalno poštuje, mada su prostorije za razgovore između advokata i klijenta često neadekvatne. Zakon o advokaturi iz 1979. nudi veće zaštite, ali on više neće moći da se koristi ukoliko bude zamenjen Predlogom zakona o advokatskoj komori u njegovom sadašnjem obliku.		

Analiza/osnova:

Po članu 22 Zakona o advokaturi²⁰ iz 1979. kancelarija advokata može se pretresti samo u skladu sa nalogom koji je izdao istražni sudija u krivičnom postupku u kome je umešan dotični advokat. U nalogu mora da je naveden dati dokument ili predmet za koji se pretres vrši, i ne sme da se povredi pravo klijenta na poverljivost. Advokatska komora Kosova mora unapred da bude obavještena o pretresu i da se dozvoli da zastupnik bude prisutan. Pored toga, član 15 zahteva od advokata poverljivost, i kaže da se od advokata ne može tražiti da svedoči o stvarima koje mu je klijent rekao u poverenju.

Predlog zakona o advokatskoj komori²¹ sadrži mnogo ograničeniju zaštitu za advokate i njegov odnos sa klijentom. Nema odredbi koje uređuju pretres advokatove kancelarije, i jedini odeljak koji se odnosi na svedočenje zabranjuje da advokat bude ispitivan kao svedok **vezano za** njegovog klijenta. *Id.* u čl. 12.5. Po članu 12.4 advokat je dužan da sačuva tajne klijenta, ali očigledno da ništa ne obavezuje državu, policiju ili tužioce da poštuju poverljivost njegovih komunikacija sa klijentom. Član 12.4 propisuje da “advokatu nije dozvoljeno da podnosi krivične optužbe tužilaštvu i da ne može biti ispitivan kao svedok vezano za lice kome je pružao pravnu pomoć”; ovo je dvosmislena odredba koja može ograničiti izvesna ispitivanja advokata ali to nikako nije potpuna zaštita koja može delotvorno zaštititi komunikacije između advokata i klijenta.

Kao što je istaknuto u Faktoru 3, član 77(2) Zakona o krivičnom postupku²² propisuje da “advokat odbrane ima pravo da slobodno komunicira sa okrivljenom ili uhapšenom osobom usmeno i u pisanoj formi pod uslovima koji garantuju poverljivost.” Pored toga, po članu 213(3) (vezano za privremeno hapšenje i policijski pritvor), “uhapšeno lice ima pravo da komunicira sa braniocem usmeno i u pismenoj formi. Komunikacije između uhapšenog lica i njegovog branioca mogu se odvijati u vidnom polju ali da nisu u čujnom dometu policajca.”

²⁰ Zakon o advokaturi i drugoj pravnoj pomoći (22. nov. 1979), Sl. SAP Kosova br. 48/1979 (24. dec. 1979) [u daljem tekstu “Zakon o advokaturi iz 1979”].

²¹ Zakon o advokatskoj komori, Zakon br. 2004/40 (8. sept. 2004) [u daljem tekstu “Predlog zakona o advokatskoj komori”].

²² Privremeni zakon o krivičnom postupku Kosova, proglašen od strane Misije Ujedinjenih nacija na Kosovu, Uredba br. 2003/26 (6. juli 2003), stupio na snagu 6. aprila 2004, www.unmikonline.org/regulations/unmikgazette/02english/E2003regs/RE2003_26.pdf [u daljem tekstu “Zakon o krivičnom postupku”].

Izveštaji pokazuju da policija i drugi službenici čine sve što je u njihovoj moći da omoguće korišćenje ovih prava, ali da teškoće prouzrokuju neadekvatni uslovi u prostorijama za razgovor u mnogim zatvorima i sudovima. Čuvari se obično postavljaju na mesta gde mogu da posmatraju ali ne i da čuju razgovore između advokata i njihovih klijenata. Dogodili su se izolovani izuzeci kada su policajci bili namerno nametljivi, možda zbog loše obuke. Prostorije za razgovor predstavljaju najveću smetnju za delotvorno i poverljivo vođenje razgovora između advokata i pritvorenih klijenata, jer obično ne postoje izolovane prostorije za ove namene. Ponekad je potrebno da se glasno govori kroz mali otvor na vratima, ili da se razgovor vodi u prepunom sudskom hodniku, ili da se "pozajmi" kancelarija od policajca, tužioca ili sudije da bi se održao sastanak sa klijentom, ponekad i u prisustvu dotičnog službenika. Ovi uslovi nisu pogodni za slobodnu i otvorenu razmenu informacija i saveta koji su predviđeni u Zakonu o krivičnom postupku i u međunarodnim standardima.

Nema nikakvih odredbi u Zakonu o krivičnom postupku koje se izričito bave poverljivošću advokatske kancelarije ili njegove arhive o stvarima vezano za klijenta. Saglasno tome, ukoliko Zakon o advokaturi iz 1979. bude zamenjen Predlogom zakona o advokatskoj komori u sadašnjem obliku, više neće moći da se koriste jasne zaštite koje tamo postoje za advokate. U tom slučaju moraće da se osloni na ustavne zaštite koje su generalno dostupne građanima Kosova. *Npr.*, članovi 240-253 Zakona o krivičnom postupku. *Vidi takođe* član 17.1 Međunarodnog pakta o građanskim i političkim pravima, Rez. G.S. 2200A (XXI), 21 U.N. GAOR Supp (br. 16) u 52 (23. mart 1976), koji je unet u važeći zakon Kosova preko člana 3.2(c) Ustavnog okvira²³ ("Niko ne sme biti izložen samovoljnom ili nezakonitom mešanju u njegovu privatnost, porodicu, dom ili korespondenciju....")

Faktor 5: Ravnopravnost Pravnih Sredstava

Advokati imaju adekvatan pristup informacijama koje su važne za zastupanje njihovih klijenata, uključujući i one informacije u koje je upućen i branilac suprotne strane.

ZAKLJUČAK	KORELACIJA: NEUTRALNA	TREND: ↔
<p>Zakon o krivičnom postupku nudi racionalna prava i zaštite za braniocima u pogledu obelodanjivanja dokaza i drugih informacija, mada je njegova primena u praksi ponekad neodgovarajuća uglavnom zbog nedostatka osoblja, opreme i prostorija. Zakoni koji uređuju građansko i upravno pravo sasvim malo govore o pristupu informacijama, ali se čini da su u načelu i u praktičnoj primeni neutralni.</p>		

Analiza/osnova:

Član 10(1) Zakona o krivičnom postupku²⁴ propisuje da "okrivljeni i tužilac imaju status jednakih strana u krivičnim postupcima, osim ukoliko nije drugačije određeno ovim zakonom." Član 77(1) dalje kaže da "advokat odbrane ima ista prava koja ima i okrivljeni po zakonu, osim onih koja su izričito rezervisana lično za okrivljenika." Zakon o krivičnom postupku generalno sledi ovu politiku kroz sve faze krivičnog postupka, mada u manjoj meri pre potvrđivanja optužnice.

²³ Misija Ujedinjenih nacija na Kosovu [u daljem tekstu "UNMIK"] Uredba br. 2001/9, o Ustavnom okviru za privremenu samoupravu na Kosovu (15. maj 2001), www.unmikonline.org/constframework.htm, poslednja izmena u Uredbi br. 2002/9 (3. maj 2002), www.unmikonline.org/regulations/unmikgazette/02english/E2002regs/RE2002_09.pdf.

²⁴ Privremeni zakon o krivičnom postupku na Kosovu, proglašen UNMIK Uredbom br. 2003/26 (6. juli 2003), stupio na snagu 6. aprila 2004, www.unmikonline.org/regulations/unmikgazette/02english/E2003regs/RE2003_26.pdf [u daljem tekstu "Zakon o krivičnom postupku"].

Po članovima 69(2) i 231(2)[4], pre ispitivanja osumnjičenog ili okrivljenog, on/ona se moraju obavestiti o tome da imaju pravo da angažuju advokata, da advokat bude prisutan tokom ispitivanja, i da se konsultuju sa braniocem tokom ispitivanja. Ukoliko se ispitivanje vrši suprotno ovim i nekim drugim pravima, "izjave okrivljenika neće biti prihvatljive". *Id.* u čl. 235; *Vidi takođe* član 156(1).

Kada tužilac ispituje svedoka pre pretresa, on može pozvati okrivljenika i njegovog branioca da budu pristuni tokom ispitivanja i može dozvoliti braniocu da ispita svedoka. Iako ove odluke spadaju u diskreciono pravo tužioca, izjave svedoka ne mogu biti prihvatljive za sud ukoliko braniocu nije u određenom trenutku data prilika da ispita svedoka. *Id.* u čl. 156(2).

Pre vršenja pretresa i inspekcija na licu mesta, sudska policija je dužna da obavesti lice za koga je izdat nalog o njegovom pravu da prilikom pretresa bude prisutan njegov advokat. Međutim, oni ne moraju da čekaju duže od dva sata da bi advokat stigao, i ne moraju uopšte da čekaju ukoliko postoje "nužne okolnosti", ukoliko se očekuje oružani otpor, ili ukoliko bi delotvornost pretresa bila umanjena usled obaveštavanja o pretresu unapred. *Id.* u čl. 241-242. Član 254 daje okrivljeniku i njegovom braniocu pravo da budu prisutni tokom inspekcije na licu mesta.

Tokom istrage, okrivljeni (a time i njegov branilac) mogu da zamole tužioca da prikupe određene dokaze. Tužilac je obavezan da tako postupi ukoliko bi se dokazi inače mogli izgubiti, ukoliko bi dokazi služili kao olakšavajuća okolnost za okrivljenika, ili ukoliko postoje drugi opravdani razlozi za prikupljanje dokaza. Tužilac može odbiti ovakav zahtev, ali to mora objasniti u pisanoj formi. Shodno članu 239 okrivljeni može uložiti žalbu pretpretresnom sudiji na ovakvu odluku tužioca. U izuzetnim okolnostima, bilo tužilac ili okrivljeni mogu da zamole pretpretresnog sudiju da ispita svedoka ili da naloži da se uradi ekspertna analiza da bi se sačuvalo svedočanstvo ili drugi dokaz koji inače ne bi mogao da bude raspoloživ na pretresu. *Id.* u čl. 238.

U svim fazama postupka, branilac ima puni pristup, između ostalih stvari, zapisima sa ispitivanja okrivljenika i materijala dobijenih od ili koji pripadaju okrivljeniku. Kada se istraga završi, okrivljeni može pregledati i kopirati sve zapise i raspoložive fizičke dokaze iz suda. Okrivljeni može isto tako pregledati i kopirati sve ostale stvari u posedu tužioca koje su bitne za pripremu odbrane ili koje tužilac planira da iznese na pretresu. Tužilac može odbiti da tako postupi samo ako ima čvrste razloge da veruje da ako bi dao ove stvari okrivljeniku to bi moglo da ugrozi istragu ili javnu bezbednost. U tom slučaju, branilac može tražiti nalog od pretpresnog sudije kojim se od tužioca zahteva da stavi te stvari na raspolaganje odbrani. Ova prava nisu u suprotnosti sa drugim zakonima koji štite bezbednost ili privatnost svedoka ili stranaka ili koji čuvaju poverljive informacije. *Id.* u čl. 142.

Kada optužnica bude potvrđena, aktiviraju se posebne odredbe člana 307 koje štite prava okrivljenika. Posebno, tužilac mora da obezbedi odbrani (ukoliko to još nije uradio) zapise o izjavama ili priznanjima, imena svedoka koje tužilac namerava da pozove da svedoče i sve ranije izjave koje su oni dali, lične podatke o licima koje tužilac poznaje da imaju olakšavajuće informacije i zapise svih izjava od njih, rezultate svih fizičkih ili psihičkih pregleda ili naučnih analiza koje su izvršene vezano za dati predmet, krivične i policijske izveštaje, i informacije o materijalnim dokazima pribavljenim tokom istrage. Posle toga, ukoliko tužilac dobije bilo kakve nove materijale vezano za ovaj predmet, on/ona ih mora dostaviti odbrani u roku od 10 dana od prijema. *Id.*

Odbrana ima recipročnu obavezu da tužiocu obelodani informacije u pogledu bilo kakvog alibija odbrane ili olakšavajućih okolnosti kao i listu potencijalnih svedoka odbrane. *Id.* u čl. 308.

Zakon o krivičnom postupku je dakle uglavnom pravičan prilikom raspodele prava advokatu i tužiocu. Ovo ne znači da je on opšte priznat kao pravičan ili da u praksi postoji prava ranopravnost pravnih sredstava. Advokati su se žalili na postupak u pogledu zaštite svedoka, naročito na suđenjima za ratne zločine, kada tužilac zna identitet svedoka a advokat odbrane ne

zna. Tužilac može da ispituje svedoka pre suđenja, da posmatra izraze lica svedoka kada on/ona odgovara na pitanja, i da sprovede svakojačve provere, koje smatra prikladnim, u pogledu kredibiliteta i ugleda svedoka. Advokat odbrane nema ovakve prilike da nađe slabosti u priči svedoka, i prinuđen je da se oslanja na tužiočev profesionalizam i osećaj pravičnosti da mu otkrije i obelodani informacije koje bi mu pomogle u odbrani. Prikupljanje kopija dokumenata može biti problematično jer su mašine za fotokopiranje često u kvaru ili su službenici zaduženi za njih nedostupni, a pregledavanje arhive može biti mukotrpano kada ne postoje odgovarajuće mogućnosti za ispitivanje zapisa. Advokati ponekad kritikuju bliske odnose koji se čine da postoje između sudija i tužilaca, naročito u slučajevima kada imaju kancelarije u istoj zgradi, i tvrde da su neke sudije previše voljni da se priklone tužiocu nego da razmotre dokaze i argumente samostalno. Činjenica je da sudije i tužiocu zajedno pohađaju obuku u Kosovskom institutu za pravosuđe i trenutno ih postavlja, unapređuje i disciplinski kažnjava Kosovski savet za pravosuđe, u kome rade predstavnici iz obe ove pravne struke. Prema jednom posmatraču, istaknutom okrivljeniku određen je specijalni status pod isključivom nadležnošću međunarodnog sudije, a da advokat odbrane nije bio obavešten o ovakvoj odluci niti mu je data informacija o tome na čemu se to zasniva. *Vidi*, J. Chadbourne, *Slučaj Kurti: Zakon ili politika?*, Koha Ditore (16. maj 2007). Ostali izvori prijavili su izolovane slučajeve u kojima tužiocu nisu branioca unapred obavestili o ispitivanju okrivljenika, a ipak su nastavili postupak, ili u kojima je advokatu odbrane uskraćeno kopiranje dokumenta koji je bio potreban kao dokaz na pretresu.

Nekoliko posmatrača istakli su nejednakost u resursima, obuci i iskustvu što u stvarnosti umanjuje jednakost pravnih sredstava. Iako to nije tehnički deo međunarodnog standarda za ovaj faktor, tačno je da relativno novi advokat koji nema mogućnosti za plaćeno usavršavanje od strane vlade, nadzor od strane iskusnijih advokata i veliko iskustvo u sudnici može uvideti da je jako teško da se bori protiv iskusnog tužioca i svih resursa koji mu stoje na raspolaganju. Navodno, ova neravnoteža više je izražena u krivičnim predmetima gde okrivljenika zastupa branilac koga sud odredi "ex-officio", i pojavljuje se periodično na suđenjima za ratne zločine gde se lokalni advokat odbrane suočava sa iskusnim međunarodnim tužiocem.

Izvan konteksta krivičnog postupka, ravnopravnost pravnih sredstava nije tako dobro definisana. U građanskim parnicama, zastareli Zakon o parničnom postupku²⁵ propisuje da sudija (ili predsedavajući pretresnog veća) u suštini upravlja postupkom, dok stranke i njihovi branioci igraju samo ograničene uloge. *Vidi*, npr. član 311 (predsedavajući sudija usmerava suđenje, ispituje stranke, navodi dokaze, i kontroliše ko govori). Član 233 dozvoljava stranki da zahteva dokumente koje ima suprotna strana pre suđenja. Tokom suđenja, svaka stranka i njegov/njen zastupnik mogu da traže dozvolu od suda da postave pitanja svedocima ili suprotnoj strani, shodno članu 302. Nijedna odredba u zakonu ne daje nikakvu prednost jednoj strani ili zastupniku u odnosu na drugu, i ocenjivački tim nije čuo nikakve pritužbe u pogledu nepravičnog ili nejednakog postupanja u ovim postupcima. Slično tome, Zakon o upravnom postupku²⁶ sadrži principe koji podržavaju jednakost pred zakonom, objektivnost i nepristrasnost, i prava kako fizičkih tako i pravnih lica na ravnopravan pristup informacijama dostupnim javnim organima. ZAKON O UPRAVNOM POSTUPKU, članovi 5, 7 i 9. Ostale odredbe ovog zakona u načelu su neutralne, i nije bilo izveštaja o suprotnom postupanju u praksi.

²⁵ Zakon o parničnom postupku Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije (SFRJ), Sl. SFRJ br. 4/1977 (14. jan., 1977).

²⁶ Zakon o upravnom postupku, proglašen UNMIK Uredbom br. 2006/33 (13. maj 2006), www.umikonline.org/regulations/unmikgazette/02english/E2006regs/RE2006_33.pdf.

Faktor 6: Pravo Zastupanja

Advokatima koji imaju pravo da zastupaju svoje klijente pred sudskim ili upravnim organima nije uskraćeno to pravo i ovi organi postupaju na ravnopravan način prema njima.

ZAKLJUČAK	KORELACIJA: NEUTRALNA	TREND: ↔
Advokati imaju pravo, uz izvesna razumna ograničenja, da zastupaju svoje klijente u krivičnim predmetima i sudovi prema njima obično postupaju na ravnopravan način. Pored ostalih pitanja vezano za ravnopravnost, zabrinutost izaziva tendencija koja je zapažena bar kod nekih sudija da se priklone dokazima i argumentima tužilaca. U građanskim i upravnim predmetima, skoro svako može zakonski zastupati neku stranku, i advokatima koji to rade dozvoljeno je da se pojave pred sudom i prema njima se postupa na ravnopravan način.		

Analiza/osnova:

Član 10(1) Zakona o krivičnom postupku²⁷ kaže da “okrivljeni i tužilac imaju status ravnopravnih strana u krivičnim postupcima, osim ukoliko to nije drugačije određeno ovim zakonom.” Član 10(2) dalje propisuje da “okrivljeni ima pravo i mora mu se dozvoliti da da izjavu o svim činjenicama i dokazima koji ga terete, i da unese sve činjenice i dokaze koji idu njemu u korist. Okrivljeni ima pravo da ispita ili da traži da se ispita svedok koji svedoči protiv njega/nje i da se zahteva prisustvo i ispituju svedoci koji svedoče u njegovu korist pod istim uslovima kao i svedoci protiv njega/nje.” Član 77(1) propisuje da “advokat odbrane ima ista prava kao i okrivljeni po zakonu, osim onih koja su jasno rezervisana lično za okrivljeno lice.”

Po članu 70(1) Zakona o krivičnom postupku, samo advokat koji je član AKK može da zastupa okrivljeno lice u krivičnim predmetima. “Advokat na praksi”, ili *pripravnik*, može da zameni advokata i da zastupa okrivljeno lice, ali samo ukoliko je za krivično delo za koje se tereti okrivljeno lice propisana maksimalna kazna zatvora do pet godina. Ukoliko je potencijalna kazna najmanje pet godina, *pripravnik* može da zastupa okrivljeno lice samo ukoliko je dotični *pripravnik* položio pravosudni ispit. Samo potpuno kvalifikovan advokat može da zastupa okrivljeno lice pred Vrhovnim sudom Kosova. *Id.*

Jedina ograničenja o pravu na advokata da zastupa okrivljeno lice su pravila o sukobu interesa u članu 71 i 72 Zakona o krivičnom postupku. Ova pravila zabranjuju da advokat zastupa više okrivljenih lica u istom predmetu, i da zastupa okrivljeno lice u predmetu u kome je advokat ili lice koje je u srodstvu sa njim oštećena strana, ili u kome je advokat u srodstvu sa tužiocem, ili kada je advokat radio kao sudija ili tužilac u istom predmetu, ili (uz izvesne izuzetke) kada je advokat pozvan da svedoči kao svedok na glavnom pretresu. *Id.*

Kada bude angažovan advokat se ne može odstraniti iz datog predmeta osim ukoliko i posle prve opomene nastavi da “remeti red” u sudnici. *Id.* u čl. 336(3). Odluku o udaljavanju donosi sud, ali advokat može uložiti žalbu na ovakvu odluku. *Id.* u čl. 337(1). Kao što je istaknuto u Faktoru 1, bilo je izveštaja o nekoliko incidenata navodne zloupotrebe ovih ovlašćenja, ali tačne okolnosti nisu razjašnjene.

²⁷ Privremeni zakon o krivičnom postupku Kosova, proglašen od strane Misije Ujedinjenih nacija na Kosovu [u daljem tekstu “UNMIK”] Uredba br. 2003/26 (6. juli 2003), stupio na snagu 6. aprila 2004, www.unmikonline.org/regulations/unmikgazette/02english/E2003regs/RE2003_26.pdf [u daljem tekstu “Zakon o krivičnom postupku”].

U analizi u Faktoru 5 ima izveštaja o nekoliko problema vezano za pravično postupanje prema advokatima u poređenju sa tužiocima u krivičnim predmetima. Ovde su obuhvaćena pitanja vezano za pristup zaštićenim svedocima, uslovima za dobijanje i pregledavanje dokumenata iz spisa predmeta, zapaženoj bliskosti između sudija i tužilaca u izvesnom smislu, i superiornoj obuci i iskustvu mnogih tužilaca koji mogu stajati nasuprot relativno novih advokata. Od svih ovih briga, ona koja najviše uznemirava u tom smislu je bliskost sudija i tužilaca i navodna razlika koju su sudije pokazivale prema dokazima i argumentima koje su iznosili tužioci.

Pravila zastupanja u građanskim i upravnim predmetima su daleko manje rigorozna. Zakon o parničnom postupku²⁸ generalno dozvoljava strankama u građanskoj parnici da odrede neadvokate, čak i ljude koji nisu pravnici, da ih zastupaju u postupcima. Jedino ograničenje u većini slučajeva je da zastupnici moraju da budu pravno sposobni za rad i ne smeju lažno da se predstavljaju kao advokati. ZAKON O PARNIČNOM POSTUPKU, članovi 89 – 90. Član 91 u stvari zahteva da, u slučajevima u kojima su radne organizacije i druge samoupravne organizacije i zajednice umešane u sporove oko imovine čija vrednost premašuje određenu granicu, njihovi zastupnici moraju da imaju položen pravosudni ispit. Međutim, oni ne moraju da budu registrovani advokati. Član 5 zahteva da sud “pruži svakoj strani priliku da iznese svoj stav o tužbi i izjavama suprotne strane”. U slučaju upravnog postupka, zakon i praksa nisu sasvim jasni. Član 35.1 Zakona o upravnom postupku²⁹ jednostavno propisuje da stranke mogu učestvovati “ili lično ili preko zastupnika”, a da nije određeno ko može a ko ne može da radi kao zastupnik. Bilo je izveštaja da je nekim advokatima ili drugim određenim zastupnicima bilo uskraćeno pravo da zastupaju stranke u građanskim i upravnim postupcima, ili da je sud ili upravni organ prema njima postupao neravnopravno. Zastupnici koji su u stvari advokati, ili su barem pravnici, imali bi očiglednu prednost kada bi se borili protiv stranaka koje rade *pro se* ili koje zastupaju lica koji nisu pravnici, ali nije bilo izveštaja o raznolikom tretmanu.

II. Obrazovanje, Obuka i Prijem u Struci

Faktor 7: Akademski Zahtevi

Advokati imaju zvanično pravno obrazovanje, na nivou univerziteta, koje su stekli na institucijama koje su ovlašćene za izdavanje diploma prava.

ZAKLJUČAK	KORELACIJA: POZITIVNA	TREND: ↑
Advokati i drugi pravni stručnjaci moraju da imaju zvanično pravno obrazovanje posle srednje škole, stečeno na ustanovi visokog obrazovanja koje ima licencu za to.		

Analiza/osnova:

Po članu 36.3 Zakona o advokaturi iz 1979.³⁰ jedan od kvalifikacionih zahteva za buduće advokate je da “imaju diplomu prava”. Pored toga, član 6.1.c Predloga zakona o advokatskoj komori³¹ propisuje da takvo lice mora da ima završen “pravni fakultet ili drugo visoko obrazovanje

²⁸ Socijalistička Federativna Republika Jugoslavija (SFRJ), Zakon o parničnom postupku, Sl. SFRJ br. 4/1977 (14. jan. 1977) [u daljem tekstu “Zakon o parničnom postupku”].

²⁹ Zakon o upravnom postupku, proglašen u UNMIK Uredbi br. 2006/33 (13. maj 2006), www.umikonline.org/regulations/unmikgazette/02english/E2006regs/RE2006_33.pdf [u daljem tekstu “Zakon o up. post.”].

³⁰ Zakon o advokaturi i drugoj pravnoj pomoći (22. nov. 1979), Sl. SAP Kosovo br. 48/1979 (24. dec. 1979) [u daljem tekstu “Zakon o advokaturi iz 1979”].

³¹ Zakon o advokatskoj komori, Zakon br. 2004/40 (8. sept. 2004) [u daljem tekstu “Predlog zakona o advokatskoj komori”].

u oblasti prava, koje priznaje Ministarstvo obrazovanja, nauke i tehnologije Kosova [u daljem tekstu "MO"] kao adekvatno visoko obrazovanje".

Na Kosovu, kao i u većini zemalja kontinentalnog prava, pravno obrazovanje je u načelu program na nivou fakulteta, sa mogućnošću postdiplomskih studija, koje organizuje sam pravni fakultet na univerzitetu ili slična institucija za studente koji su dobili svedočanstva da su završili srednju školu. Prema članu 2.2(a)(i) Zakona o visokom obrazovanju na Kosovu, koji je proglasila Misija Ujedinjenih nacija na Kosovu [u daljem tekstu "UNMIK"] Uredba br. 2003/14, www.unmikonline.org/regulations/unmikgazette/02english/E2003regs/RE2003_14.pdf [u daljem tekstu "Zakon o visokom obrazovanju"], za sticanje diplome fakulteta potrebno je najmanje tri godine punog programa studija posle srednje škole. Trajanje programa poslediplomskih studija koje dovode do magistrature ili doktorata nije određeno u zakonu. Zakon o visokom obrazovanju odražava i sadrži opšte principe koje propisuje Deklaracija evropskih ministara za visoko obrazovanje iz Bolonje (19. jun 1999), www.bologna-berlin2003.de/pdf/bologna_declaration.pdf, [u daljem tekstu "Bolonjska deklaracija"]. Diplome se mogu steći samo na "akreditovanim ustanovama za visoko obrazovanje", uz akreditaciju, izdavanje licence i proces ocene kvaliteta koje vrši Kosovska akreditaciona agencija [u daljem tekstu "KAA"] uz ukupno usmerenje MO. *Id.* u čl. 4.1 (b) i (k), 4.3, 11.1 – 11.1, i 12.1. Prema jednom izveštaju, KAA još nije ustanovljena pa prema tome nije ni počela sa radom. Akreditaciju može da vrše ili javne ili privatne ustanove visokog obrazovanja, *Id.*, i u licenci o akreditaciji je navedeno koje sertifikate i diplome data ustanova ima ovlašćenja da izdaje. *Id.* u čl. 12.1. Kada dobije licencu, obrazovna ustanova uživa znatnu autonomiju za utvrđivanje nastavnog plana, standarde za prijem, profesorske kvalifikacije i zvanja, i uslove diplomiranja na svim ovlašćenim fakultetima. *Id.* u čl. 7.2 – 7.3.

Po članu 3.1 i 13.5(a) Zakona o visokom obrazovanju, ustanove sa licencom organizovanjem visokog obrazovanja dužne su da, između ostalih kvalifikacionih uslova, primaju studente i upošljavaju osoblje bez ikakve diskriminacije po osnovu pola, nacionalnosti ili etničkog porekla. U praksi, međutim, istorijski sukobi između Kosovaca koji su Albanci i onih koji su Srbi doveli su do obrazovanja paralelnih institucija visokog obrazovanja. Za opsežni izveštaj o paralelnim sistemima generalno, *vidi* Organizacija za evropsku bezbednost i saradnju, *Paralelne strukture na Kosovu 2006 – 2007* (2007), www.osce.org/documents/mik/2007/04/23925_en.pdf. Univerzitet Priština u gradu Prištini prvenstveno služi studentima koji su etnički Albanci, dok drugi univerzitet u Mitrovici, uglavnom prima etničke Srbe. Obe ustanove su javne i finansiraju se iz državnog budžeta i tehnički su deo istog univerziteta, ali u stvarnosti posluju nezavisno jedna od druge. Ova etnička različitost važi isto tako i za date pravne fakultete koji postoje u ovim ustanovama i za profesore koji predaju studentima u njima. Uzgred, Pravni fakultet u Mitrovici osnovan je juna 1961. godine i počeo je sa radom oktobra te godine kao deo Univerziteta iz Beograda. On je postao deo Univerziteta u Prištini posle osnivanja istog u 1969. Tokom 1990-ih godina etničkim Albancima nije bilo dozvoljeno da predaju ili studiraju prava na fakultetu u Prištini, tako da se Pravni fakultet u Prištini sastojao skoro isključivo od profesora i studenata etničkih Srba. Tokom tog perioda, profesori kosovski Albanci organizovali su ilegalni paralelni pravni fakultet u privatnoj kući u Prištini i držali predavanja za studente etničke Albanace. Naravno, srpski organi vlasti nisu priznavali ove ocene i ispite, i studenti koji su završili studije u ovakvim uslovima nisu mogli da polažu pravosudni ispit i tako postanu advokati. Posle rata 1998 – 1999. godine profesori i studenti etnički Srbi premešteni su u Mitrovicu a etnički Albanci su preuzeli univerzitet u Prištini, što je dovelo do sadašnjeg stanja, *de facto* segregacije. Neki od predmeta koji se predaju u Mitrovici odnose se na srpski zakon (koji se u nekim slučajevima poklapa sa zakonom od pre rata koji još uvek važi na Kosovu), a neke od njih predaju srpski profesori iz Srbije. Oba Pravna fakulteta tvrde da pripadaju Univerzitetu u Prištini koji je osnovan 1969.

Na Kosovu je osnovano i dobilo licence ukupno 20 privatnih ustanova za visoko obrazovanje, od kojih pet njih (sve u Prištini) ima pravne fakultete. Saglasno tome, u ovoj pokrajini sada radi ukupno sedam pravnih fakulteta.

Pravni fakultet Univerziteta Priština u gradu Prištini najveći je i najpoznatiji pravni fakultet na Kosovu, tako da će se ovaj izveštaj fokusirati na njega. Član 13.1 Zakona o visokom obrazovanju propisuje da su javne ustanove za visoko obrazovanje dužne da usvoje statute, posle dobijanja odobrenja od Ministarstva, u kojima će obraditi njihovo poslovanje i upravljanje. Statut Univerziteta Priština (5. juli 2004) [u daljem tekstu "Statut Un. Priština"], predviđa centralizovano upravljanje čitavom ustanovom pod upravom Univerzitetskog odbora. Statut UN. PRIŠTINA, član 17. Senat je najviši akademski organ univerziteta i on utvrđuje strategije, kriterijume i standarde za sve akademske jedinice. *Id.* u čl. 43, i 48 – 49. Po članu 44, senat se sastoji od rektora i zamenika rektora univerziteta, dekana svih akademskih jedinica, predstavnika izabranog od strane akademskog osoblja iz svake jedinice, sedmoro izabranih studenata i dva člana koje bira neakademsko osoblje. Statut Un. Priština označava pravni fakultet kao jedan od njegovih fakulteta i predviđa akademski program studija u ovoj oblasti. *Id.* u čl. 65 i 102. Svi fakulteti moraju da podnesu njihove programe studija, uključujući tu uslove upisa, nastavni plan i broj bodova, što senat treba da usvoji. *Id.* u čl. 67 i 103. Saglasno Bolonjskoj deklaraciji, studije na pravnom fakultetu treba da traju od tri do tri i po godine i za to je potrebno da se osvoji od 180 do 210 bodova, dok poslediplomske magistarske studije moraju da traju od jedne do jedne i po pa do dve godine i nose 90 – 120 bodova. Studije za doktorat traju još dodatne tri – četiri godine i za njih je potrebno najmanje 180 dodatnih bodova. Statut UN. PRIŠTINA, članovi 104 – 106. Redovni, vanredni i profesori asistenti, između ostalih kriterijuma, moraju da imaju stepen doktora ili ekvivalentan stepen. *Id.* u čl. 182 – 184. Ima izveštaja da nastavni plan Pravnog fakulteta Univerziteta u Prištini sada ima 42 predmeta, sa 14 predmeta (12 obaveznih i dva izborna) u svakoj od tri akademske godine.

Po članu 16, da bi bili primljeni, studenti moraju obično da imaju završenu srednju školu i da polože prijemni ispit. Grupa profesora prava pregledava i ocenjuje ove pismene ispite (koji se daju označeni šifrovanim brojevima a ne po nazivima da bi se isključila mogućnost prepoznavanja), i onda se vrši rangiranje kandidata na bazi rezultata osvojenih na testu i proseka osvojenih bodova iz srednje škole. Prema brojevima koje nam je dala uprava fakulteta, Pravni fakultet Univerziteta u Prištini imao je ukupno 4,395 studenata tokom 2006 – 2007. akademske godine, od kojih su 1,972 (45%) bile devojke. Interesantno je da član 7 Statuta Un. u Prištini proglašava posvećenost univerziteta ravnopravnosti polova, i propisuje da "u slučaju da muški i ženski kandidat imaju iste kvalifikacije, prednost će imati ženski kandidat". Ukupno 731 osoba upisani su kao dopisni studenti. Od 4395 studenata prava, njih samo 23 su pripadnici manjinskih grupa: sedmoro Roma, sedmoro Bošnjaka i devetoro Turaka, bez ijednog Srbina. Ne postoje posebni uslovi niti podsticaji za prijem manjina.

Sve do nedavne primene Bolonjske deklaracije, budući pravnici su pohađali četvorogodišnje studije i zatim posle još jedne godine studija mogli su da steknu diplomu magistra prava. Smanjenje programa studiranja na tri godine za diplomiranog pravnika i još dve godine za magistra prava prouzrokovalo je znatne glavobolje kako kod studenata tako i kod profesora. Jedan problem bio je administrativna složenost usklađivanja studenata i predmeta koji istovremeno ispunjavaju uslove i po četvorogodišnjem i po trogodišnjem programu studiranja. Druga teškoća je što sadašnji nastavni plan obezbeđuje samo 162 boda kada se primenjuju standardi iz Bolonjske deklaracije, dok je za međunarodno priznavanje fakultetske diplome potrebno 180 bodova. Treći problem je činjenica da članovi 2 i 3 Novog zakona o pravosudnom ispitu³² zahtevaju da, ukoliko žele da polažu ispit, kandidati moraju ili da su završili pravni fakultet po starom četvorogodišnjem programu ili, između ostalih zahteva, da imaju diplomu magistra. Pravnik ne može da bude advokat, sudija ili tužilac ako ne položi pravosudni ispit. Saglasno tome, studenti koji su zainteresovani da se bave bilo kojom od ovih profesija sada moraju da završe petogodišnje studije prava, a ne četiri, i da steknu diplomu magistra. Ima izveštaja da se planira izrada novog, revidiranog zakona o nastavnom planu fakulteta koji će se vratiti na sistem četiri/jedan (ili četiri/1.5). Izmenjeni četvorogodišnji nastavni plan, koji treba da se usvoji, imaće

³² Zakon o pravosudnom ispitu, proglašen UNMIK Uredbom br. 2006/30 (2. maj 2006) www.unmikonline.org/regulations/unmikgazette/02english/E2006regs/RE2006_30.pdf [u daljem tekstu "Novi zakon o pravosudnom ispitu"].

80 predmeta, sa 15 – 18 predmeta (8 obaveznih i 7-sedam – 10 fakultativnih) u svakoj od četiri akademske godine.

Pojava privatnih pravnih fakulteta na Kosovu, naročito u Prištini, navela je profesore sa Univerziteta u Prištini da pola radnog vremena predaju na privatnim fakultetima. Ovakav mehanizam je neophodan za privatne ustanove, pošto su u mnogim slučajevima jedini nosioci doktorskih titula u ovoj oblasti profesori sa Univerziteta u Prištini. Ovo takođe pomaže i samim profesorima jer im obezbeđuje očajno potrebnu dodatnu zaradu za njihove mršave plate na univerzitetu, i time se osigurava i izvesna doslednost predavanja i sadržaja programa među raznim pravnim fakultetima. Negativna strana ove situacije je u tome da su profesori previše zauzeti da na pravi način obavljaju bilo koji od ovih poslova, nisu slobodni da daju savete studentima koji imaju posebna pitanja ili potrebe, i povremeno skraćuju predavanja da bi ispunili njihove druge obaveze. Jedan izvor je istakao, međutim, da jedan privatni pravni fakultet ima svoje profesore, iz inostranstva, koji na fakultetu rade puno radno vreme.

Na bazi mnogih izveštaja vidi se da pravni fakulteti održavaju nastavu prvenstveno u vidu predavanja, uz slabo ili nikakvo učešće studenata, i fokusiraju se na teoretsko obrazovanje a ne na praktične veštine koje su potrebne pravnim stručnjacima. Pošto akademski i stručni lideri priznaju vrednosti uvođenja praktičnog obrazovanja i iskustva u nastavni plan, ovakva situacija je počela da se menja. U 2005. godini Pravni fakultet Univerziteta Priština u Prištini i ABA/Inicijativa za vladavinu prava počeli su da organizuju simulacionu/pravnu kliniku sa stažiranjem, a zatim u 2006. godini kurs pravne metodologije, oba ova kursa su fakultativna i za sada nijedan od njih ne obezbeđuje bodove studentima. Pravna klinika je podeljena na dve sekcije, krivičnu i građansku, za po 25 studenata u svakoj sekciji, i održava se uz sporazum sa predstavnicima sudija, advokata i tužilaca. Klinika se sastoji od dva časa nastave u učionici, simulacije i igranja uloga, zajedno sa šestočasovnim praktičnim vežbama stažiranja, pomoći mentora i posmatrača u sudovima i kancelarijama. U vreme posete ocenjivačkog tima, ukupno 165 studenata učestvovalo je u radu dve klinike. Klinika sa stvarnim klijentima, koja omogućava studentima prava da rade na pravim predmetima za siromašne klijente pod nadzorom advokata, još nije počela sa radom na pravnom fakultetu, već je još uvek u pripremi. Kurs pravne metodologije naglašava kritičko razmišljanje u teoriji i praksi, sa rigoroznom obukom i razvojem analize predmeta i argumenata. Kurs obezbeđuje predavanja o praktičnim tehnikama kao što su istraživanje, pisanje i sastavljanje nacrta, uz prijem 30 studenata odjednom. Na kraju semestra kurs pravne klinike i metodologije završava se insceniranim suđenjem, što je jako popularno kod studenata i redovno ima puno posetilaca.

Kao što je napred pomenuto, iako advokati moraju da imaju pravno obrazovanje na nivou univerziteta, ipak nije nužno da čovek bude advokat da bi zastupao stranke u građanskim i upravnim postupcima. U ovim slučajevima ne postoje kvalifikacioni standardi za pravne zastupnike.

Kosovo ispunjava doslovne zahteve za pozitivnu korelaciju sa ovim međunarodnim standardom, koji ne uzima u obzir kvalitet organizovanog pravnog obrazovanja.

Faktor 8: Priprema za Advokatsku Praksu

Advokati poseduju adekvatno znanje, veštine i obuku za bavljenje advokatskim poslom posle završetka pravnog obrazovanja.

ZAKLJUČAK	KORELACIJA: NEGATIVNA	TREND: ↔
Teoretski karakter većine pravnog obrazovanja na Kosovu, zajedno sa prevelikim brojem studenata i istorijskim okolnostima, znači da većina novih diplomaca pravnog fakulteta nisu adekvatno pripremljeni da se bave advokatskim poslom.		

Analiza/osnova:

Nastavni plan koji nude ustanove sa licencom za pravno obrazovanje čini se da obezbeđuje racionalno dobro teoretsko znanje u mnogim oblastima prava, ali vrlo mali broj ljudi bi se složio da tipični novopečeni diplomac (na Kosovu, ili u mnogim zemljama) ima adekvatno znanje, veštine i obuku da bi se bavio pravnim zanimanjem.

Pravno obrazovanje na Kosovu u mnogome trpi posledice haotičnog stanja iz 1990-ih godina, kada su etnički Albanci studirali prava u podrumima kuća bez zvaničnog ocenjivanja ili priznanja, i iz nužde posle rata ponovo otvorili Pravni fakultet na Univerzitetu Priština u Prištini. U mnogim slučajevima profesori su bili prilično stari i držali su predavanja na bazi njihovih udžbenika koje su napisali pre mnogo godina. Pet privatnih pravnih fakulteta u Prištini počeli su da rade tek pre nekoliko godina i u suštini se nalaze još uvek u početnoj fazi. Iako su etnički Srbi na Kosovu mogli da predaju i da pohađaju pravni fakultet u 1990-im godinama kako u Mitrovici tako i u Prištini, kada se rat završio oni koji su studirali u Prištini prebacili su se u Mitrovicu, što je prouzrokovalo neke tranzicione teškoće.

Pored toga, kao što je zapaženo u Faktoru 8, na pravnim fakultetima na Kosovu uglavnom se održavaju predavanja na teoretskoj osnovi, čime se studentima pružaju vrlo male mogućnosti za interakcije. Sada se održavaju neka predavanja sa praktičnim vežbama na Univerzitetu Priština u Prištini preko pravnih klinika za krivično i građansko pravo i kursa pravne metodologije, ali prostor za ovo je ograničen na relativno mali broj studenata. Broj upisanih studenata na pravnim fakultetima je veoma veliki i čini se da se još povećava, što dovodi do prenatrpanih sala za predavanja i uslova koji nisu prikladni za učešće studenata. Profesori nisu adekvatno nagrađeni, i često dopunjuju svoje prihode predajući pola radnog vremena na privatnim pravnim fakultetima u Prištini. Ovo dovodi do preopterećenosti tako da njihovi studenti nemaju prilike da se sa njima sastanu izvan učionice.

Većina ispitanika sa kojima je razgovarano izjavili su da priprema na pravnom fakultetu nije adekvatna, ali su imali različita mišljenja što se tiče trenda u kvalitetu. Neki su smatrali da se pravno obrazovanje poboljšava svake godine, dok su drugi izjavili da nisu videli nikakve znake napretka. Kao što je nekoliko ljudi prokomentarisalo, uvek će biti nekoliko posebno talentovanih i marljivih studenata koji će uspeti u poslu posle završetka pravnog fakulteta, naročito ako su imali prilike da učestvuju u praktičnom radu pravnih klinika i da pohađaju kurs metodologije.

Kao što će biti istaknuto u Faktoru 9, novim diplomcima pravnog fakulteta ionako nije dozvoljeno da se bave pravnim poslovima, bar ne kao advokati, sve dok ne završe program stažiranja i ne polože pravosudni ispit. Ovakve praktične vežbe obično dopunjuju pravničko znanje i veštine i na taj način ih pripremaju za praktično bavljenje pravnim poslovima.

Faktor 9: Kvalifikacioni Proces

Prijem advokata u struku bazira se na polaganju pravičnog, rigoroznog, i transparentnog ispita i uspešnog završetka nadgledanog pripravničkog staža.

ZAKLJUČAK	KORELACIJA: NEUTRALNA	TREND: ↔
<p>Da bi neko postao advokat neophodno je (sa izvesnim zakonskim izuzecima) da završi jednogodišnji ili dvogodišnji pripravnički staž i da položi pravosudni ispit. Nivo nadzora, obuke i kontrole pripravnika od strane mentora veoma varira. Preko polovine kandidata obično ne uspevaju da polože pravosudni ispit, ali ovo više nastaje zbog njihovog slabog pravnog obrazovanja a ne zbog previše strogih kriterijuma ispita.</p>		

Analiza/osnova:

Da bi neko postao advokat, i da time ima neometano pravo da se bavi pravnim poslovima u svim forumima i okolnostima, član 35 Zakona o advokaturi iz 1979³³ zahteva da kandidat bude registrovan u Advokatskoj komori Kosova [u daljem tekstu "AKK"]. Da bi imao pravo da se registruje, kandidat mora da ispunjava sledeće uslove:

- Jugoslovenski državljanin³⁴;
- Sposoban za rad;
- Diploma prava;
- Položen pravosudni ispit ili da ima isti status kao i oni koji su ga položili;
- Da nije upošljen u nekom javnom preduzeću³⁵;
- Da je lice od poverenja da bi se bavilo advokatskom strukom; i
- Da nije pod istragom niti da je osuđivan za krivično delo protiv ljudi ili države, protiv čovečnosti i međunarodnog prava ili oružanih snaga, ili za drugo krivično delo izvršeno iz sebičnih interesa ili niskih pobuda. *Id.* u čl. 36.

Redovni profesori i predavači prava oslobođeni su uslova polaganja pravosudnog ispita.

Da bi neko imao pravo da polaže pravosudni ispit u članovima 2 i 3 novog Zakona o pravosudnom ispitu³⁶ uneti su dodatni uslovi. Konkretno, takvo lice mora da je završilo pravni fakultet po ranijem četvorogodišnjem programu ili da ima diplomu magistra prava, mora da je stalni stanovnik Kosova, i mora da je radio/la ili (i) najmanje godinu dana kao stažista (*pripravnik*) u redovnom sudu, javnom tužilaštvu ili advokatskoj kancelariji, ili (ii) najmanje dve godine na stručnim pravnim poslovima za neku instituciju ili organizaciju koja se bavi sprovođenjem zakona. Studenti prava koji završe svoje obrazovanje po novom programu trogodišnjih studija na fakultetu za diplomiranog pravnika neće imati pravo da polažu pravosudni ispit po novom zakonu. Umesto toga, oni će morati da nastave studije još dve godine da bi stekli diplomu magistra prava, i onda će ipak morati da steknu iskustvo i kao *pripravnici* da bi polagali pravosudni ispit. Studenti prava koje je zahvatio ovaj novi sistem nisu sretni zbog toga.

³³ Zakon o advokaturi i drugoj pravnoj pomoći (22. nov. 1979), SAP Kosovo, Sl br. 48/1979 (24. dec. 1979) [u daljem tekstu "Zakon o advokaturi iz 1979"].

³⁴ Sa raspadom Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije, ovaj zahtev je tumačen tako da znači stalni stanovnik Kosova.

³⁵ Termin "društveno preduzeće" je jedinstven za jugoslovenski socijalistički sistem, i ovaj zahtev sada se tumači tako da advokatima zabranjuje da budu upošljeni u bilo koje poslovno preduzeće ili državni organ ili da se bave bilo kojim drugim poslom ili aktivnošću koja nije saglasna sa advokatskom strukom.

³⁶ Zakon o pravosudnom ispitu, proglašen UNMIK Ur. br. 2006/30 (2. maj 2006) www.unmikonline.org/regulations/unmikgazette/02english/E2006regs/RE2006_30.pdf [u daljem tekstu "Novi zakon o pravosudnom ispitu"].

Zakon o advokaturi iz 1979. trebalo bi da zameni Predlog zakona o advokatskoj komori³⁷, koji je donela Skupština Kosova ali ga još nije odobrila Misija Ujedinjenih nacija na Kosovu [u daljem tekstu "UNMIK"]. Iako se uslovi koji su propisani po ovom zakonu za registraciju advokata donekle razlikuju od onih koji postoje u Zakonu o advokaturi iz 1979, oni sadrže uspešno polaganje pravosudnog ispita i ili jednogodišnje iskustvo *pripravničkog* staža u sudu ili advokatskoj kancelariji ili dve godine u javnoj administraciji.

Prema tome, i po postojećem i po predlogu zakona, budući advokat mora da je završio *pripravnički* ili sličan staž i da je položio pravosudni ispit da bi se registrovao kod AKK.

Članovi 54-62 Zakona o advokaturi iz 1979. predviđaju nekoliko osnovnih pravila za *pripravnike* koji rade u advokatskim kancelarijama: od njih se zahteva da budu registrovani u posebnom registru kod AKK; da moraju da pohađaju obavezni program obuke i učestvuju na seminarima koje je organizovala AKK da bi se samostalno bavili advokaturom, i da imaju advokate koji nadgledaju njihov rad; zabranjeno im je da se samostalno bave advokaturom dok su u ovom svojstvu, i zahteva se da rade po nalogu i uputstvima advokata koji nadziru njihov rad; zahteva se poverljivost i druge obaveze od *pripravnika*; i predviđa se fond u okviru AKK iz koga će se obezbeđivati stipendije i krediti za *pripravnike* tokom njihovog perioda stažiranja. Članovi 35-39 Predloga zakona o advokatskoj komori sadrže slične odredbe, uz dodatak da *pripravnik* može zastupati svog pretpostavljenog advokata u opštinskim sudovima i da je pretpostavljeni advokat odgovoran za štete koje *pripravnik* prouzrokuje tokom svog rada. Dodatna pravila izneta su u članovima 78 – 84 Kodeksa profesionalne etike advokata (11. jun 2005).

Izveštaji pokazuju da diplomirani pravnici imaju prilično slabe mogućnosti da na Kosovu rade kao *pripravnici*. Neki veruju da je potrebno da se imaju veze da bi se dobilo zaposlenje u ovom svojstvu. Mnogi diplomirani pravnici rade kao *pripravnici* bez ikakve ili sa minimalnom nadoknadom samo da bi stekli neophodan uslov da polažu pravosudni ispit. Brojni izvori pokazuju da se karakter posla, a time i nadoknada koju dobijaju, znatno razlikuju zavisno od advokata ili suda za koji *pripravnik* radi. Neki pretpostavljeni advokati su savesni mentori koji obezbeđuju dobru obuku i iskustva zapažanja, dok drugi koriste *pripravnike* za administrativne stvari ili kao administrativne radnike u kancelariji. Preovlađujuća većina advokata na Kosovu su jedini službenici u svojoj kancelariji, koji često nemaju vremena, poslovnog prostora i potrebnu širinu da bi obezbedili odgovarajuću obuku i nadzor. AKK finansira 10 *pripravnika* godišnje koji rade u kancelarijama advokata na bazi ugovora u kome su iznete obaveze *pripravnika* i njegovog advokata, uključujući tu karakter rada i potrebnu obuku. Po ovom programu, *pripravnici* dobijaju 100 evra mesečno i ono što se generalno smatra izvanrednom praktičnom pripremom za bavljenje ovim poslom. AKK takođe organizuje po dva predavanja mesečno da bi pomogla ovim *pripravnicima* da se pripreme za pravosudni ispit.

Pravosudni ispiti koji su održani do aprila 2007. u stvari su vođeni po prethodnom zakonu, a prvi ispit koji će se voditi po Novom zakonu o pravosudnom ispitu biće održan juna 2007. Pravosudni ispit se sastoji od pismenog i usmenog dela, i raniji zakon je dozvoljavao kandidatima da polažu usmeni deo bez obzira da li su prethodno položili pismeni deo ispita. Najveća promena u novom zakonu sastoji se u tome što on zahteva da kandidat mora najpre da položi pismeni deo da bi mogao da polaže usmeni deo. Ispit sprovodi i ocenjuje komisija koju obrazuje Ministarstvo pravde. Dok neki veruju da veze imaju uticaja prilikom ocenjivanja ispita, drugi se ne slažu s tim, bar što se tiče pismenog dela ispita koji se sprovodi na bazi šifri čime se štiti identitet polagača ispita. Identitet polagača može se utvrditi tek na usmenom delu ispita. Ispit obuhvata ukupno 12 sektora, ili predmeta. Kandidati moraju da plate nadoknadu od 150 evra da bi polagali ispit.

Istorijski, stopa uspešnog polaganja pravosudnog ispita varirala je od jedne trećine do jedne polovine, kako prikazuje ova tabela:

³⁷ Zakon o advokatskoj komori, Zakon br. 2004/40 (8. sept. 2004) [u daljem tekstu "Predlog zakona o advokatskoj komori"].

UKUPNI REZULTATI POLAGANJA PRAVOSUDNOG ISPITA, 2001 - 2007

GODINA	UKUPAN BROJ KANDIDATA	KANDIDATI KOJI SU POLOŽILI	PROCENAT POLAGANJA
2001	77	26	33.8
2002	360	193	53.6
2003	380	131	34.5
2004	381	98	25.7
2005	226	81	35.8
2006	211	104	49.3
2007 (YTD)	<u>132</u>	<u>65</u>	<u>49.2</u>
TOTAL	1,767	698	39.5

Izvor: Ministarstvo pravde, Administrativni odsek.

Stope prolaznosti nisu dostupne po polovima i manjinama. Postoje informacije o zastupljenosti devojaka i broju pripadnika manjina među kandidatima koji su položili ispit ali nisu navedeni procenti devojaka i manjina koji su polagali i položili ispit. Tokom celog ovog perioda, 2001 – 2007, devojke su bile zastupljene sa 28.5% kandidata koji su položili ispit, ali ova brojka se popela prosečno na 33% tokom poslednje četiri godine. Etničke manjine koje su položile ovaj ispit bile su na jako niskom nivou tokom ovih godina, tipično 3 – 4% od ukupnog broja; tokom ovog perioda bilo je Srba, Bošnjaka i Turaka ali ne i Roma. Član 2.1 Novog zakona o pravosudnom ispitu zabranjuje diskriminaciju prilikom utvrđivanja uslova pogodnosti kandidata “po osnovu rase, boje kože, vere, pola, političkog mišljenja, nacionalnog ili socijalnog porekla, bogatstva, rođenja ili položaja.”

Većina posmatrača prokomentarisali su da je, uprkos skromnom procentu polaganja, ispit u stvari prilično lak i da ga treba učiniti težim. Činjenicu da više od polovine kandidata tipično ne uspeva da položi ovaj ispit oni delimično pripisuju napuštanju studija tokom izgubljene decenije u 1990-im godinama, kada je studentima Albancima uskraćena mogućnost da studiraju pravo i redovno pohađaju predavanja ili da polažu pravosudni ispit, a delimično trajnoj neadekvatnosti obrazovanja na pravnom fakultetu.

Faktor 10: Organ za Izdavanje Licenci

Prijem u advokatsku struku vrši nezavisni organ, i svaki prijem podleže proveri od strane nezavisnog i nepristrasnog sudskog organa.

ZAKLJUČAK	KORELACIJA: POZITIVNA	TREND: ↔
Prijem u advokatsku struku vrši Advokatska komora Kosova [u daljem tekstu “AKK”], i odbijeni kandidati mogu podneti žalbu posebnoj komisiji u okviru AKK a zatim Vrhovnom sudu.		

Analiza/osnova:

Kao što je opisano u Faktoru 9, da neko postane advokat i time stekne pravo da se bavi advokatskim poslom bez ikakvih ograničenja, član 35 Zakona o advokaturi³⁸ iz 1979. zahteva da

³⁸ Zakon o advokaturi i drugoj pravnoj pomoći (22. nov. 1979), SAP Kosovo, Sl. br. 48/1979 (24. dec. 1979) [u daljem tekstu “Zakon o advokaturi iz 1979”].

kandidat mora da bude registrovan kod AKK. Da bi imao pravo da se registruje kandidat mora da ispunjava sledeće uslove:

- Da je jugoslovenski državljanin³⁹;
- Da je sposoban za rad;
- Da ima diplomu prava;
- Da je položio pravosudni ispit ili da ima isti status kao i oni koji su ga položili;
- Da nije zaposlen u nekom preduzeću⁴⁰;
- Da je osoba od poverenja za obavljanje advokatske struke; i
- Da nije pod istragom ili da je osuđivan za krivična dela protiv ljudi ili države, protiv čovečnosti i međunarodnog prava ili protiv oružanih snaga, ili za druga krivična dela izvršena iz sebičnih interesa ili niskih pobuda. *Id.* u čl. 36.

Član 10 Zakona o advokaturi iz 1979. daje AKK ovlašćenja i odgovornost da donese odluku o tome da li da primi budućeg advokata u struku. AKK vrši ovu funkciju preko svog upravnog tela, Izvršnog saveta. Statut Advokatske komore Kosova (21. dec. 2002) [u daljem tekstu "Statut AKK"]. Kandidat je dužan da podnese dokumentaciju kojom dokazuje da ispunjava kvalifikacione uslove i da navede mesto njegove buduće advokatske kancelarije. ZAKON O ADVOKATURI IZ 1979. *član* 39. Prema administraciji AKK, kao deo ovog procesa moraju se podneti sledeća dokumenta:

- Pismeni zahtev za registraciju;
- Diploma pravnog fakulteta;
- Sertifikat o položenom pravosudnom ispitu;
- Izvod iz knjige rođenih;
- Potvrda od suda da se protiv kandidata ne vodi istraga za neko krivično delo;
- Potvrda o sposobnosti za rad;
- Preporuke od strane dva registrovana advokata iz regiona kod kojih će kandidat raditi;
- Dve novije fotografije; i
- Dokaz da kandidat nije uključen u neki neprikladni posao ili aktivnost.

AKK predviđa nadoknadu za upis koja se plaća u vreme registracije, a trenutni iznos ove nadoknade je 460 evra. Redovna članarina je 20 evra mesečno, koji se plaćaju jednom godišnje unapred, tako da prilikom svoje prve registracije novi advokat mora da plati 700 evra. Ovo dolazi povrh onih 150 evra koje je kandidat dužan da plati za polaganje pravosudnog ispita. Nijedno od ispitanih lica nije se žalilo na visinu ovih nadoknada, iako nalaženje sredstava predstavlja problem za buduće advokate. Po članu 76.6 Statuta AKK, iznose za registraciju, članarinu i druge nadoknade utvrđuje Izvršni savet AKK. Posle prijema, advokat je dužan da položi "svečanu zakletvu", ili zavet, pred predsednikom AKK ili njegovim/njenim zamenikom. ZAKON O ADVOKATURI iz 1979. član 43.

Ukoliko AKK odbije zahtev, ili ukoliko AKK ne preduzme nikakvu akciju u roku od dva meseca od podnošenja zahteva i svih potrebnih obrazaca i dokumentacije, kandidat može pokrenuti upravni spor. *Id.* u čl. 40. Prema članu 14 Statuta AKK, žalba se mora uložiti u roku od 15 dana posle odbijanja (ili pretpostavljenog odbijanja) zahteva za registraciju, i podneti Žalbenoj skupštinskoj komisiji u AKK. Ovu Komisiju naimenuje Skupština AKK sa ciljem da radi kao drugostepeni organ po odlukama Izvršnog saveta; u njoj ne mogu biti članovi Izvršnog saveta. *Id.* u čl. 15 i 95 – 97. Komisija je dužna da razmotri žalbu u roku od 60 dana od datuma podnošenja žalbe. *Id.*

³⁹ Sa raspadom Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije, ovaj zahtev je tumačen tako da znači stalni stanovnik Kosova.

⁴⁰ Termin "društveno preduzeće" je jedinstven za jugoslovenski socijalistički sistem, i ovaj zahtev sada se tumači tako da advokatima zabranjuje da budu upošljeni u bilo koje poslovno preduzeće ili državni organ ili da se bave bilo kojim drugim poslom ili aktivnošću koja nije saglasna sa advokatskom strukom.

Ukoliko zahtev za registraciju bude odbijen zbog toga što je utvrđeno da kandidat nije dostojan poverenja da radi kao advokat, on onda nema pravo ponovo da podnosi zahtev najmanje naredne dve godine. ZAKON O ADVOKATURI iz 1979. član 41.

Ne postoji jasna odredba ni u Zakonu o advokaturi iz 1979. niti u Statutu AKK koja konkretno obrađuje sudsko preispitivanje konačne odluke Žalbene skupštinske komisije AKK. Ipak, član 40 Zakona o advokaturi iz 1979. opisuje žalbu na odbijanje registracije kao "upravni spor", a član 140 Zakona o upravnom postupku⁴¹ predviđa da "svaki upravni akt vezano za diskreciono pravo može biti predmet sudskog ili upravnog preispitivanja". Osim toga, član 5 Statuta AKK ugrađuje Zakon o upravnom postupku u procedure i odluke o registraciji AKK. Član 31(5) Zakona o redovnim sudovima⁴² određuje da je Vrhovni sud Kosova nadležan da odlučuje o "zakonitosti konačnog upravnog akta u upravnom sporu", i on to rešava preko svoje upravne komore.

Sa jednim očiglednim izuzetkom, nema izveštaja da je AKK odbila zahteve za registraciju podnete od strane budućih advokata koji su ispunili objektivne kriterijume Zakona o advokaturi iz 1979. U stvari, osim preporuka od strane dva aktivna advokata, Izvršni savet AKK ne dobija nikakve druge informacije i ne vrši ispitivanja vezano za relativno subjektivni kriterijum o kredibilitetu advokata za prijem. Jedini izuzetak vezano za odbijanje zahteva za registraciju u AKK 2004. g. odnosi se na bivšeg upravnika zatvora u kome su pritvorenici navodno bili zlostavljani od strane čuvara koji su bili pod njegovom upravom. Iako ovaj upravnik zatvora očigledno nije bio pod istragom i nije bio osuđivan za krivično delo, Izvršni savet AKK je utvrdio da je upravnik zatvora imao lošu reputaciju, da je povredio ljudska prava, i da, ako bi bio primljen, to bi nanelo štetu dostojanstvu i ugledu AKK. Nije poznato da li je uložena žalba na odluku Izvršnog saveta.

U većini primljenih pritužbi vezano za proces registracije kaže se da je AKK bila previše tolerantna. Izvori nisu bili zadovoljni zbog toga što je navodno korumpiranim sudijama koji su razrešeni sa njihovih položaja bilo dozvoljeno da se registruju kao advokati, a to je nešto što se loše odražava na advokatsku struku. Ostali su smatrali da AKK treba da posveti više pažnje pravničkim veštinama, čak i duševnom zdravlju, svojih budućih članova.

Zakon o advokaturi iz 1979. nalazi se u procesu da bude zamenjen novim zakonom koji je donela Skupština Kosova ali on još čeka na odobrenje Misije Ujedinjenih nacija na Kosovu. Član 6 Predloga zakona o advokatskoj komori⁴³ sadrži sledeće kriterijume za registraciju:

- Stručne veštine;
- Stalno mesto boravka na Kosovu;
- Pravni fakultet, ili drugo visoko obrazovanje u oblasti prava koje priznaje Ministarstvo obrazovanja, nauke i tehnologije na Kosovu kao adekvatno visoko obrazovanje;
- Najmanje jedna godina radnog iskustva kao pripravnika u advokatskoj kancelariji ili sudu ili dve godine iskustva u javnoj administraciji;
- Uspešno položeni pravosudni ispit na Kosovu;
- Svečana zakletva;
- Da nije osuđivan za krivično delo koje bi ga učinilo neprikladnim ("nepriklidnim") da se bavi pravnom praksom u smislu Etičkog kodeksa pravne struke;
- Da nije razrešen ili suspendovan sa funkcije sudije ili advokata; i

⁴¹ Zakon o upravnom postupku, proglašen od strane Misije Ujedinjenih nacija na Kosovu Uredba br. 2006/33 (13. maj 2006), www.umikonline.org/regulations/unmikgazette/02english/E2006regs/RE2006_33.pdf [u daljem tekstu "Zakon o upravnom postupku"].

⁴² Zakon o redovnim sudovima, SAP Kosovo, Sl. br. 21/1978 (28. apr. 1978), sa poslednjom izmenom u SAP Kosovo, Sl. br. 2/1989 (27. jan. 1989).

⁴³ Zakon o advokatskoj komori, Zakon br. 2004/40 (8. sept. 2004) [u daljem tekstu "Predlog zakona o advokatskoj komori"].

- Da nije bio uključen u aktivnost koja bi ga učinila neprikladnim za bavljenje advokatskom strukom, naročito u aktivnost koja bi umanjila njegovu/njenu stručnu nezavisnost.

Najveća izmena u odnosu na ranije kriterijume čini se da je dodavanje faktora za stručne veštine i da "nije ranije bio razrešen funkcije" i eliminisanje elementa kredibiliteta. Da li će ove izmene imati ikakav efekat na proces i ishode prijema ostaje da se vidi. Predlog zakona o advokatskoj komori ništa ne govori o proceduri registracije niti o žalbenom procesu, osim u članu 5.1 gde se kaže da zahtev za registraciju treba da se podnese AKK i da Komisija AKK mora da odgovori na njega u roku od 60 dana od prijema.

Faktor 11: Nediskriminacioni Prijem

Prijem u advokatsku struku ne uskraćuje se iz razloga kao što su rasa, pol, seksualno opredeljenje, boja kože, vera, političko ili drugo mišljenje, etničko ili socijalno poreklo, pripadnost nacionalnoj manjini, imovina, rođenje, ili fizički invaliditet.

ZAKLJUČAK	KORELACIJA: POZITIVNA	TREND: ↑
Diskriminacioni prijem je nezakonit na Kosovu i čini se da se ne dešava u praksi. Postoji samo 10% registrovanih žena advokata, ali ovo predstavlja poboljšanje od 7% u odnosu na 2004. g. i nema dokaza o diskriminaciji žena u odlukama o prijemu. Osim Roma, ostale manjine su racionalno dobro zastupljene u ovoj struci.		

Analiza/osnova:

Zakon o advokaturi⁴⁴ iz 1979. ne kaže ništa o nediskriminaciji prilikom razmatranja zahteva kandidata za registraciju kao advokata. Ovaj zakon trebalo bi da bude zamenjen Predlogom zakona o advokatskoj komori⁴⁵, koji takođe ne sadrži nikakve odredbe o zabrani diskriminacije prilikom donošenja odluka o prijemu. Ipak, na opštijem nivou, Ustavni okvir⁴⁶ Kosova predviđa da sva lica "treba, bez ikakve diskriminacije po bilo kom osnovu i u punoj jednakosti, da uživaju ljudska prava i osnovne slobode", Čl. 3.1. Čl. 3.2 Ustavnog okvira ide još dalje i unosi određene međunarodne deklaracije i konvencije, od kojih nekoliko njih sadrže opšte odredbe o nediskriminaciji. Pored toga, Skupština Kosova usvojila je Zakon protiv diskriminacije⁴⁷ 2004. g. koji zabranjuje diskriminaciju, između ostalih stvari, u "pristupu zaposlenju ili zanimanju" i pri "članstvu u bilo kojoj organizaciji čiji se članovi bave određenom strukom". Čl. 4(a) i (d). Čl. 2.1 Zakona o pravosudnom ispitu⁴⁸ iz 2006. g. zabranjuje da se uzimaju u obzir bilo koje razlike na bazi pola, vere, nacionalnosti ili sličnih grupisanja prilikom određivanja da li neka lica imaju pravo da polažu ovaj ispit. Prema tome, sasvim je jasno da Advokatska komora Kosova [u daljem tekstu "AKK"] ne sme po zakonu da vrši diskriminaciju lica koja traže da se registruju kao advokati po osnovu pola, rase, vere, nacionalnosti, etničkog porekla ili drugih zaštićenih klasifikacija.

⁴⁴ Zakon o advokaturi i drugoj pravnoj pomoći (22. nov. 1979), SAP Kosovo, Sl. br. 48/1979 (24. dec. 1979) [u daljem tekstu "Zakon o advokaturi iz 1979"].

⁴⁵ Zakon o advokatskoj komori, Zakon br. 2004/40 (8. sep. 2004) [u daljem tekstu "Predlog zakona o advokatskoj komori"].

⁴⁶ Misija Ujedinjenih nacija na Kosovu [u daljem tekstu "UNMIK"] Uredba br. 2001/9, o Ustavnom okviru za privremenu samoupravu na Kosovu (15. maj 2001), www.unmikonline.org/constframework.htm, poslednja izmena u Uredbi br. 2002/9 (3. maj 2002), www.unmikonline.org/regulations/unmikgazette/02english/E2002regs/RE2002_09.pdf [u daljem tekstu "Ustavni okvir"].

⁴⁷ Proglašen UNMIK Uredbom br. 2004/32 (20. avg. 2004),

www.unmikonline.org/regulations/unmikgazetter/02english/E2004regs/RE2004_32.pdf.

⁴⁸ Proglašen UNMIK Uredbom br. 2006/30 (2. maj 2006)

www.unmikonline.org/regulations/unmikgazette/02english/E2006regs/RE2006_30.pdf.

Nema dokaza da AKK ili druge stranke vrše diskriminaciju prema ženama ili manjinama u procesu prijema. Odluka Izvršnog saveta iz 2004. g. (vidi Faktor 10) da odbije zahtev za registraciju etničkog Srbina koji je ranije bio upravnik zatvora u kome su pritvorenici bili zlostavljani čini se da je na adekvatan način i propisno opravdana. AKK je obrazovala poseban odbor za žene i manjine (sa jednim Srbinom i tri žene među svojim članstvom) koji sprovodi programe na terenu da bi privukao ove grupe da se učlane u advokatsku komoru, pomogne im u procesu prijema, i osigura da se prema njima pravično postupa posle prijema. U vreme posete ocenjivačkog tima, već su započete pripreme za održavanje dva programa. Jedna je panel diskusija za žene koja je planirana kao prva u nizu koja će služiti kao katalizator za žensku mrežu unutar AKK. Drugi program je seminar koji treba da se održi u dva grada sa znatnim brojem srpskog stanovništva koji je namenjen nedavno diplomiranim pravnicima na pravnom fakultetu u Mitrovici, i koji treba da ih usmeri ka AKK i objasni registracionu proceduru i da im pomogne da se pripreme za pravosudni ispit. Sam Izvršni savet AKK u svom sastavu ima jednu ženu i jednog Srbina, i raniji predsednik AKK bila je žena. Vlada Kosova takođe ulaže posebne napore da podstakne Srbe i druge manjine da se prijave i polažu pravosudni ispit. Ispit se organizuje na tri jezika (albanskom, srpskom i engleskom), a predstavnika manjina ima i u odboru koji sastavlja i ocenjuje ispit.

Prema administraciji AKK, 25. aprila 2007. bilo je ukupno 461 advokat. Od tog broja 48, ili 10.4%, su bile žene. Dok zastupljenost žena u ovoj struci nikako nije srazmerna njihovom udelu u ukupnom broju stanovnika, ovo ipak predstavlja napredak u odnosu na udeo od 7.1% koji je opisan u IRPP-u iz 2004. U akademskoj godini 2006. – 2007, 45% od 4,395 studenata koji su se upisali na Pravnom fakultetu Univerziteta u Prištini bile su žene, tako da će u budućnosti verovatno biti još napretka. Prilikom prijema na ovom fakultetu studentkinjama se daje prednost u odnosu na studente jednakih kvalifikacija.

Etničke manjine čini se da su kolektivno racionalno dobro zastupljene u AKK. Iako u skorije vreme nije izvršen popis na Kosovu, i rat od 1998 – 1999. je doveo do mnogih preseljenja stanovnika, Statistički zavod Kosova (SZK) procenjuje da se trenutno stanovništvo sastoji od 92% Albanaca i 8% ostalih manjina po etničkom poreklu.⁴⁹ Prema administraciji AKK, do 23. aprila 2007. njeno članstvo se sastojalo od 91.5% Albanaca, 5.7% Srba, 1.5% Bošnjaka i 1.3% Turaka, što ukupno iznosi 8.5% svih manjina. Nema nijednog Roma na listi advokata; iako trenutno nije poznato koliki je ukupan broj stanovnika pripadnika ove grupe, u ranijem popisu SZK stoji da ih je bilo 1.7%⁵⁰. U sadašnji broj od 4,395 studenata koji su se upisali na Pravnom fakultetu Univerziteta u Prištini nije bilo Srba, ali je bilo 23 (0.5%) pripadnika drugih manjina, uključujući tu i sedmoro Roma. Studenti srpske nacionalnosti upisani su na Pravnom fakultetu u Mitrovici.

⁴⁹ SZK, "Kosovo u brojevima 2006" (Dec. 2006) na str. 10, www.ks.gov.net/esk/esk/pdf/english/general/kosovo_figures_06.pdf. Ove procenite uporedite sa 88% Albanaca, 7% Srba i 5% ostalih koji su prijavljeni prethodne godine.

⁵⁰ SZK, "Kosovo i njegovo stanovništvo" (Sep. 2003, prerađeno), www.ks.gov.net/esk/esk/english/publication/pub_popu.htm.

III. Uslovi i Standardi Posla

Faktor 12: Otvaranje Samostalne Pravne Kancelarije

Advokati mogu da se bave advokaturom samostalno ili u saradnji sa drugim advokatima.

ZAKLJUČAK	KORELACIJA: POZITIVNA	TREND: ↑
Advokati mogu samostalno da se bave strukom, mogu da dele kancelariju, ili da otvore pravnu kancelariju, mada postoji istorijska nespremnost da se otvaraju pravne kancelarije i očigledno je da sada posluje samo jedna takva kancelarija. Predstojeće izmene u zakonu koji uređuje ovu struku možda će podstaći veće korišćenje ovakvih udruženja.		

Analiza/osnova:

Član 4 Zakona o advokaturi⁵¹ iz 1979. propisuje da su “advokati . . . samostalni u obavljanju njihovih funkcija”, i čini se da skoro svi advokati na Kosovu shvataju ovu odredbu doslovno. Praktično svi oni su samostalni preduzetnici, mada neki sklapaju sporazume o deljenju zajedničke kancelarije u kojoj oni zadržavaju svoju samostalnost i imaju sopstvene klijente i prihod, ali dele troškove zajedničkih prostorija, opreme i povremeno i osoblje.

Prema članu 26 Zakona o advokaturi iz 1979. g. advokat može imati samo jednu kancelariju. Međutim, član 28 ide dalje i jasno ovlašćuje advokate da udružuju njihove poslove i obrazuju “zajedničke kancelarije”, samoupravna preduzeća koja imaju isti status kao i drugi poslovni subjekat. Zajednička kancelarija mora da ima najmanje tri advokata, koji sklapaju ugovor kojim se utvrđuje njihov odnos i uslovi ugovora i Advokatskoj komori Kosova [u daljem tekstu “AKK”] podnose zahtev za registraciju njihove zajedničke kancelarije. *Id.* u čl. 29 i 30. Advokati koji se udružuju u zajedničku kancelariju moraju da imaju jednak status i da sačuvaju samostalnost u obavljanju njihovih dužnosti. *Id.* u čl. 31. Advokati su lično odgovorni, zajednički i pojedinačno, za obaveze prema trećim strankama. *Id.* u čl. 33. Statut AKK (21. dec. 2002) više puta pominje udruženja, saradničke i zajedničke kancelarije advokata i posebne registre za njih. STATUT AKK, članovi 1, 4, 5, 23, 27 i 29 – 31. Međutim, Statut AKK ne opisuje njihovo upravljanje, ekonomske odnose i druge uslove rada.

Član 32 Predloga zakona o advokatskoj komori⁵² takođe predviđa zajedničke kancelarije advokata koje posluju po poslovnom “statutu” koji utvrđuje zajednička prava i obaveze članova. Zajednička kancelarija, kao i njeni pojedinačni članovi, moraju da budu registrovani kod AKK. *Id.* Advokati su zajednički odgovorni za obaveze kancelarije prema drugim licima kao i prema uposlenicima, ali su pojedinačno odgovorni za ispunjavanje njihovih stručnih i etičkih zahteva. *Id.* u čl. 33. Član 34 predviđa takozvana “advokatska udruženja” između dva ili više registrovanih advokata, koja su posebna pravna lica organizovana kao privredna udruženja ili slična preduzeća.

Uprkos tome što se čini da advokati imaju jasna ovlašćenja da rade u timovima, ocenjivački tim je saznao da ima samo jedna grupa advokata koji na Kosovu rade kao advokatska kancelarija u tradicionalnom smislu. Ova firma je navodno partnerstvo dva advokata koji upošljavaju jednog saradnika i *prpravnika*, a registrovani su kao poslovno partnerstvo kod Ministarstva ekonomije i finansija. Glavni razlog zbog koga praktično svi advokati rade samostalno kao isključivi vlasnici

⁵¹ Zakon o advokaturi i drugoj pravnoj pomoći (22. nov. 1979), SAP Kosovo, Sl. br. 48/1979 (24. dec. 1979) [u daljem tekstu “Zakon o advokaturi iz 1979”].

⁵² Zakon o advokatskoj komori, Zakon br. 2004/40 (8. sep. 2004) [u daljme tekstu “Predlog zakona o advokatskoj komori”].

kancelarije čini se da je ukorenjen u istoriji; advokati su oduvek radili samostalno i tako oni vide sami sebe (ali i javnost). Takođe, moguće je da postoji izvesna nevoljnost da se sklapaju prava partnerstva zbog neizvesnosti nekih odredaba u Zakonu o advokaturi iz 1979. Da li uslov za "jednaki status" znači ekonomsku i upravljačku jednakost, sa identičnom raspodelom profita i glasova, ili se to odnosi samo na stručni status, ovlašćenja i samostalnost članova? Da li uslov da advokat "nije radnik u udruženom preduzeću" znači da advokatska kancelarija ne može da zapošljava pravnike koji bi imali prava i odgovornosti advokata ali bi imali prava na plate ali ne i pravo na glas ili udeo u profit firme? Ili da li to jednostavno sprečava uposlenike u preduzećima i drugim neadvokatskim firmama da se istovremeno bave advokaturom? Predlog zakona o advokatskoj komori ne pominje "jednak status" u tom smislu i manje je konkretan u pogledu zabrana za radnike ("da nije uključen u aktivnosti suprotno [advokatskoj] struci i posebno u aktivnosti koje umanjuju njegovu ili njenu stručnu nezavisnost"), tako da će neke neodređenosti verovatno nestati kada zakon bude konačno usvojen.

Kako advokati počinju da uviđaju da se njihove uloge proširuju i izvan prakse odbrane u krivičnim predmetima i da se širi puni opseg pravnih poslova, i kako se međunarodni uticaj sve više širi na Kosovu, očekuje se da će advokati prepoznati ovu potrebu, možda neminovnost, udruživanja snaga u advokatske firme. Firme obezbeđuju veće koristi, veću specijalizaciju, uzajamne konsultacije, udruživanje troškova, veće marketinške mogućnosti i često dovode do boljih ekonomskih rezultata, a ipak čuvaju stručnu nezavisnost njenih članova. One obezbeđuju mehanizam da novi advokati nađu posao i steknu iskustvo pod budnim okom iskusnih mentora, i istovremeno doprinose da firma ostvari profite. Ove koristi trebalo bi s druge strane da poboljšaju status i uticaj ove struke, i da je još bolje osposbe da se suprotstavi izazovima koji će se verovatno javiti sa dolaskom međunarodne konkurencije.

Faktor 13: Resursi i Nagrada

Advokati imaju pristup pravnim informacijama i drugim resursima neophodnim da se obezbede stručne pravne usluge i adekvatno su nagrađeni za ove usluge.

ZAKLJUČAK	KORELACIJA: NEGATIVNA	TREND: ↔
<p>Raspoloživost trenutnih zakona i sudske prakse u najboljem slučaju je sporadična, čak i za advokate koji imaju pristup kompjuterima (a mnogi nemaju). Iako neki advokati sasvim dobro ekonomski prolaze, preovlađujuća većina nisu adekvatno nagrađeni za njihove usluge.</p>		

Analiza/osnova:

Pristup advokata zakonima na snazi i sudskoj praksi i dalje je sporadičan. Ovo je delimično zbog toga što su trenutni i opsežni izvori neadekvatni, a delimično zbog toga što su većina najčešće potrebnih izvora dostupni samo u elektronskoj formi a mnogi advokati nemaju pristup niti znaju da koriste kompjutere.

Što se tiče zakona i uredbi, Misija Ujedinjenih nacija na Kosovu [u daljem tekstu "UNMIK"] ima web stranicu koja sadrži službeni list sa svim njenim uredbama i administrativnim uputstvima na tri jezika, uključujući tu uredbe kojima su usvojeni zakoni koje je donela Skupština Kosova od 1999. Ovaj službeni list, iako je koristan, ne sadrži sve zakone koji su na snazi u pokrajini⁵³, kao što su oni koji su doneti pre 1999. godine od strane ranije vlade ali koji nisu bili diskriminacioni i

⁵³ *Vidi*, UNMIK Uredba br. 1999/24, o važećem zakonu na Kosovu (12. dec. 1999), www.unmikonline.org/regulations/unmikgazette/02english/E1999regs/RE1999_24.htm, sa poslednjim izmenama u UNMIK Uredbi br. 2000/59 (27. okt. 2000), www.unmikonline.org/regulations/unmikgazette/02english/E2000regs/RE2000_59.htm

nisu zamenjeni novim kosovskim zakonima. Takođe, postoji kašnjenje od nekoliko meseci pre nego što se novi zakon ili uredba postave na ovoj web stranici, i ne objavljuju se štampani primerci. Skupština Kosova i vlada pokrenuli su sopstveni službeni list, takođe na tri jezika, koji je dostupan kako u elektronskoj formi (koja je u pripremi) tako i u štampanoj formi; međutim, ovaj list nije počeo da izlazi sve do 2005. i ne objavljuje se tako često. Jedan međunarodni partner nudi kompakt diskove sa kosovskim zakonima za advokate, ali su i oni nekompletni. Pre nekoliko godina, Kosovski pravni centar [u daljem tekstu "KPC"], izdao je štampane kompilacije zakona koje su bile dostupne javnosti, uključujući tu advokate, ali je izostala finansijska pomoć za ove namene tako da se prestalo sa štampanjem ovih kompilacija. Centar za pomoć advokatima u krivičnim predmetima ustanovljen je da obezbedi resurse, uključujući tu međunarodne konvencije i pravne instrumente, za advokate odbrane u krivičnim predmetima koji brane optužene za povrede ljudskih prava i ratne zločine. Nikada nije planirano da ovaj centar obezbeđuje resurse za obične advokate, međutim, i ovaj centar je isto tako izgubio međunarodno osoblje i finansijsku pomoć posle nekoliko godina. On sada radi sa jako umanjenim kapacitetom, kao ogranak Advokatske komore Kosova [u daljem tekstu "AKK"]. Čak i ako su zakoni i uredbe dostupni oni nisu dobro označeni ili kodifikovani na način pogodan za korisnika. Čini se da nema *nijedne* službe za izveštavanje o zakonima koja bi se samostalno izdržavala i koja bi mogla da nastavi sa svojim aktivnostima bez obimne međunarodne pomoći.

Izveštaji o sudskoj praksi dostupni su samo ukoliko KPC odluči da u svom posebnom biltenu objavi odluke Vrhovnog suda Kosova. Ovaj resurs je koristan ali nije uvek ažuran i, naravno, nije sveobuhvatan. Mnoge odluke Vrhovnog suda se ne objavljuju, a odluke nižih sudova nikada se ne objavljuju. Zbog toga je teško da sudije kao i advokati znaju kakva je sudska praksa na Kosovu.

AKK nema mogućnosti niti finansijskih sredstava da bi bila koristan izvor pravnih informacija. Ima samo malu kancelariju, i biblioteku koja ima orman za knjige u kancelariji predsednika ali ima samo ograničen broj izdanja i nema mesta da se sedne i čita. Kompjuteri se koriste samo za interne potrebe administracije AKK, obradu podataka, registraciju i finansijske izveštaje. AKK objavljuje bilten (na albanskom i srpskom jeziku) koji sadrži glavna pravna kretanja, ali nije kompletan i objavljuje se neredovno, prema izveštajima jednom ili dva puta godišnje. Da bi saznali za nova kretanja u zakonu, mnogi advokati oslanjaju se na informacije koje dobijaju na sastancima AKK i na razgovore sa sudskim osobljem. Statut AKK (21. dec. 2002) sadrži odredbe vezano za biblioteku i bilten AKK, članovi 151 – 155 odnosno 163 – 165, ali se čini da oni imaju veća očekivanja nego što je to realistično u sadašnjim uslovima.

Jedna NVO, Udruženje advokata – NORMA, takođe prikuplja pravnu literaturu i objavljuje novosti, prvenstveno o stvarima vezano za ravnopravnost polova.

Što se tiče zarada, nema zvaničnih statističkih podataka niti čak nezvaničnih procena koje obelodanjuju informacije o zaradama advokata. Skoro jedinstven je stav da srazmerno mali broj advokata dobro prolazi, neki zahvaljujući postignutoj reputaciji i dokazanim veštinama a drugi navodno zbog nepropisnog ili nezakonitog ponašanja. Veruje se da se pretežna većina advokata bori za svoj opstanak. Kosovska privreda je vrlo slaba, i mnogi klijenti ili potencijalni klijenti su siromašni. Kancelarije mnogih advokata, uključujući tu i kancelarije iskusnih advokata, su sasvim male sa malo nameštaja i opreme i nemaju pomoćno osoblje ili prostoriju za pomoćno osoblje. Novi advokati se suočavaju sa dodatnim opterećenjima za otvaranje svojih kancelarija i tek što su isplatili svoje pravno obrazovanje, pravosudni ispit, registraciju kod AKK i jednogodišnju članarinu za AKK; Oni takođe nemaju poznato ime koje bi im dovelo klijente i sredstva koja su potrebna da reklamiraju svoje stručne usluge.

Shodno članu 23 Zakona o advokaturi iz 1979⁵⁴, AKK ima ovlašćenja i odgovornost da objavljuje cenovnik sa iznosima nadoknade i troškovima koje treba platiti advokatima za razne usluge i u raznim okolnostima. Ovaj cenovnik izložen je u Tarifniku koji je usvojio Izvršni savet AKK 12. decembra 2002 [u daljem tekstu "Tarifnik"]. U Tarifniku su nadoknade za krivične i građanske predmete u suštini utvrđene na bazi "rada po komadu", gde su dozvoljene posebne nadoknade za pisanje raznih izjava i predloga i za pojavljivanja na sudu i druge akcije preduzete tokom postupka u datom predmetu. Slične odredbe pokrivaju pisanje ugovora i drugih pravnih dokumenata (gde advokat može da naplati usluge ili po tarifniku ili do 1% vrednosti ugovora), davanje pravnih saveta i mišljenja, proveru dokumenata, i druge pravne usluge. Član 4 tarifnika dozvoljava advokatu da naplati manje od objavljene cene, ali ne manje od 50% od date cene. On takođe dozvoljava advokatu da traži veću cenu od one koja je u tarifniku, ali ne više od dvostruke vrednosti od utvrđene cene. Kada pruža pravne usluge strancima, advokat može da naplati usluge klijentu na bazi tarife koja se primenjuje u zemlji klijenta. *Id.* u čl. 2. Tarifnik je kritikovan da sadrži premale cene od strane nekih advokata koji veruju da bi trebalo da mogu da naplate bilo koju cenu koju tržište može da podnese. Međutim, za većinu drugih je problem kako da se privuku klijenti koji bi mogli da plate čak i one cene koje su navedene u tarifniku. Različite perspektive advokata i AKK vezano za racionalnost i rigoroznost tarifnika nedavno je opisao Musliu u "*Rat između advokata*", Lajmi (15. april 2007) na str. 5. Postoji predlog za se izmeni tarifnik i dozvoli advokatima da naplate bilo koju cenu koju oni i njihovi klijenti smatraju pravičnom, pod uslovom da se ona unese u pismeni ugovor; ovaj predlog treba da se razmotri na plenarnoj sednici skupštine AKK u julu mesecu⁵⁵.

Mnogi advokati, naročito novoregistrovani, oslanjaju se na prihod koji dobijaju kao branioci određeni od strane suda (što je ovde poznato kao branilac "po službenoj dužnosti") u krivičnim predmetima. Ova naimenovanja vrši tužilac tokom prepretnesne faze, a sud kada predmet bude spreman za suđenje. Ustanovljena praksa je da se branilac *po službenoj dužnosti* plaća 30 evra za svaku preduzetu meru, pa do maksimalno 250 evra za svaki mesec bez obzira na broj preduzetih mera ili zastupanih klijenata. Tokom posete ocenjivačkog tima, ovaj mesečni maksimum udvostručen je na 500 evra, navodno kao reakcija na insistiranje AKK i udruženja sudija. Međutim, tarifa od 30 evra nije promenjena. Bilo je takođe pritužbi na dugo vreme čekanja pre nego što organi vlasti isplate ove usluge. S druge strane, nekoliko ispitanika je kritikovalo revnost i učinak mnogih branilaca *po službenoj dužnosti*, aludirajući da su u nekim slučajevima ovi advokati možda u stvari previše plaćeni za njihove usluge.

Od jula 2001. do avgusta 2005, program koji je finansirala Evropska agencija za rekonstrukciju obezbeđivao je pravnu pomoć licima sa malim primanjima preko AKK u građanskim i upravnim predmetima. Ovo je bio dodatni izvor posla za advokate, ali je on okončan kada je prestalo finansiranje. Nedavno proglašena UNMIK Uredba br. 2006/36 o pravnoj pomoći (7. jun 2006), www.unmikonline.org/regulations/unmikgazette/02english/E2006regs/RE2006_36.pdf, zahteva od advokata da pruže pravnu pomoć siromašnim licima u nizu krivičnih, građanskih i upravnih stvari, za koje će se tek odrediti nadoknada. Međutim, administrativna struktura za primenu ove Uredbe za sada još nije ustanovljena i još nisu obezbeđena sredstva za rad pravnog branioca. Ako i kada bude sprovedena i finansirana, ona ima potencijala da poveća mogućnosti za zapošljavanje i nivo zarade advokata.

Ekonomski uslovi sa kojima se suočavaju advokati, mada obeshrabrujući, ne razlikuju se u velikoj meri od onih sa kojima se suočavaju drugi pravni stručnjaci. Prema jednom izvoru, novi sudije i tužioci u opštinskim sudovima zarađuju 380 evra mesečno (po odbitku poreza), dok novi sudije i tužioci u okružnim sudovima zarađuju 480 evra mesečno (takođe po odbitku poreza). Drugi

⁵⁴ Zakon o advokaturi i drugoj pravnoj pomoći (22. nov. 1979), SAP Kosovo, Sl. br. 48/1979 (24. dec. 1979) [u daljem tekstu "Zakon o advokaturi iz 1979"].

⁵⁵ Skupština AKK je usvojila ovaj amandman o tarifniku na svojoj sednici od 7. jula 2007.

ispitanik je rekao da glavni tužilac i predsednik Vrhovnog suda primaju samo 560 evra po odbitku poreza mesečno (650 pre poreza), svakako naizgled malo za lica koja se nalaze na najvišim položajima pravne struke. Na Kosovu u celini, prosečan radnik u privatnom sektoru zarađuje 211 evra mesečno, dok prosečan radnik u javnom sektoru zarađuje 190⁵⁶ evra; nije rečeno da li su ove zarade pre ili posle odbitka poreza.

Faktor 14: Kontinuirano Pravno Obrazovanje

Advokati imaju pristup kontinuiranom pravnom obrazovanju da bi održali i ojačali veštine i znanje koji su potrebni za advokatsku struku.

ZAKLJUČAK	KORELACIJA: NEUTRALNA	TREND: ↔
Postoje određeni programi kontinuiranog pravnog obrazovanja [u daljem tekstu "KPO"] za advokate na Kosovu, ali su oni relativno neuobičajeni i uglavnom ih organizuju i finansiraju međunarodni sponzori. Advokati imaju etičku obavezu da nastave pravne studije, ali ova obaveza je jako uopštena i ne postoji obavezni minimalni broj sati ovakvog obrazovanja.		

Analiza/osnova:

Nijedna odredba u Zakonu o advokaturi⁵⁷ iz 1979. ne propisuje kontinuirano pravno obrazovanje nit obavezuje advokate da održe, poboljšaju ili unaprede njihove stručne veštine i znanje. Nasuprot tome, član 16 Predloga zakona o advokatskoj komori⁵⁸ konkretno obavezuje advokate da učestvuju u programima KPO i drugim aktivnostima koje su propisane u statutu Advokatske komore Kosova [u daljem tekstu "AKK"] i drugim pravnim dokumentima, sa minimalnim brojem sati po godini ili očekivanjima koja treba da se utvrde u normativnom aktu AKK. Sadašnji Statut AKK (21. dec. 2002) [u daljem tekstu "Statut AKK"] pominje KPO samo u onoj meri u kojoj poziva na "stalni razvoj stručnog nivoa kako advokata tako i stručnih pomoćnika" što je jedan od zadataka AKK i poverava ovu odgovornost svom Izvršnom savetu. STATUT AKK, članovi 4.3 i 76.8. Navodno da u AKK postoji komisija za KPO, ali njeno postojanje i mandat nisu opisani u sadašnjem Statutu AKK. Pored toga, član 101 Etičkog kodeksa advokatske struke AKK (11. jun 2005), kaže da advokat "treba kontinuirano da razvija svoje znanje, da proučava pravnu literaturu i posebno ispituje svaki trenutni događaj, naučni i kulturni napredak, političke događaje, itd." Međutim, on ne sadrži nikakve posebne obaveze u pogledu KPO niti utvrđuje minimalan broj sati za učešće u ovim aktivnostima. Prema tome, trenutna odgovornost advokata prema KPO ograničena je samo na etičku obavezu koja je previše neodređena i dvosmislena da bi bila racionalna ili da bi se mogla sprovesti.

Advokatima na Kosovu stoji na raspolaganju ograničen broj programa KPO. Oni se tipično održavaju pod pokroviteljstvom AKK, ali su organizovani i finansirani od strane međunarodnih donatora kao što su Organizacija za evropsku bezbednost i saradnju [u daljem tekstu "OEBS"], Savet Evrope, Američka agencija za međunarodni razvoj (USAID) i ABA/Inicijativa za vladavinu prava.. Konkretni brojevi, teme, lokacije i broj učesnika na ovim seminarima nisu dati ocenjivačkom timu, ali navodno je bilo programa o novom Krivičnom zakonu i Zakonu o krivičnom postupku Kosova koji su održani u brojnim opštinama širom pokrajine. Ostali programi su

⁵⁶ Izveštaj, Statistički zavod Kosova, "Kosovo u brojevima 2006" (Dec. 2006), www.ks.gov.net/esk/esk/pdf/english/general/Kosovo_figures_06.pdf.

⁵⁷ Zakon o advokaturi i drugoj pravnoj pomoći (22. nov. 1979), SAP Kosovo, Sl. br. 48/1979 (24. dec. 1979) [u daljem tekstu "Zakon o advokaturi iz 1979"].

⁵⁸ Zakon o advokatskoj komori, Zakon br. 2004/40 (8. sep. 2004) [u daljem tekstu "Predlog zakona o advokatskoj komori"].

obrađivali građansko pravo, upravno pravo, dogovaranje o priznanju krivice i druge teme, obično u vidu predavanja ali u skorije vreme su primenjivane interaktivne tehnike učenja. Neki su bili održani u drugim zemljama u vezi raznih tema. OEBS dva puta mesečno organizuje programe obuke za *pripravnike* da im pomogne da se pripreme za pravosudni ispit. AKK povremeno organizuje programe obuke zajedno sa Udruženjem sudija Kosova i/ili Udruženjem tužilaca Kosova. Jedna druga organizacija, Udruženje advokata – NORMA, organizovala je i održala brojne radionice, seminare i okrugle stolove širom Kosova, koji su se prvenstveno fokusirali na zakon o porodici i pitanja žena i koji su bili namenjeni ne samo advokatima već široj javnosti u celini. Do pre nekoliko godina, Kosovski pravni centar organizovao je KPO uz finansijsku podršku Evropske agencije za rekonstrukciju, ali je to finansiranje presahlo. Na isti način, Centar za pomoć advokatima u krivičnim predmetima ranije je organizovao neke kurseve KPO ali je on isto tako izgubio međunarodnu finansijsku podršku i bio prinuđen da drastično smanji svoje aktivnosti.

Nema nikakve sumnje da postoji velika potreba za kontinuiranim pravnim obrazovanjem advokata na Kosovu. Postoji opšta saglasnost da pravno obrazovanje nije adekvatno za pripremu diplomaca prava da se bave pravnim poslovima, i da program za *pripravnike*, iako je koristan, ne prevazilazi u potpunosti ovaj nedostatak. Zakoni i sudska praksa stalno se menjaju na Kosovu, ali nisu lako dostupni svim advokatima. Evropska i druge međunarodne konvencije i zakoni već su ili će biti važni za advokate koji rade na Kosovu, ali nema sistematskih napora da se oni pripreme u ovim oblastima. Stariji advokati su stekli pravno znanje na pravnom fakultetu koje verovatno nije više tačno ili relevantno, i verovatno nije sadržavalo teme koje su relevantne za tržišnu ekonomiju. Čitavoj generaciji kosovskih Albanaca bilo je zabranjeno tokom 1990-ih godina da pohađaju ili predaju na pravnom fakultetu slobodno u prostorijama fakulteta i da polažu pravosudni ispit, što je očigledno imalo uticaja na njihovo stručno znanje. Institut za pravnu obuku na Kosovu obezbeđuje napredne programe obuke za sudije i tužioce, ali oni nisu namenjeni advokatima. Ovaj Institut će još više proširiti jaz koji postoji u veštinama i znanju između ovih stručnih pravnih zanimanja ukoliko se KPO za advokate u velikoj meri ne poboljša i poveća.

Glavna smetnja za prilike i učešće u programima KPO je po karakteru ekonomska i zavisi od stava. Mnogi advokati veruju da je mnogo bolje za njih da se praktično bave pravom nego da ga studiraju, tako da propuštaju postojeće programe KPO da bi se posvetili radu za klijente, a ove programe često posećuju sudski određeni advokati, (*“ex-officio”*) branioci. Ovaj stav je tako čvrst da su organizatori programa KPO često prinuđeni da plate putne i troškove smeštaja za učešće advokata koji dolaze iz drugih gradova. Čak i tada, neki advokati odbijaju da prisustvuju seminaru ukoliko im se ne plati i vreme koje im je oduzeto da bi radili sa klijentima. Nažalost, činjenica da većina međunarodnih sponzora ne naplaćuju troškove upisa, a plaćaju putne i troškove smeštaja i ponekad daju dodatne nadoknade samo pojačava ovakav stav i odlaže dan kada će KPO na Kosovu moći samostalno da se izdržava. Jedino očigledno rešenje je da AKK zahteva minimalan broj časova KPO godišnje, da prati poštovanje ovakve odluke, obezbedi neophodne programe, i naplaćuje koliko treba da bi pokrila troškove bilo plaćanjem kotizacije ili povećavanjem članarina. Možda bi bilo prikladno da se ovo rešenje primeni tokom nekoliko godina, ali ono mora biti potpuno ustanovljeno pre nego što presuši međunarodno finansiranje.

Jedan od načina da se poboljša i ažurira znanje je da se advokati podstaknu da se specijalizuju i zatim da se obezbedi i zahteva učešće na kursevima KPO u skladu sa njihovom specijalnošću. Priznavanje specijalnosti već je predviđeno u članu 44 i 45 Zakona o advokaturi iz 1979. članu 9 Predloga zakona o advokatskoj komori i članovima 156 – 162 Statuta AKK. Sve do danas, međutim, nisu preduzeti nikakvi koraci od strane AKK da izda advokatima sertifikate za specijalnosti u okviru struke.

Faktor 15: Zastupljenost Manjina i Polova

Etničke i verske manjine, kao i oba pola, adekvatno su zastupljeni u advokatskoj struci.

ZAKLJUČAK	KORELACIJA: NEGATIVNA	TREND: ↔
Iako je ostvaren izvestan napredak u proteklih nekoliko godina, žene su i dalje u velikom broju nedovoljno zastupljene među članovima Advokatske komore Kosova [u daljem tekstu "AKK"]. Službene procene o broju stanovnika na Kosovu, ukoliko su tačne, pokazuju da su manjine, osim Roma, objektivno dobro zastupljene u redovima advokatske struke.		

Analiza/osnova:

Prema administraciji AKK, na dan 25. aprila 2007. ukupno je bio 461 advokat. Od tog broja, njih 48, ili 10.4%, su žene. Dok je zastupljenost žena u ovoj struci srazmerna njihovom udelu u ukupnom broju stanovnika, sadašnji broj od 10.4% predstavlja povećanje od 46%, i prema tome predstavlja znatan napredak u odnosu na udeo od 7.1% koji je opisan u IRPP iz 2004. U akademskoj godini 2006 – 2007, 45% od 4,395 studenata koji su se upisali na Pravnom fakultetu Univerziteta Priština u gradu Prištini bile su žene, tako da će u budućnosti verovatno biti ostvaren još veći napredak (Vidi Faktor 11). Studentkinjama koje su se prijavile za prijem na ovom fakultetu daje se prednost u odnosu na studente jednakih kvalifikacija.

Čini se da su etničke manjine kolektivno objektivno dobro zastupljene u AKK. Iako nije sproveden zvaničan popis stanovništva na Kosovu još od 1981, i rat 1998 – 1999. je prouzrokovao mnoga preseljenja građana, Statistički zavod Kosova [u daljem tekstu "SZK"] procenjuje da se sadašnji broj stanovnika sastoji od 92% Albanaca i 8% ostalih manjina po etničkom poreklu.⁵⁹ Prema administraciji AKK, do 23. aprila 2007. njeno članstvo se sastojalo od 91.5% Albanaca, 5.7% Srba, 1.5% Bošnjaka i 1.3% Turaka, što bi značilo 8.5% svih manjina. Na spisku advokata nema Roma; dok sadašnja zastupljenost ove grupe u ukupnom broju stanovnika nije poznata, u ranijim podacima SZK oni su bili zastupljeni sa 1.7%.⁶⁰ U onih 4,395 studenata koji su trenutno upisani na Pravnom fakultetu Univerziteta Priština u gradu Prištini uopšte nema Srba, ali ima 23 (0.5%) pripadnika drugih manjina, uključujući tu sedam Roma. Srpski studenti upisani su na Pravnom fakultetu u Mitrovici.

Izvanrednu studiju o ovom pitanju uradila je Organizacija za evropsku bezbednost i saradnju [u daljem tekstu "OEBS"] na bazi ranijih podataka koji su bili dostupni prošle godine. Vidi OEBS, *Zastupljenost polova i manjinskih zajednica u Advokatskoj komori Kosova* (Novembar 2006). Među navedenim razlozima za nedovoljnu zastupljenost žena u ovoj struci bili su istorijsko nasleđe (sve do 1974. g. nije bilo nijedne žene advokata registrovane na Kosovu); pretpostavljene polne predrasude; mišljenje javnosti o ženama advokatima; nedostatak ustanova za čuvanje dece, podrške porodice i fleksibilnog radnog vremena; i prednosti koju su same diplomirane pravnice davale drugim pravnim zanimanjima u okviru pravosuđa, u javnoj službi ili sektoru NVO. *Id.* u 14 – 16. U izveštaju je istaknuto da su žene činile 26% sudija i 18% tužilaca, ali samo 9% (trenutno 10.4%) advokata. *Id.* u 9 i 12 – 13. Koristeći ranije podatke koji su pokazivali da su ne-Albanci činili do 12% od ukupnog broja stanovnika, u izveštaju OEBS-a se zaključuje da su manjine bile nedovoljno zastupljene u AKK sa samo 9% svojih članova. Poslednje procene SZK koje pokazuju da etničke manjine čine 8% stanovništva u celini, zajedno sa trenutnim podacima AKK koji pokazuju da advokata pripadnika manjina ima 8.5%, pokazuju da su, gledano zajedno, manjinske zajednice na Kosovo sada objektivno dobro zastupljene.

⁵⁹ SZK, "Kosovo u brojevima 2006" (Dec. 2006) na str. 10, www.ks.gov.net/esk/esk/pdf/english/general/kosovo_figures_06.pdf. Ove procenite uporedite sa 88% Albanaca, 7% Srba i 5% ostalih koji su prijavljeni prethodne godine.

⁶⁰ SZK, "Kosovo i njegovo stanovništvo" (Sep. 2003, sa izmenama), www.ks.gov.net/esk/esk/english/publication/pub_popu.htm.

Međutim, još jednom da ponovimo, nije bilo novog popisa stanovništva tako da se ukupan udeo manjina ne može potvrditi.

Sve veća uključenost žena i manjina postalo je prioritetno pitanje AKK, koja je obrazovala odbor za polove i manjine koji je zadužen da poboljša uslove i zastupljenost ovih grupa u advokatskoj struci. U ovom odboru se nalazi jedan Srbin i tri žene. U tom smislu, Izvršni savet AKK ima jednog Srbina i jednu ženu u svom sastavu od devet članova, a raniji predsednik AKK bila je žena. Radeći sa ABA/Inicijativom za vladavinu prava, Odbor za žene i manjine AKK aktivno je radio na planiranju radnih programa i inicijativa usmerenih na upošljavanje i zadržavanje žena i manjina u ovoj struci. U junu mesecu ovaj Odbor planira da održi prvu u nizu panel diskusija na kojoj će se okupiti žene pravni stručnjaci, apsolvantkinje prava i nedavno diplomirane pravnice da razmene savete i iskustvo, sa ciljem da se razvije mreža žena pravica u okviru AKK i da se razmotri disparitet između procenta žena studentkinja prava (45%) i procenta žena advokata (10.4%). Odbor je isto tako zakazao da se junski seminari održe u Gnjilanu i Mitrovici, oblastima u kojima ima veliki broj stanovnika etničkih Srba, koji će biti namenjeni nedavnim diplomcima, pretežno Srbima, koji su studije završili na pravnom fakultetu u Mitrovici. Seminari, koje zajednički finansiraju AKK i ABA/Inicijativa za vladavinu prava, trebalo bi da uvedu ove diplomce u AKK, da ih bliže upoznaju sa politikom i postupkom registracije u AKK, i da im pomognu da se pripreme za polaganje pravosudnog ispita.⁶¹

Žene i manjinski advokati prijavili su da postoji vrlo malo, ako uopšte postoji, diskriminacija u njihovim svakodnevnim profesionalnim aktivnostima. Jedna žena advokat pomenula je da su policija ili njene muške kolege pokašali da odvrte potencijalne klijente od nje zbog pripadnosti ženskom polu, ali, koliko je njoj bilo poznato, nisu uspeli u tome. Praktično sve ispitane žene i pripadnici manjina izjavili su da nikada nisu bili suočeni niti su zapazili diskriminaciju u sudovima, bilo od sudija, tužilaca, branioca suprotne strane ili pomoćnog sudskog osoblja. U jednom nedavnom incidentu, advokatu Srbinu navodno nije bilo dozvoljeno da kopira dokument koji je ovom advokatu bio potreban za suđenje, koji je jasno imao pravo da dobije, ali je sudija odbio da mu to obezbedi i predsedavajući sudija je odbio da sasluša žalbu advokata. Advokat nije bio siguran da li je ovaj problem nastao usled diskriminacije protiv srpskog advokata i klijenta ili je to bilo pitanje jednakosti pravnih sredstava. Ovaj incident je jasno bio izuzetak po iskustvu ovog i drugih srpskih advokata, na bazi komentara ispitanih lica.

Faktor 16: Etika i Ponašanje u Struci

Kodeksi i standardi etike i ponašanja u struci utvrđeni su i advokati ih poštuju.

ZAKLJUČAK	KORELACIJA: NEUTRALNA	TREND: ↑
<p>Advokatska komora Kosova [u dalje tekstu "AKK"] je usvojila pohvalan, sveobuhvatan Kodeks profesionalne etike advokata (11. jun 2005) [u daljem tekstu "Etički kodeks"], ali se čini da nije u potpunosti prihvaćen i redovno primenjivan od strane njenih članova. Iznete su brojne uznemiravajuće tvrdnje, i čini se da zbog toga građani imaju manje poverenja u ovu struku. Priznajući ovaj problem, AKK je radila na tome da popravi svoj Etički kodeks i disciplinski model tako da se poboljša prihvaćenost, poštovanje i sprovođenje Etičkog kodeksa.</p>		

Analiza/osnova:

⁶¹ Ovi seminari održani su po planu u junu 2007, i prema izveštajima sa velikim uspehom.

Član 9 Zakona o advokaturi⁶² iz 1979. propisuje da AKK izdaje “Kodeks profesionalne etike advokata.” On dalje ističe da Etički kodeks “sadrži opšta pravila koja uređuju ponašanje advokata tokom obavljanja dužnosti, osnovne moralne standarde i druge norme vezano za lica čije pravne interese zastupaju i interese društvene zajednice, standarde odgovornosti advokata i druga pravila koja osiguravaju pošteno i stručno izvršavanje dužnosti.” *Id.* Sam Zakon o advokaturi iz 1979. sadrži neke opšte profesionalne obaveze advokata, uključujući tu dužnost da postupaju pošteno, sačuvaju poverljivost poverenih informacija, pruže pravnu pomoć kada bude zatražena (osim ukoliko to nije dozvoljeno), izbegavaju izvesne sukobe interesa, odustanu od zastupanja u određenim okolnostima, i predaju spise predmeta ranijem klijentu prilikom otkazivanja zastupanja. *Id.* u čl. 14 – 19. Slične obaveze iznete su u članu 12 Predloga zakona o advokatskoj komori⁶³.

Shodno ovim uputstvima i direktivama, Izvršni savet AKK je sastavio i predložio plenarnoj Skupštini advokata Etički kodeks 2005, koji je članstvo komore uredno usvojilo. On je očigledno sledbenik slične verzije iz 2004, i verovatno sličan još ranijoj verziji iz 2001. Etički kodeks utvrđuje neke uvodne principe i zatim iznosi detaljnije odredbe vezano za profesionalnu tajnost, odnose sa klijentima (uključujući i neka pravila o sukobima interesa), odbrani i zastupanju u krivičnim predmetima, odnosima sa AKK, odnosima sa sudovima, upravnim telima i drugim državnim organima, komunikacijama sa klijentima vezano za nadoknade, odnosima sa suprotnom strankom, uzajamnim odnosima između advokata, odnosima sa advokatskim *pripravnicima*, pravnom pomoći ljudima u nuždi, vođenju advokatske kancelarije, reklamiranju i privlačenju klijenata, i nadoknadi troškova od strane klijenata. U poređenju sa kodeksima profesionalne odgovornosti koji postoje u mnogim drugim zemljama kontinentalnog prava, naročito onima koje su bile pod komunističkom vladavinom i izašle iz konfliktnih situacija, Etički kodeks kosovskih advokata je izuzetno sveobuhvatan i detaljan.

Što se tiče sadržaja Etičkog kodeksa ocenjivački tim je dobio samo par komentara. Jedan izvor je kritikovao navodnu rigidnost advokatske obaveze da poštuje Tarifnik AKK o nadoknadama za pravne usluge, *id.* u čl. 105, koji je verovao da bi advokat trebalo da bude u stanju da naplati onu cenu koju tržište može da podnese i koju je klijent voljan da plati. S tim u vezi, član 108 dozvoljava advokatima da prihvate naknadu koja je viša od one koja je izneta u tarifniku, ali samo ako takvu nadoknadu spontano ponudi klijent i da ona ne premašuje u velikoj meri vrednost advokatovih usluga. Amandman na Etički kodeks koji se sada razmatra omogućio bi advokatu i klijentu da sklope pismeni ugovor u kome bi utvrdili naknadu koju smatraju pravničkom bez obzira na tarifnik.⁶⁴ Drugi ispitanik je pomenuo da su odredbe o reklamiranju u članu 103 izazvale sporna reagovanja među članstvom AKK, ali konkretni problemi i zauzeti stavovi o ovoj temi nisu obelodanjeni.

U vreme kada je Skupština AKK razmatrala Etički kodeks i izvesno vreme posle toga uloženi su znatni naponi da se advokati obrazuju u pogledu ovih odredbi. Pored toga, *pripravnici* u kancelarijama advokata koji su bili dovoljno srećni da dobiju stipendije AKK po ugovoru su obavezni da nauče Etički kodeks kao deo njihovih dužnosti u okviru pripravničkog staža. Međutim, kandidatovo poznavanje Etičkog kodeksa nije tema koja se ispituje na pravosudnom ispitu niti se na neki drugi način smatra uslovom za proces prijema u AKK. Očigledno da ne postoje kursevi etike koji se traže ili ih nude pravni fakulteti, mada neki profesori mogu da obrađuju neka etička scenarija i pitanja na njihovim predmetnim predavanjima.

Osnovne pritužbe vezano za Etički kodeks odnose se na stepen u kome se on povređuje i nedostatak pravog mehanizma sprovođenja i volje da AKK sprovede odredbe kodeksa. Iako je nesumnjivo da postoje mnogi advokati koji revnosno sprovode Etički kodeks, jasno je da ima onih

⁶² Zakon o advokaturi i drugoj pravnoj pomoći (22. nov. 1979), SAP Kosovo, Sl. br. 48/1979 (24. dec. 1979) [u daljem tekstu “Zakon o advokaturi iz 1979”].

⁶³ Zakon o advokatskoj komori, Zakon br. 2004/40 (8. sep. 2004) [u daljem tekstu “Predlog zakona o advokatskoj komori”].

⁶⁴ Ovaj amandman Skupština AKK je usvojila na svojoj sednici od 7. jula.

koji ne postupaju tako, kako je iz nekih komentara saznao ocenjivački tim. Navedeni su primeri advokata koji su navodno: umnogome premašili ograničenja nadoknada po tarifniku AKK; tražili su nadoknadu od okrivljenika u krivičnom predmetu uprkos tome što je advokat već plaćen kao sudski određen "ex-officio" branilac; u potpunosti su odbili da prihvate da budu određeni kao ex-officio branioci; zastupali su klijenta u predmetu u kome je suprotna stranka bila advokatov poslodavac, opštinski organ, (istovremeno povređujući zabrane o neprikladnom zapošljenju i sukobu interesa); kao advokat odbrane u građanskoj parnici odredio je svoju zamenu kada je dotični zamenik ranije radio kao zastupnik tužitelja u istom predmetu; uključili se u neprikladno reklamiranje; redovno su plaćali policajcima ili tužiocima da im upućuju klijente u krivičnim predmetima; redovno davali poklone sudijama i vodili ex parte razgovore sa sudijama o nerešenim predmetima; namerno davali netačne i pogrešne izjave o činjenicama ili neosnovane argumente na raspravama i saslušanjima pred sudom; podmićivali sudije i tužioce da ostvare povoljne rezultete za klijente, ili su uzimali novac od klijenata za tu svrhu ali ga zadržavali za sebe; odbijali su da daju kopije predmetnih dokumenata klijentima; ili se nisu pojavili na sudskoj raspravi a da prethodno nisu obavestili o tome ili naveli objašnjenje. Možda najuobičajenija i najšešća pritužba na advokate, naročito kada su radili kao sudski određeni ex-officio branioci, to je da su bili nepripremljeni, pasivni, i prividno ravnodušni prema ishodu njihovih predmeta, što je jasna povreda njihovih dužnosti da zastupaju njihove klijente "marljivo i revnosno". Etički kodeks, član 32. Nekoliko od ovih primera odnose se na povrede ne samo Etičkog kodeksa nego i Zakona o advokaturi iz 1979. g. i krivičnog zakona. Vidi takođe Organizacija za evropsku bezbednost i saradnju, *Pravni zastupnici u građanskim parnicama* (Jun 2006) na str. 11 – 16, dostupno na www.osce.org/documents/mik/2007/06/24936_en.pdf.

Nema načina da se sazna kojiko su rasprostranjeni ovi etički problemi, ali shvatanje koje postoji u redovima advokata, među sudijama i tužiocima, i uopšte kod javnosti, predstavlja ozbiljnu zabrinutost. Samo shvatanje uznemirava, jer podstiče još neprikladnije ponašanje ("svako to radi") i umanjuje poverenje javnosti u pravni system, i na kraju u vladavinu prava. Nekoliko ispitanika je istaklo činjenicu da je navodno korumpiranim sudijama bilo dozvoljeno da postanu advokati, što je ljaga za struku i izvor nepoverenja javnosti. Većina ispitanih lica izjavili su da je najveći problem nesprovođenje Etičkog kodeksa, sa puno otvorenih ili u najmanju ruku veoma sumnjivih povreda kodeksa koje su prošle nekažnjeno (Vidi Faktor 17).

Rukovodstvo AKK dobro zna da postoji negativno shvatanje o etici advokata i odlučno je da popravi stanje u ovoj oblasti. Ono je obrazovalo Etički odbor koji je zadužen da pregleda i preradi Etički kodeks tako da se poboljša njegovo prihvatanje i poštovanje od strane advokata i da se osigura da se on delotvorno sprovodi. Ovaj odbor je marljivo radio više od šest meseci uz pomoć ABA/Inicijative za vladavinu prava, proučavajući druge međunarodne pristupe, razmatrajući problematične oblasti i pretresajući moguća rešenja. U vreme posete ocenjivačkog tima, odbor je skoro završio izmenjeni Etički kodeks i novi disciplinski model koji treba da razmotri i usvoji plenarna Skupština AKK.⁶⁵ Kao posebnu stvar, AKK je (uz podršku ABA/Inicijative za vladavinu prava) početkom aprila 2007. snimila i počela da prenosi preko televizije javnu reklamu u kojoj predsednik AKK obaveštava javnost da imaju pravo da podnesu žalbu protiv advokata i kako da to učine. AKK je utvrdila da je etika i disciplina advokata integrisani problem i preduzela je konkretne korake da se bori sa tim i reši ga.

⁶⁵ Znatno broj izmena u Etičkom kodeksu i disciplinskim merama koje su utvrđene u Statutu AKK (21. dec. 2002) usvojila je Skupština AKK na svojoj sednici od 7. jula 2007. Naravno, u ovom trenutku nije moguće predvideti da li će ove izmene dovesti do boljeg poštovanja, i pridržavanja, Etičkog kodeksa.

Faktor 17: Disciplinski Postupci i Sankcije

Advokati se podvrgavaju disciplinskim postupcima i sankcijama zbog povreda standarda i pravila struke.

ZAKLJUČAK	KORELACIJA: NEGATIVNA	TREND: ↔
Shodno zakonu i internom statutu, Advokatska komora Kosova [u daljem tekstu "AKK"] ima ustanovljeni postupak i organe za disciplinsko kažnjavanje advokata koji povrede standarde i pravila struke. Međutim, čini se da ih ona nevoljno primenjuje, osim prema advokatima koji su optuženi ili osuđeni za krivična dela. Advokati se retko, ili nikad, ne gone preko internog disciplinskog suda Komore zbog povreda Kodeksa profesionalne etike advokata (11. jun 2005) [u daljem tekstu "Etički kodeks"].		

Analiza/osnova:

Zakon o advokaturi⁶⁶ iz 1979. u članu 7 predviđa da je AKK "samostalna, stručna i samoupravna organizacija". Saglasno svojim samoupravnim ovlašćenjima, AKK ima pravo i dužna je da usvoji profesionalni etički kodeks (član 9) i ima disciplinska ovlašćenja nad svojim članovima (član 64). Predlog zakona o advokatskoj komori⁶⁷ sadrži slične odredbe u članovima 10 – 11, 19 – 20 i 40.

Član 46 Zakona o advokaturi iz 1979. zahteva da se oduzme dozvola za rad advokatu ako bude smešten u policijski pritvor ili ukoliko je (u izvesnim slučajevima) protiv advokata pokrenut krivični ili disciplinski postupak koji ga/je čini neprikladnim za bavljenje ovom strukom. AKK može odlučiti o suspenziji na sopstvenu inicijativu ili na preporuku disciplinskog tužioca AKK. *Id.* Suspenzija u teškim situacijama se može nastaviti do završetka disciplinskog postupka protiv advokata. *Id.* u čl. 47. Advokat takođe gubi pravo da se bavi advokaturom u izvesnim situacijama koje su opisane u članu 48, uključujući prestanak ispunjavanja kvalifikacionih uslova za prijem, invaliditet, i prestanak bavljenja advokaturom bez razloga duže od šest meseci. Prema članu 49, okončanje odluke takođe donosi AKK, i donosi meru protiv koje suspendovani advokat može pokrenuti upravni spor. Kao što je istaknuto u Faktoru 10, ovo znači da advokat može uložiti žalbu AKK i da posle toga traži sudsko preispitivanje odluke od strane vrhovnog suda Kosova. Postoje odredbe za ponovno podnošenje zahteva za registraciju kao advokata u većini okolnosti. *Id.* u čl. 51. Ova suspenzija i odredbe o okončanju suspenzije odnose se na ono što se može nazvati "spoljnim" događajima: uslovima ili okolnostima koji ne potiču od internog disciplinskog postupka u AKK.

Član 63 predviđa da su advokati (kao i advokatski *pripravnici*, ili stažisti) disciplinski odgovorni za zloupotrebe dužnosti i ugleda advokature. AKK je dužna da odredi ovakve zloupotrebe i da osmisli postupke za utvrđivanje da li je do toga došlo i koje su sankcije za takvo ponašanje. *Id.* u čl. 64. Eventualne kazne mogu se kretati od opomene do upozorenja, novčane kazne, ili "privremenog prekida prava bavljenja advokaturom" na period od šest meseci do pet godina. *Id.* u čl. 65. Ukoliko je kazna privremeni prekid prava bavljenja advokaturom, kažnjeni advokat može tražiti sudsko preispitivanje takve odluke od strane Vrhovnog suda Kosova. *Id.* u čl. 68. Osim ukoliko ovaj zakon ili Statut AKK (21. dec. 2002) [u daljem tekstu "Statut AKK"] ne predviđa drugačije, pravila koja se primenjuju u ovim disciplinskim postupcima su ona pravila koja važe za krivične postupke. *Id.* u čl. 69.

⁶⁶ Zakon o advokaturi i drugoj pravnoj pomoći (22. nov. 1979), SAP Kosovo, Sl. br. 48/1979 (24. dec. 1979) [u daljem tekstu "Zakon o advokaturi iz 1979"].

⁶⁷ Zakon o advokatskoj komori, Zakon br. 2004/40 (8. sep. 2004) [u daljem tekstu "Predlog zakona o advokatskoj komori"].

Član 60 Statuta AKK predviđa prvostepene i drugostepene disciplinske tužioce i disciplinske sudove u okviru upravne strukture AKK.⁶⁸ Skupština AKK bira i tužioce i njihove zamenike sa mandatom od tri godine bez mogućnosti ponovnog izbora. *Id.* u čl. 99 – 102. Disciplinski sud, koji rešava predmete u prvoj instanci prema zakonu, Statutu AKK, i Etičkom kodeksu, ima predsednika, njegovog/njenog zamenika i pet sudija (koje takođe bira Skupština AKK na mandat od tri godine bez prava ponovnog izbora). STATUT AKK, članovi 103 – 105. Ovaj sudi radi u većima od troje sudija koje određuje predsednik disciplinskog suda. Postupci disciplinskog suda održavaju se u zatvorenom. *Id.* u čl. 106 i 109. Disciplinski sud ima nadležnost da rešava kako sitne tako i krupne povrede advokatskih dužnosti, posle prijema predloga od strane disciplinskog tužioca. Optuženi advokat ima pravo da unajmi branioca iz okvira optuženikove zajednice da ga/je zastupa u postupku. *Id.* u čl. 106 i 109 – 111.⁶⁹ Viši disciplinski sud rešava predmete u drugoj instanci. Ovaj sud ima predsednika, zamenika i sedam sudija, i sve njih bira skupština na mandat od tri godine, i on rešava predmete u sudskim većima od pet sudija koja određuje predsednik suda. Sudska veća višeg disciplinskog suda rade na zatvorenim sednicama, osim ukoliko ne odluče da pozovu stranke da učestvuju u pretresu radi davanja objašnjenja. *Id.* u čl. 113 – 116.

Član 18 Statuta AKK navodi 19 dela koja predstavljaju teške povrede dužnosti advokata, uključujući tu kršenje obaveza o poverljivosti, naplaćivanje nadoknade više od cene navedene u tarifniku AKK, uzimanje novca ili posla od klijenta, davanje ponude na javnim aukcijama protiv interesa klijenata, zloupotreba klijentovog poverenja i ovlašćenja, neplaćanje članarine AKK, nevraćanje dokumenta iz spisa predmeta klijentu, i vođenje poslova izvan svoje glavne kancelarije ili menjanje glavne kancelarije bez obaveštavanja AKK o tome. Povrede advokatske dužnosti i ugleda u advokatovom privatnom životu takođe mogu predstavljati tešku povredu. Manje povrede obuhvataju povrede Etičkog kodeksa ali gde posledice nisu teške. *Id.* u čl. 119 i 121. Moguće sankcije obuhvataju opomenu, novčanu kaznu, i suspenziju bavljenja advokaturom na period od šest meseci do pet godina.⁷⁰ Opomena je predviđena za manje povrede, novčana kazna ili za teže povrede ili za više puta ponovljene manje povrede, a suspenzija je predviđena samo za teške povrede. *Id.* u čl. 122 – 125. Zastarelost za početak disciplinske mere u slučaju manjih povreda je šest meseci posle saznanja za povredu i godinu dana posle navodnog izvršenja dela; za teške povrede, zastarelost nastupa godinu dana posle saznanja i dve godine posle izvršenja dela. Zastarelost se suspenduje tokom krivičnog postupka koji se vodi zbog iste povrede. *Id.* u čl. 146 – 150.

Proceduralno, zahtev za pokretanje disciplinske mere podnosi Izvršni savet AKK, njegov predsednik, predsednik jedne od sedam regionalnih sednica AKK, Kosovski ministar pravde, ili šef Odeljenja pravde Misije Ujedinjenih nacija na Kosovu.⁷¹ *Id.* u čl. 126. Na bazi ovakvog zahteva, disciplinski tužilac AKK pokreće postupak. Pojedinci koji imaju pritužbe na rad advokata mogu ih podneti preko jednog od ovih kanala; u praksi, uprkos odredbama Statuta AKK, mnogi podnose žalbe direktno disciplinskom tužiocu ili Izvršnom savetu AKK. Disciplinski tužilac šalje

⁶⁸ Znatne izmene u Statutu AKK usvojila je Skupština AKK na svojoj sednici od 7. jula 2007. Između ovih izmena bile su brisanje pozicija prvostepenih i drugostepenih disciplinskih tužilaca i njihova zamena sa petočlanim "Odborom za odnose sa klijentima" koji naimenuje skupština od članova AKK (članovi 60, 71 i 99 – 101). Disciplinski sud je zamenjen "Disciplinskim odborom" koji se sastoji od devet članova, od kojih troje moraju biti neadvokati, predstavnici građana; sve članove bira i razrešuje dužnosti Skupština (članovi 60, 71 i 103 – 108). Disciplinski odbor radi u tročlanim većima koja određuje predsedavajući odbora; ne postoji zahtev da u ovakvo veće bude zastupljen predstavnik javnosti (član 104). Sada umesto Višeg disciplinskog suda postoji Disciplinski žalbeni odbor, i on se sastoji od devet članova, uključujući tu troje građana neadvokata; on radi u petočlanim većima, i u njima moraju da budu zastupljena dva predstavnika građana (članovi 113 – 115). Čini se da ove izmene imaju za cilj diskreciona prava tužilaštva prenesu na širu grupu advokata i da se poveća uključenost i poverenje građana u ove postupke. Statut AKK sa izmenama u daljem tekstu se pominje kao "Izmenjeni Statut AKK".

⁶⁹ Izmenjeni Statut AKK je izostavio zahtev o mestu prebivanja "zajednice optuženog", i dodao odredbu da Disciplinski odbor naimenuje branioca ukoliko optuženi advokat ne može da priušti branioca ili ukoliko je navodna povreda teška i interesi pravde to zahtevaju (član 111).

⁷⁰ Izmenjeni Statut AKK dodaje još i upozorenje na listu mogućih sankcija (član 122).

⁷¹ Izmenjeni Statut AKK takođe dozvoljava svakom građaninu ili advokatu da pokrene disciplinsku meru (član 126).

jedan primerak zahteva optuženom advokatu, koji ima rok od 15 dana da odgovori na to dajući svoja objašnjenja. Tužilac se može lično sastati sa dotičnim advokatom ukoliko to sam tužilac želi. *Id.* u čl. 127 – 128. Posle ovih uvodnih koraka, disciplinski tužilac može utvrditi da su optužbe neosnovane, u kom slučaju on/ona obaveštava stranku koja je zahtevala disciplinsku meru i da ta stranka ima 15 dana da podnese žalbu neposredno disciplinskom sudu; sud ima 30 dana da donese svoju odluku, koja je konačna. Ukoliko tužilac potvrdi da se povreda desila, on/ona podiže optužnicu i podnosi je disciplinskom sudu. *Id.* u čl. 130 – 131. Predsednik disciplinskog suda zatim određuje sudsko veće, koje može utvrditi da nije bilo povrede, vratiti optužnicu tužiocu da je dopuni, ili privremeno obustaviti postupak ukoliko ishod zavisi od predstojećeg krivičnog postupka. *Id.* u čl. 133. I tužilac i optuženi moguložiti žalbu na ovu odluku višem disciplinskom sudu. Inače, disciplinski sud zakazuje saslušanje po optužnici i o tome obaveštava stranke. Saslušanje se održava u direkciji AKK u prisustvu optuženog advokata, osim ukoliko je optuženi odsutan bez opravdanja i ili je već bio saslušan ili je imao priliku da bude saslušan tokom preliminararnog postupka. *Id.* u čl. 135 – 137. Posle saslušanja, disciplinski sud može utvrditi ili da je optuženi advokat kriv ili da ga oslobodi optužbi, i mora doneti presudu o tome. Kopije presude šalju se optuženom, njegovom/njenom braniocu, tužiocu, i ministru pravde.⁷² *Id.* u čl. 139 – 142. Svaka nezadovoljna stranka može uložiti žalbu na presudu višem disciplinskom sudu u roku od 15 dana, uz dostavljanje kopije žalbe drugoj stranki, koja ima prilike da odgovori na nju. Viši disciplinski sud veća na zatvorenoj sednici i zatim potvrđuje, preinačuje ili poništava presudu nižeg suda. Presuda je konačna, osim što postoji mogućnost žalbe Vrhovnom sudu Kosova, kao što je pomenuto napred. *Id.* u čl. 143 – 145; ZAKON O ADVOKATURI IZ 1979, član 49. AKK je dužna da obavesti žalioaca o ishodu disciplinske mere.

AKK ne objavljuje rezultate disciplinskih postupaka, čak ni anonimno, tako da je praktično nemoguće da se sazna o disciplinskim sankcijama ili da li su one bile primenjene pravično i dosledno. Advokati koji su suspendovani ili koji izgube dozvole za rad brišu se iz registra AKK kako u njenoj direkciji, tako i u regionima, i u sudovima, tako da su (ili bi trebalo da budu) sprečeni da se pojavljuju u ime klijenata, dok ne budu ponovo registrovani. Međutim, ovo ne bi trebalo da ih spreči da nastave da rade na nezavršenim predmetima, pod uslovom da se ne pojavljuju na sudu, i svakako ih neće sprečiti da daju pravne savete, sastavljaju dokumente ili se bave drugim oblicima pravne prakse izvan sudnice. Ne postoji mehanizam da se obaveste sadašnji ili budući klijenti o činjenici da advokat nije više ovlašćen da se bavi advokaturom, a još manje da je opomenut ili novčano kažnjen.⁷³

Ocenjivački tim nije mogao da dobije objektivne informacije od AKK o disciplinskim žalbama protiv advokata (tj. broj podnetih žalbi, navedeni razlozi, ishod na raznim nivoima, izrečene sankcije, i trendovi u ovim kategorijama tokom proteklih nekoliko godina). Administracija AKK nije izvestila da je od 2000. do aprila 2007. godine protiv advokata bilo podneto ukupno 57 žalbi, što je dovelo do pet oduzetih dozvola za rad, u 42 slučaja žalbe su bile odbačene kao neosnovane, a 10 predmeta još nisu rešena. Drugi izvor je izjavio da je saznao da je u 2006. godini disciplinskom sudu AKK bilo upućeno 14 žalbi, verovatno na bazi ranije provere, i da je sud odbacio 12 predmeta dok je disciplinski kaznio dva preostala advokata. Jedno drugo ispitano lice izjavilo je da AKK primio 30 žalbi godišnje, od kojih su tri predmeta upućena disciplinskom sudu i sva tri su dovela do suspenzije advokata. Drugi izvor je izjavio da je AKK pokrenula do sada četiri disciplinska postupka protiv advokata u 2007. (do sredine aprila). Jedno drugo ispitano lice dalo je iznenađujuću izjavu da, od rata, nijedan advokat nije bio kažnjen od strane disciplinskog suda AKK. Ovo lice je izjavilo da su disciplinske sankcije izrečene za tri advokata direktno od strane Izvršnog saveta AKK, na bazi drugih sudskih krivičnih postupaka protiv advokata, a ne putem disciplinskog postupka u okviru AKK. Jedno drugo lice je izjavilo da

⁷² Čl. 143 Izmenjenog Statuta AKK zahteva da se kopija odluke pošalje "oštećenoj stranki", dok čl. 144 dozvoljava "nezadovoljnoj stranki" da uložiti žalbu; ovo verovatno znači da građanin koji se žalio dobija odluku i ima pravo žalbe na nju.

⁷³ Izmenjeni Statut AKK zahteva da disciplinske odluke, kada budu pravosnažne, budu objavljene u AKK, čl. 126, čime se pružaju korisne informacije advokatima, ali još uvek nema odredbe za obaveštavanje javnosti.

uopšte nije bio nijedan predmet podnet disciplinskom sudu na razmatranje, bar ne tokom 2006. godine. Ipak, jedan drugi ispitanik je rekao da je u proteklih 18 meseci primljeno 20 žalbi od strane klijenata nekih advokata, većinom u građanskim predmetima, od kojih su tri advokata bili suspendovani zbog krivičnih aktivnosti; istragu u ovim slučajevima izvršila je policija a ne AKK.

Kao što pokazuju ove izjave, čini se da postoji čvrsta saglasnost da disciplinska mašinerija AKK ne funkcioniše baš dobro. Da budemo precizniji, neke, ako ne i većinu žalbi, podneli su nezadovoljni klijenti zbog ponašanja koje se ne može sankcionisati: kašnjenja u sudskom sistemu, naknade koje se čine prekomernim (ali su u stvari u okviru tarifnika AKK), razočaranje u rezultate predmeta, itd. Ostale žalbe čini se da imaju veću osnovanost ali su podnete posle isteka roka za žalbe. Uprkos tome, brojna ispitana lica pomenula su da su mnoge žalbe bile legitimne i blagovremeno upućene ali da one stignu u AKK i o njima se više ništa ne čuje. Ukoliko AKK i disciplinski kažnjava advokate, čini se da ona to čini samo da potvrdi hapšenja i presude za krivična dela koja su nastala na bazi napora izvan ove institucije.

Čini se da je najveći problem nedostatak volje u okviru AKK da sprovodi ovlašćenja koja su joj po postojećem zakonu poverena. Ocenjivački tim je više puta čuo izjave u smislu da je "Kosovo vrlo malo i svako zna svakoga", ukazujući time da uzajamno poznavanje otežava da se izreknu kazne kolegama koji zalutaju sa moralne putanje. Nekoliko advokata su čak želeli da odustanu da samostalno uređuju svoju struku, predlažući da disciplina advokata treba da se stavi pod odgovornost Vrhovnog suda koji bi verovatno vršio ovu dužnost objektivnije i marljivije.

Očigledno da je druga teškoća u tome što mnogi članovi javnosti koji zapaze nedolično ponašanje advokata ne prijavljuju to, često zato što ne znaju kako da to učine. Da bi rešila ovaj poseban problem, AKK je nedavno počela kampanju preko televizije sa snimkom o javnim uslugama gde predsednik AKK objašnjava proces podnošenja žalbi protiv advokata. Prvo emitovanje ovog snimka išlo je samo negde oko nedelju dana pre posete IRPP, tako da bi bilo prerano da se utvrdi koliko će delotvorna biti ova kampanja.

Rukovodstvo AKK je priznalo da je najveći problem sprovođenje njenog Etičkog kodeksa, i obrazovalo je Etički odbor koji je odgovoran da pregleda i proveri i Etički kodeks i disciplinski model radi boljeg sprovođenja. Etički odbor je radio marljivo, proučavao je druge međunarodne modele i razmatrao moguće izmene, sa ciljem da predstavi integrisani predlog plenarnoj skupštini AKK u mesecu julu.⁷⁴ U ovom trenutku, međutim, čini se da aktuelna evidencija o disciplinskim merama i sankcijama prema advokatima koji nisu ispunili standarde struke nije adekvatna.

⁷⁴ Izmenjeni Statut AKK je, naravno, proizvod ovog predloga.

IV. Pravne Usluge

Faktor 18: Raspoloživost Pravnih Usluga

Dovoljan broj kvalifikovanih advokata bavi se advokaturom u svim regionima zemlje, tako da sva lica imaju adekvatan i blagovremen pristup pravnim uslugama koje odgovaraju njihovim potrebama.

ZAKLJUČAK	KORELACIJA: NEUTRALNA	TREND: ↔
Dok se mišljenja razlikuju oko toga da li sada ima adekvatan broj advokata na Kosovu u celini, trenutni broj čini se da je objektivno dobro raspoređen širom regiona, osim u nekoliko udaljenih oblasti. Imajući u vidu da je Kosovo geografski mala oblast i da se advokati mogu slobodno baviti advokaturom širom pokrajine, postojeći razmeštaj čini se da je prilično prihvatljiv.		

Analiza/osnova:

Prema administraciji Advokatske komore Kosova [u daljem tekstu "AKK"], 461 advokati koji su registrovani do 25. aprila 2007. razmešteni su u sedam regiona Kosova na sledeći način:

RAZMEŠTAJ KOSOVSKIH ADVOKATA PO REGIONIMA

<u>REGION</u>	<u>BROJ ADVOKATA</u>
Priština	191
Uroševac	30
Peć	66
Đakovica	30
Prizren	69
Mitrovica	28
Gnjilane	<u>47</u>
Ukupno	461

Broj advokata u prištinskom regionu nesrazmerno je veliki, čak i kada se uzme u obzir činjenica da ovaj region predstavlja više od četvrtine stanovništva Kosova. Ipak, Priština je mesto gde je sedište vlade, sa svim svojim administrativnim aparatom, najvišim sudovima i mnogim poslovnim direkcijama, što sve zajedno povećava potrebu za advokatima. Jedan region koji se čini da ima najmanji broj advokata u odnosu na broj stanovnika je Mitrovica, oblast koja pokriva većinu stanovništva etničkih Srba na Kosovu. Situaciju u Mitrovici komplikuje činjenica da veliki broj Srba koji diplomiraju na Pravnom fakultetu u Mitrovici ne želi da se registruje u AKK. Umesto toga, oni se često odlučuju da se registruju u Advokastku komoru Srbije i/ili da rade u nezvanične "paralelne" sudove koji su ustanovljeni u ovom regionu da služe srpskom stanovništvu. Pored toga, advokati koji žive u Srbiji povremeno dolaze u Mitrovicu i ostanu tu privremeno da rade na pojedinim predmetima za klijente Srbe. Kao rezultat toga, broj advokata koji u stvari rade u regionu Mitrovice premašuje onaj broj od 28 koji su registrovani kod AKK.

Naravno, u okviru svakog regiona postoje udaljene opštine i druge oblasti gde nijedan advokat nema stalnu kancelariju. Članovi 75-77 Zakona o advokaturi⁷⁵ iz 1979. ovlašćuje lica koja pružaju pravne usluge, a koja ispunjavaju uslove za bavljenje advokaturom da, u izvesnim uslovima, zastupaju građane pred sudovima i upravnim organima u oblastima gde nema ili ne postoji dovoljan broj advokata da zadovolje sve potrebe. Razne nevladine organizacije, kako domaće tako i međunarodne, dopunjuju rad advokata u pružanju pomoći izbeglicama, ženama, žrtvama povreda ljudskih prava, i ostalima, rešavajući time široki niz pravnih problema.

Treba isto tako istaći da, iako advokat može imati kancelariju u jednom regionu, on može slobodno obavljati advokatske poslove bilo gde na Kosovu za klijente koji se nalaze u bilo kom regionu. Budući da pokrajina pokriva malu geografsku oblast, to je relativno lako za advokata da putuje sa jednog na drugi kraj i služi klijentima širom Kosova.

Postoje razna gledišta u pogledu toga da li generalno ima dovoljan broj advokata na Kosovu, gde mnogi zauzimaju stav da je potreban veći broj advokata. Prema ovom stavu, previše ljudi zastupaju sami sebe u građanskim pa čak i u krivičnim predmetima pred sudom i, dok je ovo u mnogim slučajevima iz ekonomskih razloga, u drugim situacijama problem je u tome da nema dovoljan broj raspoloživih advokata. Takođe, potreban je veći broj bolje kvalifikovanih advokata da savetuju i pomažu klijentima vezano za vanparnične stvari, uključujući tu sastavljanje ugovora i drugih pravnih dokumenata, pružanje pravnih saveta, i savetovanje u pogledu poštovanja zakona i propisa. Kada jednom bude u potpunosti finansirana i sprovedena nova Uredba o

⁷⁵ Zakon o advokaturi i drugoj pravnoj pomoći (22. nov. 1979), SAP Kosovo, Sl. br. 48/1979 (24. dec. 1979) [u daljem tekstu "Zakon o advokaturi iz 1979"].

pravnoj pomoći⁷⁶, doći će do još veće potražnje za advokatima da zastupaju siromašne klijente u krivičnim, građanskim i upravnim stvarima. Oni koji zastupaju suprotni stav kažu da već ima dovoljan broj advokata, od kojih se mnogi bore za ekonomski opstanak i iako su slobodni oni se ponekad brinu da li da prihvate nove klijente i da li će oni moći da plate njihove usluge. Ako bi se uvećao broj advokata to bi jednostavno povećalo broj pravnih stručnjaka koji traže parče od pite koja je iste veličine. Ovi drugi veruju da je važnije da se poveća broj sudova, sudija i tužilaca da bi se omogućilo da sistem određuje pravdu brže i efikasnije, i da bi još više advokata samo doprinelo kašnjenju i zastoju predmeta.

Faktor 19: Pravne Usluge za Lica u Nepovoljnom Položaju

Advokati učestvuju u posebnim programima da osiguraju da sva lica, naročito siromašna i ona koja su lišena slobode, imaju delotvoran pristup pravnim uslugama.

ZAKLJUČAK	KORELACIJA: NEUTRALNA	TREND: ↔
<p>Vlada Kosova nudi besplatnu pravnu pomoć licima u nuždi u većini krivičnih postupaka, ali naknada za ove usluge je prilično mala i određeni advokati retko ili nikada ne prihvataju ovakve zadatke. Mnogi od ovih predmeta, prema tome, rade relativno neiskusni advokati koji često ne služe marljivo, aktivno i revnosno svojim klijentima. Besplatna pravna pomoć za siromašne više nije dostupna u građanskim ili upravnim postupcima, ali nedavna uredba (koja još nije u potpunosti sprovedena niti finansirana) utvrđuje program za ove namene. Neki advokati pružaju <i>pro bono</i> zastupanje s vremena na vreme, ali ne postoji statistika o ovim naporima.</p>		

Analiza/osnova:

Krivični predmeti:

Član 3.2 Ustavnog okvira⁷⁷ za Kosovo sadrži “međunarodno priznata ljudska prava i osnovne slobode”, uključujući i ona koja su izneta u osam posebnih međunarodnih konvencija, deklaracija i sličnih dokumenata. Ovde je obuhvaćena i Evropska konvencija za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda i njeni Protokoli (4. nov. 1950)⁷⁸. Član 6.3 ove Konvencije daje licu koje je optuženo za krivično delo pravo da se “brani lično ili preko pravnog zastupnika po svom izboru ili, ukoliko nema dovoljno sredstava da plati pravnu pomoć, da mu se ona obezbedi besplatno kada interesi pravde to zahtevaju.”

Član 12(4) Zakona o krivičnom postupku⁷⁹ propisuje da “ukoliko interesi pravde to zahtevaju i ukoliko okrivljeni nema dovoljno sredstava da plati pravnu pomoć . . . na zahtev okrivljenog biće određen i platiće se iz budžetskih sredstava nezavisan advokat odbrane koji ima iskustvo i stručne sposobnosti koje odgovaraju karakteru izvršenog dela.” Samo advokati koji su registrovani kod Advokatske komore Kosova [u daljem tekstu “AKK”], ili u izvesnim slučajevima *pripravnici* koji rade pod njihovim nadzorom, mogu zastupati okrivljene u krivičnim predmetima.

⁷⁶ Misija Ujedinjenih nacija na Kosovu, Uredba br. 2006/36 o pravnoj pomoći (7. jun 2006), www.unmikonline.org/regulations/unmikgazette/02english/E2006regs/RE2006_32.pdf, [u daljem tekstu “Uredba o pravnoj pomoći”].

⁷⁷ Misija Ujedinjenih nacija na Kosovu [u daljem tekstu “UNMIK”] Uredba br. 2001/9, o Ustavnom okviru za privremenu samoupravu na Kosovu (15. maj 2001), www.unmikonline.org/constframework.htm, poslednja izmena u Uredbi br. 2002/9 (3. maj 2002), www.unmikonline.org/regulations/unmikgazette/02english/E2002regs/RE2002_09.pdf [u daljem tekstu “Ustavni okvir”].

⁷⁸ *Vidi* <http://www.hri.org/docs/ECHR50.html> (poslednji put otvoreno 27. maja 2007).

⁷⁹ Privremeni zakon o krivičnom postupku na Kosovu, proglašen UNMIK Uredbom br. 2003/26 (6. juli 2003), stupio na snagu 6. aprila 2004, www.unmikonline.org/regulations/unmikgazette/02english/E2003regs/RE2003_26.pdf [u daljem tekstu “Zakon o krivičnom postupku”].

Id. u čl. 70. Član 73(1)(1) - (4) predviđa četiri okolnosti u kojima postoji obaveza da okrivljeni ima branioca, uključujući tu okrivljeno lice koje je invalid ili ograničenih sposobnosti, policijski pritvor, optužnicu za krivično delo koje se kažnjava kaznom zatvora od osam godina ili više, i postupak koji podleže vanrednim pravnim lekovima kada je okrivljeni nesposoban ili je određen višegodišnji zatvor. Zavisno od okolnosti, obavezna odbrana može početi još do prvog ispitivanja od strane policije ili tužioca. Po članu 73(2), ukoliko je propisana obavezna odbrana a okrivljeno lice ne angažuje branioca, nadležni organ koji vodi pretpretresni postupak (obično tužilac) ili predsednik suda (kada počne faza suđenja) dužan je da odredi *ex-officio* branioca o trošku države. Čak i u slučajevima kada branilac nije obavezan, ukoliko okrivljeno lice ne može da plati troškove svog branioca i sud ili nadležni organ utvrde da je određivanje branioca o javnom trošku potrebno u interesu pravde, onda se branilac mora odrediti *ex-officio* i platiti iz budžeta vlade. *Id.* u čl. 74(1).

Pre 2007, Odeljenje pravosudne administracije Kosova bilo je deo Kosovskog pravosudnog veća i bilo je odgovorno za plaćanje nakande *ex-officio* braniocima, bilo da ih je odredilo tužilaštvo ili sud. Na početku 2007, ovo Odeljenje je preneto u okviru Ministarstva pravde, gde ono sada plaća naknadu samo onim braniocima koje je odredilo tužilaštvo. Administracija Pravosudnog saveta trenutno plaća samo one *ex-officio* braniocice koje je odredio sud. Visina naknade za *ex-officio* branioca iznosi 30 evra za svaku aktivnost, bilo da je to pojavljivanje na sudu, zastupanje prilikom ispitivanja u policiji ili tužilaštvu, sastavljanje i podnošenje tužbe ili davanje izjave, itd. Ranije je postojao mesečni maksimum od 250 evra za sva plaćanja koja advokat može da dobije od svih *ex-officio* zastupanja, bez obzira na broj preduzetih aktivnosti ili čak na broj posebnih angažovanja za izvršeni posao. Tokom posete na licu mesta, ocenjivački tim je obavešten da je ovaj mesečni maksimum udvostručen na 500 evra, navodno usled pritiska od strane AKK i udruženja sudija. Međutim, iznos od 30 evra za svaki "deo posla" ostao je isti. Nije jasno da li se ova uvećana maksimalna naknada odnosi na određivanje advokata i od strane tužilaštva i od strane suda, da li se jedna maksimalna isplata odnosi na oba izvora plaćanja, ili kako će se plaćanje od strane dve administracije koordinisati i pratiti. Advokati su se žalili ne samo na visinu naknada u *ex-officio* predmetima već i na navodna kašnjenja u isplati koja se često produže na nekoliko meseci (vidi Faktor 13)

Većina posmatrača izjavili su da sistem *ex-officio* branilaca ne funkcioniše baš dobro u praksi. Dok se postupci određivanja razlikuju u raznim organima i regionima, očigledno da je teško da se nađu iskusni advokati koji su voljni da prihvate ovakve aranžmane, i često dolazi do kašnjenja dok okrivljeni ne dobije zastupnika na koga po zakonu ima pravo. Ovaj problem postoji uprkos jasnoj odredbi u članu 9 Kodeksa profesionalne etike advokata AKK (11. jun 2005) [u daljem tekstu "Etički kodeks"] da advokat ne može bez opravdanja da odbije *ex-officio* predmet koji mu je dodeljen, i dužnosti koja je izneta u članu 16 Zakona o advokaturi⁸⁰ iz 1979. da pruži pravnu pomoć stranki koja je traži ukoliko ne postoji sukob interesa ili slično ograničenje. Često se određuju neiskusni advokati koji nemaju veštine i ugled da inače privuku klijente. Sudovi i tužilaštvo su zato naučili da ne treba da gube vreme nastojeći da dobiju saglasnost od poznatih advokata da zastupaju ovakve slučajeve. S tim u vezi, mnoga ispitana lica istakla su da su *ex-officio* branioci često nespremni, pasivni, i naizgled ravnodušni prema ishodu njihovih predmeta. Oni navodno ne daju dobro obrazložene argumente da bi podržali položaj njihovih klijenata i ne stavljaju prigovore na očigledne proceduralne ili nepravilnosti u izvođenju dokaza. Član 32 Etičkog kodeksa zahteva da advokat zastupa svog klijenta "marljivo i revnosno", bez obzira na to da li su i koliko plaćeni za svoje usluge, ali je jasno da mnogi *ex-officio* određeni advokati ne ispunjavaju ovaj standard. Da li će povećanje maksimalne mesečne naknade za *ex-officio*

⁸⁰ Zakon o advokaturi i drugoj pravnoj pomoći (22. nov. 1979), SAP Kosovo, Sl. br. 48/1979 (24. dec. 1979) [u daljem tekstu "Zakon o advokaturi iz 1979"].

zastupanje sa 250 na 500 evra uticati na volju stručnijih advokata da prihvate ove angažmane, ili na marljivost onih koji trenutno obavljaju ove zadatke ostaje da se vidi.⁸¹

Građanski i Upravni Predmeti:

Od jula 2001. do avgusta 2005, program koji je finansirala Evropska agencija za rekonstrukciju obezbedio je pravnu pomoć za lica sa malim prihodima preko AKK u građanskim i upravnim predmetima (vidi Faktor 18). Ovaj program je okončan kada je prestalo finansiranje. Nedavno proglašena UNMIK Uredba br. 2006/36 o pravnoj pomoći (7. jun 2006), www.unmikonline.org/regulations/unmikgazette/02english/E2006regs/RE2006_36.pdf, [u daljem tekstu "Uredba o pravnoj pomoći"] zahteva da advokati pruže pravnu pomoć licima u nepovoljnom položaju u širokom nizu krivičnih, građanskih i upravnih stvari. Zavisno od visine prihoda domaćinstva, lice može dobiti pravno zastupanje u stvarima porodičnog prava, u pogledu stambenih pitanja, protivpravnog otpuštanja s posla, u slučajevima imigracije, slučajevima pružanja socijalne pomoći i drugim predmetima. Do sada, međutim, administrativna struktura za sprovođenje Uredbe o pravnoj pomoći nije u potpunosti ustanovljena. Obezbeđena su sredstva za interni rad komisije za pravnu pomoć i njeno koordinaciono telo, ali još nema sredstva za advokate koji će obavljati ove pravne usluge.

Nevladina organizacija (NVO), Udruženje advokata – NORMA, ima mali broj službenika koji rade puno radno vreme i advokate volontere koji pružaju pravnu pomoć, prvenstveno ženama, u sferi porodičnog zakona, zapošljenja, nasleđa i socijalne pomoći. Postoje samo još nekoliko drugih domaćih i međunarodnih NVO koje nude ograničenu pravnu pomoć u prilično uskim oblastima za izbeglice, manjine i ostale koji imaju posebne potrebe. Kosovo takođe ima Ombudsmana koji nastoji da unapredi ljudska prava i zaštiti lica od zloupotrebe vlasti državnih organa i ostalih službenih institucija. Ombudsman, sa sedam kancelarija i potkancelarija na terenu, pomaže građanima preko intervencija, medijacija i objavljivanja izveštaja, ali ova ustanova ne pruža sama pravne usluge. Vidi Organizacija za evropsku bezbednost i saradnju, *Pravno zastupanje u građanskim predmetima* (jun 2007), www.osce.org/documents/mik/2007/06/24936_en.pdf, na str. 6 – 8.

Osim programa sa obezbeđenom nadoknadom, advokati na Kosovu obavezni su da po članu 16 Zakona o advokaturi iz 1979. g. pruže pravnu pomoć stranki koja je traži, osim u slučajevima gde postoje sukobi interesa ili druge posebne prepreke. S druge strane, član 23, *id.*, daje advokatu pravo na naknadu za njegove/njene usluge i nadoknadu troškova kako je propisano u tarifniku AKK. Član 54 Kodeksa profesionalne etike advokata (11. jun 2005) [u daljem tekstu "Etički kodeks"] predviđa, "ukoliko pravna pomoć nije jedna od opcija, i stranka ne može da plati advokata, pravna pomoć treba da se pruži besplatno, jer je pružanje besplatne pravne pomoći strankama koje imaju socijalnih problema deo tradicionalnih obaveza i poštenja advokata."⁸² U skladu sa ovim *pro bono* obavezama, advokati zaista pružaju besplatnu pravnu pomoć pojedincima u nuždi s vremena na vreme, ali ne postoji statistika o ovim aktivnostima. Član 7.4 nove Uredbe o pravnoj pomoći zahteva da AKK "ohrabruje pružanje *pro bono* pravnih usluga ugroženim grupama kod svojih članova i [da] ustanovi standarde za profesionalno vladanje u tom smislu."

⁸¹ Izmene u Etičkom kodeksu koje su svojene na sednici Skupštine AKK 7. jula 2007. još više su istakle obavezu advokata da se prihvati *ex-officio* zastupanja i naglasile da advokat mora da "pokaže marljivost i poštovanje utvrđenih prioriteta" prilikom pružanja ovakve pomoći.

⁸² Ova obaveza naizgled je ublažena amandmanom u Etičkom kodeksu koji je usvojila Skupština AKK 7. jula 2007, koji predviđa da advokat "može" obavestiti klijenta o mogućnosti besplatne pravne pomoći samo ako klijent zahteva takvu pomoć, i da zatim advokat "može" (a ne "treba") da je pruži klijentu koji dobija socijalnu pomoć, i da advokat "mora" da pruži pomoć samo ako ga na to obaveže AKK (članovi 54 i 85).

Faktor 20: Alternativno Rešavanje Sporova

Advokati savetuju njihove klijente o postojanju i raspoloživosti medijacije, arbitraže, ili sličnih alternativa za parničenje.

ZAKLJUČAK	KORELACIJA: NEGATIVNA	TREND: ↔
Osim u izvesnim, uskim oblastima, Kosovo nema ni zakonodavstvo ni institucije za delotvorno alternativno rešavanje sporova, tako da se ono trenutno retko koristi ili čak preporučuje. Postoje zakoni koji podstiču da se vode razgovori o poravnanju ili pomirenju, i preduzimaju se napori da se obnovi primena medijacije. Advokati ponekad savetuju klijente da iskoriste ove alternative za sudsko parničenje, ali se čini da su oni u manjini u sadašnjim okolnostima. Arbitraža na Kosovu bila je predviđena u zakonu iz 1984. g. ali praktično nikada nije sprovedena ovde. Novi, sveobuhvatni zakoni i mehanizmi su potrebni kako za medijaciju tako i za arbitražu.		

Analiza/osnova:

Medijacija i Pomirenje:

Član 33 Etičkog kodeksa profesionalnih advokata (11. jun 2005) [u daljem tekstu "Etički kodeks"] propisuje da advokat "treba, ukoliko je to u interesu stranke, nastojati da pomiri stranke u sporu bez počinjanja sudskog ili drugog postupka, i tokom čitavog postupka on/ona mora nastojati da reši spor sporazumom između stranaka."⁸³ Neki advokati rade ovo kao normalnu stvar, svakako prilikom razvoda i drugih porodičnih sporova gde su pokušaji pomirenja zakonski obavezni⁸⁴, ali su oni u manjini kada se radi o drugim sporovima. Par advokata su izjavili da oni ne preporučuju pomirenje ili poravnanje za svoje klijente, jer veruju da su takvi napori gubljenje vremena i obično ostaju bez rezultata kada su stranke došle do te faze da angažuju advokate. Nedostatak pravog sistema medijacije i pomirenja u većini situacija doprinosi njihovoj nevoljnosti da koriste ove kanale. Razumljivo je da neki advokati ne podstiču poravnanje da ne bi propustili potencijalno dobar posao i zaradu.

Član 228 Zakona o krivičnom postupku⁸⁵ ovlašćuje tužioca da uputi izvesne krivične predmete nezavisnom medijatoru ukoliko se dato delo kažnjava novčanom kaznom ili zatvorom u trajanju do tri godine. Prilikom donošenja odluke o ovakvom upućivanju, tužilac je dužan da uzme u obzir takve faktore kao što su ličnost okrivljenog lica i raniji krivični dosije, stepen krivice okrivljenika i okolnosti krivičnog dela. Za upućivanje na medijaciju potrebna je saglasnost kako oštećene strane tako i okrivljenog lica, i ona ne može trajati duže od tri meseca da bi bila rešena. *Id.* Uprkos postojanja ove odredbe o medijaciji, ne postoji upravni postupak kojim bi se obučili i dobili licence medijatori, ili kojim bi se na drugi način sproveo ovaj zakon, tako da on nikada nije primenjen.

Razni zakoni sadrže odredbe koje imaju za cilj da podstaknu poravnanje sporova, bilo krivičnog, građanskog ili upravnog karaktera. Na primer, član 474 Zakona o krivičnom postupku važi za predmete koje rešava pojedinačni sudija i privatne tužbe. On kaže da sudija pre pretresa može pozvati okrivljeno lice i privatnog tužitelja u sud da razjasne stvari i vide da li mogu da postignu poravnanje. Takođe, postoji očigledna saglasnost među glavnim igračima u pravosudnom

⁸³ Amandman na Etički kodeks koji je usvojila Skupština AKK 7. jula 2007, izmenio je član 33 tako da se on odnosi samo na "priznavanje krivice", što pokazuje da ne postoji etička obaveza da se podstakne poravnanje izvan konteksta krivične odbrane.

⁸⁴ Zakon o braku i porodičnim odnosima, SAP Kosovo, Sl. br. 10/1984 (28. mart 1984), Poglavlje 8.

⁸⁵ Privremeni zakon o krivičnom postupku na Kosovu, proglašen Uredbom Misije Ujedinjenih nacija na Kosovu [u daljem tekstu "UNMIK"] Uredba br. 2003/26 (6. juli 2003), stupio na snagu 6. aprila 2004, www.unmikonline.org/regulations/unmikgazette/02english/E2003regs/RE2003_26.pdf [u daljem tekstu "Zakon o krivičnom postupku"].

sistemu da dozvole izjašnjavanje o krivici u krivičnim predmetima, mada ništa nije zvanično objavljeno niti napisano. Pored toga, članovi 321 – 322 Zakona o parničnom postupku⁸⁶, koji služi kao kosovski ekvivalent za zakon o građanskom postupku, zahteva da prvostepeni sud u građanskoj stvari tokom postupka obavesti stranke o mogućnosti postizanja poravnjanja u pogledu nekih ili svih tvrdnji i da im pomogne da postignu poravnanje. Član 323, *id.*, dozvoljava stranki da čak pre pokretanja parnice ode u sud sa ponudom za poravnanje, i zatim bi sud trebalo da pozove drugu stranku da dođe u sud i čuje ponudu. Konačno, član 52 Zakona o upravnom postupku⁸⁷ propisuje, “tokom upravnog postupka između dve stranke, nadležni javni upravni organ dužan je da nastoji da pomiri stranke u postupku.” Pomirenje u upravnim predmetima nije dozvoljeno ukoliko bi ono bilo štetno po javni interes ili po zakonska prava i interese drugih lica ili subjekata. *Id.* Nije jasno da li su sudije i službenici upravnih organa bili obučeni za tehnike poravnjanja, koliko često su primenjivani pokušaji poravnjanja, i u kom obimu su uspešno rešavani ovakvi sporovi bez suđenja, ako ih je uopšte bilo.

Nova Uredba o pravnoj pomoći⁸⁸ određuje da je komisija za pravnu pomoć dužna da “[uposli] pravne i druge stručnjake koji će pružati usluge medijacije i podržati razvoj mehanizama za alternativno rešavanje sporova”. Ova komisija još nije bila potpuno obrazovana, da ne govorimo o početku rada, u vreme posete ocenjivačkog tima.

Kosovo prema pričama ima dugu tradiciju privatne, nezvanične medijacije, u sporovima između porodica uz pomoć poštovanih starijih lica, naročito u manjim gradovima i selima. Ovi sporovi mogu se odnositi na bilo koji broj ili vrstu problema, ali su tipično prouzrokovali “krvne svađe” ili bi verovatno doveli do toga. Međutim, poslednjih godina čini se da ovakva medijacija isčezava. Ni ova vrsta ni drugi oblici alternativnog rešavanja sporova ne predaju se kao predmeti na pravnom fakultetu, i čini se da ni vlada ne pridaje tome neki veći prioritet. Ipak, pokrenute su neke inicijative koje mogu probuditi nadu za budućnost. UNMIK Uredba br. 2000/45 o samoupravi opština na Kosovu (11. avgust 2000)⁸⁹ u članu 32 predviđa stalni odbor za medijaciju na nivou opštine, koji je uglavnom usredsređen na to da utvrdi da li su prava neke etničke zajednice ili nekog njenog člana povređena ili bi mogla biti povređena. Prema jednoj priči, odbori za medijaciju obrazovani su u skoro svim opštinama, mada se oni retko sastaju i malo toga su ostvarili. *Vidi* Organizacija za evropsku bezbednost i saradnju, *Alternativno rešavanje sporova na Kosovu – Ocena potreba* (Feb. 2005) na str. 11. Kosovski Ombudsman je takođe obučio osoblje da rade kao medijatori koji nastoje da reše slučajeve navodnih povreda ljudskih prava ili zloupotrebe ovlašćenja vladinih organa. Pored toga, bilo je izveštaja o izgradnji novog medijacionog centra u Gnjilanu. Ako ovaj pilot projekat bude uspešan, verovatno da će se to proširiti i na druge gradove kako okolnosti budu dozvoljavale. Čini se da je potreban sveobuhvatan zakon o medijaciji koji bi ustanovio celokupnu administrativnu mašineriju za medijaciju, uključujući tu objekte, kvalifikovane instruktore, proces izdavanja sertifikata, i jasna pravila za vođenje postupka medijacije. Svakako, ozloglašeni zastoj u rešavanju sudskih predmeta, sa kašnjenjima koja se protežu do pet godina pre nego što se iscrpe mogućnost konačne žalbe i spori postupci izvršenja posle toga, predstavljaju snažan podsticaj i opravdanje za širu primenu alternativnog rešavanja sporova u svim njegovim oblicima.

Arbitraža:

Članovi 469 do 487 Zakona o parničnom postupku sadrže opsežne odredbe za arbitražu sporova pred arbitražnim sudom. Ovi članovi predviđaju primenu arbitraže ili kao *ad hoc* metod rešavanja

⁸⁶ Socijalistička Federativna Republika Jugoslavija [u daljem tekstu “SFRJ”] Zakon o parničnom postupku⁸⁶, SL. SFRJ br. 4/1977 (14. jan. 1977) [u daljem tekstu “Zakon o parničnom postupku”].

⁸⁷ Zakon o upravnom postupku, proglašen UNMIK Uredbom br. 2006/33 (13. maj 2006), www.unmikonline.org/regulations/unmikgazette/02english/E2006regs/RE2006_33.pdf, [u daljem tekstu “Zakon o upravnom postupku”].

⁸⁸ UNMIK Uredba br. 2006/36 o pravnoj pomoći (7. jun 2006), www.unmikonline.org/regulations/unmikgazette/02english/E2006regs/RE2006_36.pdf, [u daljem tekstu “Uredba o pravnoj pomoći”].

⁸⁹ *Vidi* www.unmikonline.org/regulations/unmikgazette/02english/E2000regs/RE2000_45.htm.

sporova kako oni nastaju ili kao prethodno dogovorenu ugovornu obavezu koja se utvrđuje u vreme sklapanja poslovnog ili sličnog odnosa. *Id.* u čl. 470. Arbitražni sud bi trebalo da se ustanovi u okviru privrednih komora i drugih organizacija kako bude propisano zakonom. *Id.* u čl. 470. U tom procesu u zakonu su ustanovljena neka proceduralna pravila. Odluka arbitražnog suda je konačna, osim ukoliko se stranke ne dogovore o drugostepenoj arbitraži, i ne može se osporiti ili ukinuti, osim iz razloga koji se mogu očekivati u zakonima ovakvog karaktera: sporazumi o arbitraži nisu pravosnažno sačinjeni, nisu poštovana proceduralna pravila o arbitraži, u odluci je izostavljeno potrebno obrazloženje ili je ona nerazumljiva ili protivurečna sama sebi, sud je prekoračio svoj mandat, odluka je zahtevala da stranka izvrši nezakonito delo, i tako dalje. Iako se čini da ove odredbe nude okvir za arbitražu na Kosovu, činjenice govore suprotno. Sam zakon bio je donet 1984. g. u potpuno drugačijem sistemu vlade, i upućuje na institucije i druge termine koji više ne postoje ili nemaju smisla. Postoji arbitražni sud u okviru privredne komore, koji ima listu mogućih arbitara, ali prema jednom izvoru njemu je upućen samo jedan predmet. Očigledno, privredni ugovori sa međunarodnim kompanijama obično imaju klauzule koje zahtevaju arbitražu, ali oni tipično predviđaju da se arbitraža vrši u Parizu ili Beču. Da ponovimo, potreban je savremen i sveobuhvatan zakon, sa odredbama za obuku, izdavanje sertifikata i izbor arbitara kao i sa detaljnijim proceduralnim pravilima, što bi obezbedilo radnu osnovu za ovaj važan sistem rešavanja sporova na Kosovu.

V. Profesionalna Udruženja

Faktor 21: Organizaciono Upravljanje i Nezavisnost

Profesionalna udruženja advokata su samoupravna, demokratska i nezavisna od državnih organa.

ZAKLJUČAK	KORELACIJA: POZITIVNA	TREND: ↔
Advokatska komora Kosova [u daljem tekstu "AKK"], grupa sa obaveznim članstvom, je samoupravna i posluje na demokratski način. Osim izvesnog ograničenog i razumljivog nadzora od strane vlade i parlamenta, i osim sudske provere nekih odluka koje utiču na pojedince, AKK je potpuno nezavisna od državne vlasti.		

Analiza/osnova:

Zakon o advokaturi⁹⁰ iz 1979. definiše termin "pravna pomoć" i, sa nekim uskim izuzecima, ograničava vršenje ovih usluga na advokate koji su registrovani kod AKK. ZAKON O ADVOKATURI IZ 1979, članovi 2, 3, 7 i 13. AKK je "nezavisna, profesionalna i samoupravna organizacija." *Id.* u čl.7. Ona ima ovlašćenja da prihvata ili odbija kandidate za članstvo (članovi 10 i 39), da okonča advokatovu registraciju (članovi 48 – 53), i da izrekne disciplinske sankcije zbog "zloupotrebe dužnosti i ugleda advokature" (član 64), s tim da u svakom slučaju nezadovoljni kandidat ili advokat imaju pravo da pokrenu upravni spor i ostvare sudske preispitivanje odluka od strane Vrhovnog suda Kosova (članovi 40, 49 i 68). Između ostalih nadležnosti, AKK je takođe

⁹⁰ Zakon o advokaturi i drugoj pravnoj pomoći (22. nov. 1979), SAP Kosovo, Sl. br. 48/1979 (24. dec. 1979) [u daljem tekstu "Zakon o advokaturi iz 1979"].

ovlašćena i dužna da ustanovi svoj interni upravni statut i da izda etički kodeks za advokate. *Id.* u čl. 8 – 9.

Zakon o advokaturi iz 1979. podvrgavao je AKK ograničenom nivou nadzora od strane vlade. Na primer, njen upravni statut i njen tarifnik morao je da odobri Savet Socijalističke Autonomne Pokrajine Kosova [u daljem tekstu “Savet SAP”]. ZAKON O ADVOKATURI iz 1979. članovi 8 i 23. Savet SAP takođe je imao ovlašćenja da vrši nadzor nad opštim aktima AKK, sa ovlašćenjima da obustavi izvršenje bilo kog akta koji je bio suprotan ustavu ili zakonu, i da zahteva izveštaje od AKK. *Id.* u čl. 10 – 11. “Društveno-političke zajednice” takođe su bile dužne da obezbeđuju materijalna sredstva i mogućnosti za rad advokata, i da sarađuju sa AKK vezano za pitanja o materijalnom statusu advokata ili materijalnim obavezama advokata prema njihovim zajednicama. *Id.* u čl. 12. Savet SAP više ne postoji, naravno, i njegov sledbenik je verovatno Misija Ujedinjenih nacija na Kosovu [u daljem tekstu “UNMIK”] ili Privremene institucije samouprave. Predlog zakona o advokatskoj komori⁹¹ ponovo naglašava nezavisnost AKK i advokatske struke (članovi 1.1 i 1.3), kao i pravo AKK da samostalno upravlja sobom (član 21.1). Predlog zakona o advokatskoj komori ima odredbu o nadzoru opštih akata AKK od strane vlade, s tim da vlada može da suspenduje neki akt AKK koji je navodno suprotan zakonu dok Vrhovni sud ne reši to pitanje; međutim, on naglašava da je ovaj nadzor ograničen na poštovanje zakonitosti od strane AKK i “ne sme da ugrozi autonomiju [AKK]”. *Id.* u čl. 29.1. Od AKK se još uvek očekuje da sarađuje sa vladinim institucijama i drugim organizacijama na unapređenju ljudskih prava i povećanju demokratskog razvoja Kosova, da bude odgovorna Skupštini Kosova (parlamentu) i vladi za svoj rad, mora da podnosi godišnji izveštaj parlamentu, i mora da obavesti parlament i vladu o rezultatima svojih internih izbora. *Id.* u čl. 29.2 – 29.3 i 30. Iako dalja uloga parlamenta i vlade u nadzoru izvesnih aspekata AKK ima potencijal da bude nametljiva pa čak i opstruktivna, ipak nema naznaka da je ovo bio problem, bar ne u poslednjim godinama. Ova ovlašćenja nisu neracionalna za udruženje sa obaveznim članstvom koje je zakonita struktura, radi kao monopolska organizacija (bar u odbrani u krivičnim predmetima), i ima znatna ovlašćenja nad sastavom i ponašanjem svojih članova. U praksi, AKK može da radi samostalno bez vladine kontrole ili zastrašivanja, i bez ikakvog finansiranja od strane vlade. Ona podleže samo ograničenjima svog upravnog zakona i statuta, sudskoj reviziji u ograničenim okolnostima koja su napred pomenuta, i volji svog članstva.

Dok Zakon a advokaturi iz 1979. uglavnom ne kaže ništa o internoj strukturi i upravljanju AKK, Predlog zakona o advokatskoj komori sadrži određen broj odredbi u ovoj sferi. Na primer, član 22 propisuje pet tela u okviru AKK (generalnu skupštinu advokata, predsednika, odbor, disciplinsku komisiju i revizorski odbor), i zahteva da članovi odbora, disciplinske komisije i revizorskog odbora budu birani na mandate od četiri godine a predsednik na mandat od dve godine (u svakom slučaju sa pravom na ponovni izbor). Član 23 propisuje da se skupština sastoji od svih registrovanih advokata, predviđa da se ona sastaje na zahtev 10% članstva, ovlašćuje je da postupa većinom glasova ukoliko postoji kvorum od 50% prisutnih, i izlaže nadležnosti skupštine. Ove nadležnosti obuhvataju izbor svih tela, usvajanje statuta i etičkog kodeksa AKK, usvajanje budžeta AKK i članarine za članstvo, i usvajanje mera za kontinuirano pravno obrazovanje [u daljem tekstu “KPO”]. *Id.* Predlog zakona o advokatskoj komori takođe opisuje ulogu predsednika AKK, dužnosti 11 članova odbora, funkcije i sastav petočlane disciplinske komisije, i odgovornosti petočlanog revizorskog odbora. PREDLOG ZAKONA O ADVOKATSKOJ KOMORI, članovi 24 – 28.

Sadašnji Statut AKK (21. dec. 2002) [u daljem tekstu “Statut AKK”] propisuje sopstvenu strukturu i pravila upravljanja koja nisu u potpunosti dosledna Predlogu zakona o advokatskoj komori. Statut AKK, na primer, predviđa trogodišnji mandat za članove izabраниh tela i jednu godinu za predsednika (član 61), predviđa prvostepene disciplinske sudove i tužioce, priznaje sednice (skupštine) sedam regiona (član 60), zahteva održavanje godišnjih sednica generalne skupštine i

⁹¹ Zakon o advokatskoj komori, Zakon br. 2004/40 (8. sept. 2004) [u daljem tekstu “Predlog zakona o advokatskoj komori”].

specijalne sednice na zahtev jedne trećine članstva (članovi 62 – 63), propisuje kvorum od 75% za skupštinu (član 69), i, naravno, sadrži mnogo više detalja vezano za rad raznih tela AKK (članovi 62 – 116). Protivurečnosti između Statuta AKK i Predloga zakona o advokatskoj komori, svakako će morati da se reše, ako i kada ovaj drugi dokument stupi na snagu.⁹²

Važna stvar za svrhe ovog faktora je da se skupština advokata sastaje redovno, bira svoja tela i službenike demokratski većinom glasova, i usvaja sve vitalne dokumente, politiku i druge mere koje utiču na upravljanje i vođenje struke. *Id.* u čl. 62 – 74.

Postoji navodno i amandman na Statut AKK koji bi, ukoliko bude usvojen na plenarnoj skupštini, smanjio broj skupštine na ukupno 81 člana (sa sadašnjih skoro 500) koji bi bili birani na sedam regionalnih sednica, srazmerno regionalnom broju članstva u struci. Ovaj amandman je predviđen da godišnje sednice skupštine učini efikasnijim i produktivnijim, i da uveća ulogu i profil regionalnih sednica.⁹³

AKK je takođe obrazovala specijalne odbore koji su koncentrisani na određene teme koje zaslužuju posebnu pažnju. Ove teme su KPO, etika, *pripravnici*, i žene i manjine.

Komentari od ispitanih lica pokazuju da je upravni sistem AKK demokratski i participativan kako na papiru tako i u praksi. Naravno, ovo ne znači da su svi advokati u potpunosti zadovoljni svim rukovodiocima i politikom. Ocenjivački tim je dobio izolovana zapažanja u smislu da se rukovodeće pozicije razmenjuju između istih ljudi, da nema dovoljan broj predstavnika u telima AKK iz redova mlađih advokata, i da bi AKK trebalo više da učini da služi svojim članovima i da unapredi pravnu reformu. Ipak, svi članovi imaju pravo da glasaju za rukovodstvo AKK i da se sami kandiduju za izbor ako žele da vide promene.⁹⁴

Postoje i druge organizacije sa članstvom za određene ogranke pravne struke. Postoji Kosovsko udruženje sudija i Kosovsko udruženje tužilaca, tela koja se bore za interese njihovih članova i druge ciljeve. Ovo su volonterske grupe, za razliku od AKK, koje se finansiraju delimično od članarina i delimično od doprinosa međunarodnih donatora.

Pre rata, postojala je prilično aktivna volonterska organizacija pravnih stručnjaka poznata kao Udruženje samostalnih pravnika, koja se sastojala prvenstveno od kosovskih Albanaca. Ona se bavila unapređenjem ljudskih prava, lobiranjem za zakone i razvojnim aktivnostima u okviru pravne struke. Posle rata, ona je promenila naziv u Udruženje pravnika i pokušala da se ponovo ustanovi kao veća advokatska komora. Međutim, otprilike u isto vreme, AKK je ponovo ustanovljena i privukla je međunarodnu finansijsku pomoć, tako da Udruženje pravnika nije moglo da se takmiči sa njom za svoje članove. Ovo Udruženje još uvek postoji, i pojedini članovi ponekad pomažu u pisanju nacрта zakona i daju izjave za medije, ali se čini da je ono u ovom trenutku uglavnom u fazi dremeža. Nisu dobijene nikakve informacije u pogledu njenog internog upravljanja.

Jedan izvor je rekao da je AKK pokušala da proširi svoje članstvo tako da budu obuhvaćeni i advokati koji nisu registrovani, od kojih su većina branioci u krivičnim predmetima. U tom smislu, svi diplomirani pravници koji se bave advokatskom praksom u građanskim i upravnim predmetima ili koji rade kao pravници u preduzećima ili vladinim organima (posle polaganja pravosudnog ispita i ispunjavanja drugih uslova) bili bi uvedeni u članstvo. Tako bi oni dobili zvanično priznanje da se bave advokaturom, mogli bi da učestvuju u KPO i druge projekte advokatske komore, i bili bi podvrgnuti etičkim pravilima i disciplinskim merama. Ovaj predlog bi, naravno, zahtevao znatne izmene u tradiciji organizovanja advokatske komore na Kosovu kao i u zakonima koji uređuju

⁹² Statut AKK je naknadno izmenila Skupština AKK na svojoj sednici od 7. jula 2007, i te izmene su navodno rešile ove nedoslednosti. Potpuni prevod izmenjenog statuta na engleskom jeziku nije bio dostupan.

⁹³ Ove izmene navodno je usvojila Skupština AKK na svojoj sednici od 7. jula 2007.

⁹⁴ Sa ovim novim amandmanom članovi će moći da glasaju samo za njihove regionalne delegate za suženu Skupštinu, a ne direktno za rukovodstvo AKK.

AKK i njen interni statut. Drugo ispitano lice smatralo je da AKK treba da uposli veći broj službenika sa punim radnim vremenom koji bi pomagali izabranim telima i službenicima i svakodnevno upravljali projektima. Svi izabrani rukovodioci AKK imaju sopstvene advokatske kancelarije i nemaju vremena da vode sve aktivnosti AKK. Po mišljenju ovog lica, oni bi trebalo da ograniče svoj rad na nadzor osoblja AKK i na donošenje odluka o politici i budžetu.

Faktor 22: Usluge za Članove

Profesionalna udruženja advokata aktivno promovišu interese i nezavisnost struke, utvrđuju stručne standarde, i obezbeđuju obrazovne i druge prilike za svoje članove.

ZAKLJUČAK	KORELACIJA: NEUTRALNA	TREND: ↔
Advokatska komora Kosova [u daljem tekstu "AKK"] obezbeđuje neke ograničene koristi za svoje članove i generalno za pravnu struku. Neke od usluga za članove i druge aktivnosti obezbeđuju se na inicijativu i uz finansiranje međunarodnih sponzora, a ne na bazi samostalnog izdržavanja. Smatra se da AKK ima niske standarde za prijem, disciplinu i kontinuirano pravno obrazovanje [u daljem tekstu "KPO"] što se navodno odražava nepovoljno na ovu struku.		

Analiza/osnova:

Član 8 Zakona o advokaturi⁹⁵ iz 1979. propisuje da AKK "usvaja svoj statut i druga opšta akta koja su važna za ponašanje advokata i unapređenje advokature". AKK bi isto tako trebalo da izdaje etički kodeks za advokate (član 9), i ona je telo koje prima, registruje i disciplinski sankcioniše advokate (članovi 10, 35, 49 i 64). Pored toga, AKK registruje i vrši nadzor advokatske stažiste (*pripravnike*) i vodi fond za pružanje pomoći *pripravnicima* tokom perioda njihove obuke. *Id.* u čl. 54 – 62.

Član 4 Statuta AKK (21. dec. 2002) navodi devet posebna zadatka koje organizacija obavlja: očuvanje autoriteta i autonomije advokature; nadzor advokata i zajedničkih kancelarija advokata radi zaštite klijenata; stalni razvoj stručnog nivoa advokata i *pripravnika*; poboljšanje etike advokata; proučavanje faktora koji utiču na prava građana i pravnih lica; savetovanje organa vlade o merama koje su potrebne da se unapredi advokatura i o pravima građana i pravnih lica; vođenje brige o finansijskim i drugim interesima advokature; vođenje brige o pravima i statusu penzionisanih advokata i njihovih službenika; i koordinacija sa drugim udruženjima i institucijama, kako sa nacionalnim tako i sa međunarodnim. AKK je takođe dužna da vodi biblioteku koju mogu koristiti svi registrovani advokati i pripravnici (članovi 151 – 155); da prizna 10 različitih specijalnosti u okviru struke i da izda sertifikat kvalifikovanim advokatima (članovi 156 – 162); i da objavljuje bilten za svoje članove svakih šest meseci (članovi 163 – 165).

Kako trenutno radi, AKK ima mogućnosti da obezbedi samo ograničene usluge za svoje članove i za struku. Ona poseduje malu kancelariju od 60 metara² sa dva službenika koji su odgovorni za vođenje registra AKK i uobičajenog rada u advokatskoj komori. Izabrano rukovodstvo AKK se sastoji od zauzetih advokata koji samostalno vode svoje kancelarije puno radno vreme, i prema tome imaju ograničeno vreme koje mogu posvetiti uslugama za članove AKK. Sopstveni kompjuteri AKK koriste se za interne administrativne svrhe, i advokati ih ne mogu koristiti za svoja

⁹⁵ Zakon o advokaturi i drugoj pravnoj pomoći (22. nov. 1979), SAP Kosovo, Sl. br. 48/1979 (24. dec. 1979) [u daljem tekstu "Zakon o advokaturi iz 1979"].

pravna istraživanja. Biblioteka AKK se sastoji od ormara za knjige u kancelariji predsednika, ali je kolekcija knjiga mala i nema prostora da advokat sedne i pročita literaturu. AKK objavljuje svoj list za članove jednom ili dva puta godišnje, koji sadrži članke o pravnim temama i razvojinama. Kosovski Centar za pomoć advokatima u krivičnim predmetima radi izvan kancelarije AKK, ali je izgubio međunarodno osoblje i finansije i ograničio je svoju pomoć na predmete vezano za povrede ljudskih prava i ratne zločine (vidi takođe Faktor 13).

Rukovodstvo AKK zastupa advokatsku struku u javnosti i nastoji da zaštiti interese struke i svojih članova. Ona je doprinela razvoju stručnih standarda preko usvajanja svog Etičkog kodeksa profesionalnih advokata (11. jun 2005) i obrazovanja posebnih odbora za razne važne oblasti, uključujući tu KPO i unapređenje prava i članstva žena i manjina. Radila je sa Skupštinom Kosova i Misijom Ujedinjenih nacija na Kosovu na razvoju i donošenju novog zakona koji uređuje ovu struku i uredbe o pravnoj pomoći za ljude u nuždi. AKK je nastojala da poboljša vođenje i uslove nagrađivanja u programu za sudsko određivanje *ex-officio* branilaca, i naponi AKK i udruženja sudija doprineli su da se donese nedavna odluka o povećanju maksimalne mesečne naknade koja se isplaćuje ovim braniocima (vidi Faktor 13). AKK je sponzorisała ili bila kosponsor za brojne KPO programe za advokate i *pripravnike*. Ustanovila je program koji omogućava da 10 *pripravnika* godišnje rade u kancelarijama advokata da steknu iskustvo koje im je potrebno za prijem u struci, i obezbeđuje obuku za polaganje pravosudnog ispita dok se nalaze na stažiranju. AKK je u saradnji sa udruženjima sudija i tužilaca učestvovala u planiranju i održavanju popularnih konferencija i radionica za "sudije i advokate". AKK je radila sa grupom sudija na produkciji tri crtana filma koji promovišu razne aspekte vladavine prava, koji su namenjeni deci. Predsednik AKK se nedavno pojavio u televizijskom spotu u kome se javnost obaveštava o javnim uslugama i daje se savet građanima kako da podnesu žalbu na nepropisno ponašanje advokata. Dok je ova lista za svaku pohvalu, treba istaći da su neke stvari preduzete na inicijativu i/ili uz finansijsku podršku međunarodnih organizacija, prvenstveno ABA/Inicijative za vladavinu prava; pitanje je da li i u kojoj meri oni mogu da nastave ovaj program samostalno bez ovog izvora finansiranja.

Izvršni savet AKK zastupao je struku u nastojanju da se suprotstavi naporima Ministarstva ekonomije i finansija koje je tražilo da se advokati registruju kod ovog Ministarstva (vidi Faktor 1). Iako se čini da je ova stvar povoljno rešena, bar za sada, jedno ispitano lice je izjavilo da su mnogi advokati bili nezadovoljni što se činilo da je Izvršni savet bio spreman da se povinuje ovom zahtevu da bi izbegao frustracije. Navodno je bilo potrebno da ovi nezadovoljni advokati podnesu peticiju da bi ubedili Izvršni savet da zauzme čvršći stav u ime struke.

AKK je takođe bila izložena kritici što je dozvolila da navodno korumpirani bivši sudije postanu advokati, što nije bila aktivnija pri disciplinskom sankcionisanju nemoralnih ili nestručnih advokata, što nije zahtevala minimalne standarde za pohađanje KPO (odluku je donela skupština advokata, suprotno preporukama Izvršnog saveta), i što još nije ustanovila stručne specijalnosti. Veruje se da se ovako shvaćeni propusti nepovoljno odražavaju na advokatsku struku u celini.

Faktor 23: Javni interes i programi širenja svesti

Stručna udruženja advokata podržavaju programe kojima se obrazuje i informiše javnost o svojim dužnostima i pravima u okviru zakona, kao i uloga advokata u pružanju pomoći građanima da odbrane ova prava.

ZAKLJUČAK	KORELACIJA: NEUTRALNA	TREND: ↑
Advokatska komora Kosova [u daljem tekstu "AKK"] istorijski nije podržavala programe obrazovanja javnosti, ali priznaje potrebu za tim i počela je da učestvuje u nekim usko fokusiranim naporima da proširi znanje i poštovanje vladavine prava. Konkretno aktivnosti do sada obuhvatale su pripremu oglasa o javnim uslugama i animirane crtane filmove koji se fokusiraju na etiku advokata i sudija, ravnopravnost polova i manjina pred zakonom, i značaj poštovanja vladavine prava. Preduzeti su koraci da se ustanovi godišnji "Dan zakona" na Kosovu radi proslave i promovisanja vladavine prava.		

Analiza/osnova:

Obrazovanje javnosti vezano ga zakonska prava i obaveze i poznavanje uloge advokata u odbrani i sprovođenju zakona ne nalaze se među izričitim mandatima AKK. Sa svim svojim drugim odgovornostima i ograničenim resursima nije iznenađujuće da AKK nije pridala veću važnost ovim aktivnostima. Ipak, Princip 4 Osnovnih principa Ujedinjenih nacija o ulozi advokata (1990)⁹⁶ propisuje da su "vlade i stručna udruženja advokata dužni da promovišu programe da obaveste javnost o njihovim pravima i dužnostima po zakonu i važnoj ulozi advokata za zaštitu njihovih osnovnih sloboda." Dodatna osnova za uključjenje AKK u ovoj oblasti može se izvući iz člana 10 Zakona o advokaturi⁹⁷ iz 1979, koji u jednom delu propisuje da AKK treba da "analizira i prati društvene odnose i druge interesantne pojave radi zaštite prava građana i organizacija" Ovaj mandat je takođe uključen i među zadatke koji su dodeljeni AKK u članu 4 Statuta AKK (21. dec. 2002).

Iako programi obrazovanja i širenja svesti javnosti istorijski nisu bili briga AKK, čini se da njeno rukovodstvo sada sve više ceni koristi od ovakvih programa za unapređenje vladavine prava, povećanje poverenja javnosti u pravni sistem, i poboljšanje ugleda i statusa advokatske struke. U prošlosti, građani su smatrali da je zakon instrument represije, od koga su oni imali strah, a ne da je on zaštitnik njihovih prava i interesa. AKK je, uz podršku ABA/Inicijative za vladavinu prava i u saradnji sa Kosovskim udruženjem sudija, nedavno pokrenula napore u ovom smeru. Ovi koraci obuhvataju oglas o javnim uslugama na televiziji kojim se javnost obaveštava o njihovom pravu da se sa njima postupa jednako pred sudom, i o etici advokata i sudija i žalbenim mehanizmima. Ovde se takođe računaju tri crtana filma u kojima glavnu ulogu igra "Pravedni Kid", koji su namenjeni maloj deci i upućuju poruke o ravnopravnosti polova i etničkih grupa, značaju poštovanja zakona, i potrebi da se da prednost razgovoru u odnosu na tuču. Ove aktivnosti su otpočele baš pre posete IRPP na licu mesta, tako da je prerano da se oceni njihova pokrivenost i efektivnost. AKK je takođe preduzela korake da organizuje godišnji "Dan zakona" na Kosovu sa ciljem da proslavi i promoviše vladavinu prava. Mnogo toga ostaje da se uradi da se obrazuje javnost o njihovim pravima po zakonu i da se proširi svest javnosti o ulozi advokata u odbrani i sprovođenju ovih prava. Ipak, čini se da AKK priznaje potrebu da ostvari napredak u ovoj oblasti,

⁹⁶ Vidi www.unhcr.ch/html/menu3/b/h_comp44.htm.

⁹⁷ Zakon o advokaturi i drugoj pravnoj pomoći (22. nov. 1979), SAP Kosovo, Sl. br. 48/1979 (24. dec. 1979) [u daljem tekstu "Zakon o advokaturi iz 1979"].

i ovo je bila tema razgovora i inicijativa ne samo u Prištini, već isto tako i regionalnih sastanaka AKK.

Ostale institucije na Kosovu, uključujući i razne međunarodne organizacije, advokate za ljudska prava, Kancelariju ombudsmana, i domaće NVO, uključile su se u kampanje i projekte na širenju svesti javnosti o njihovim pravima i obavezama u izvesnim oblastima, uglavnom u ljudskim pravima, krivičnom zakonu, porodičnom zakonu i pitanjima ravnopravnosti polova. Očigledno je da AKK do sada nije učestvovala u ovim aktivnostima.

Faktor 24: Uloga u pravnoj reformi

Stručna udruženja advokata aktivno su uključena u proces pravne reforme u njihovoj zemlji.

ZAKLJUČAK	KORELACIJA: NEUTRALNA	TREND: ↔
Advokatska komora Kosova [u daljem tekstu "AKK"] gledano generalno čini vrlo malo da pomogne u procesu pravne reforme, mada je dala predloge za nove i prerađene zakone koji imaju neposrednog uticaja na advokatsku struku. Aktivnosti "sudije-advokatska komora" koje je sprovela zajedno sa Udruženjem sudija Kosova, identifikovale su oblasti gde su reforme neophodne i služile su kao katalizatori za promene.		

Analiza/osnova:

Član 4(6) Statuta Advokatske komore Kosova (21. dec. 2002) predviđa da je jedan od zadataka AKK "da informiše lokalne nadležne organe raznih instance o situaciji i merama koje se moraju preduzeti za unapređenje advokature i prava građana i pravnih lica." Ovo pokazuje da AKK treba da ima svoju ulogu u procesu pravne reforme, i to ne samo u stvarima koje neposredno utiču na advokate već i u zakonima koji obezbeđuju ili povećavaju prava građana.

AKK je aktivno učestvovala u sastavljanju, pripremi i donošenju Predloga zakona o advokatskoj komori⁹⁸, koji će naravno najdirektnije i najviše uticati na njene članove. Iskustva i mišljenja predstavnika AKK bila su neophodna za Skupštinu Kosova kada je većala o ovom zakonu. Na isti način, međutim, članovi AKK mogli su da daju dragocene doprinose u zakonodavnom procesu dajući stručne savete i pružajući pomoć u sastavljanju širokog opsega zakona. Ovo se očigledno odnosilo na zakone o sudskom sistemu, proceduralnim propisima, pravnom obrazovanju, pravosudnom ispitu, pravnoj pomoći, i drugim temama koje advokati temeljno poznaju iz svakodnevne prakse. Pored toga, AKK je mogla da bude jako korisna u materijalnim oblastima gde su neki od njenih članova cenjeni stručnjaci, uključujući tu zakon o radu, zakon o porodici, poslovnim transakcijama, bankrotstvu, socijalnoj pomoći i oporezivanju. Osim ovoga, pre donošenja zakona bilo bi korisno da parlamentarci iskoriste sposobnosti obučениh advokata da ispituju zakon u pogledu svake teme, da utvrde dvosmislenosti, nedoslednosti i druge potencijalne propuste, i da ih zatim reše.

Međutim, i vlada i Skupština su pokazali vrlo malo interesovanja da dobiju predloge i pomoć od AKK, bar o stvarima koje direktno ne utiču na advokatsku struku. Jednom je čak obrazovan zakonodavni odbor u okviru AKK, ali nije bio aktivan i Skupština Kosova nije uputila njemu nijedan

⁹⁸ Zakon o advokatskoj komori, Zakon br. 2004/40 (8. sept. 2004) [u daljem tekstu "Predlog zakona o advokatskoj komori"].

nacrt zakona. Povremeno su neki članovi AKK zasebno zamoljeni da pregledaju zakon, ali to je tipično više zbog posebnih okolnosti i odnosa nego priznanja da je AKK dobar izvor temeljnih predloga. Za parlamentarni proces bi bilo dobro da AKK redovno pregledava i daje komentare na nacrt zakona.

Naravno, postoje praktična i ekonomska ograničenja da AKK posveti vreme advokata procesu pravne reforme bez nadoknade. Većina advokata su isključivi izvršioци, sa malo podrške ili fleksibilnosti rasporeda, i oni koji imaju najveće stručno znanje verovatno imaju i najveći broj klijenata koji traže njihove pravne usluge. Korak koji bi AKK mogla preduzeti u ovoj oblasti, kao što je napred pomenuto, bilo bi da ustanovi specijalnosti u okviru struke, izda sertifikate advokatima kao posebno iskusnim i stručnim u odabranim oblastima, i da organizuje najmanje neke programe kontinuiranog pravnog obrazovanja i okrugle stolove o ovim specijalnostima. Ove mere će pomoći da se identifikuju grupe talentovanih u praktičnim oblastima, i tako biti logična kontakt lica za delotvorne i tehnički dobre predloge za pravnu reformu. Pored toga, advokati sa sertifikatom u određenoj specijalnosti mogli bi periodično da se sastaju da razmotre teme od zajedničkog interesa, uključujući tu propuste, nedostatke ili zastarele odredbe u zakonima na koje oni redovno nailaze u svakodnevnoj praksi, i da daju predloge koji će otkloniti ove probleme. Doobar model koji pokazuje dobre strane ovakvih sastanaka je serija rasprava za okruglim stolom sa "sudijama-advokatima" koje AKK periodično održava sa udruženjima sudija i tužilaca. Ove popularne rasprave identifikovale su oblasti u kojima je potrebna reforma, kao što su naknade za *ex-officio* branioce, radni prostor advokata u sudovima i plaćanje troškova za kopiranje spisa predmeta, i dovele do uspešnih napora da se izvrše reforme.

LISTA AKRONIMA

ABA:	Američka advokatska asocijacija
CEDAW:	Konvencija za eliminaciju svih ovlika diskriminacije žena
KPO:	Kontinuirano pravno obrazovanje
EU:	Evropska Unija
RIP:	Reformski indeks pravosuđa
AKK:	Advokatska komora Kosova
KFOR:	Kosovske snage (međunarodne vojne bezbednosne snage)
OVK:	Oslobodilačka vojska Kosova
KPC:	Kosovski pravni centar
RIPO:	Reformski indeks pravnog obrazovanja
IRPP:	Reformski indeks pravne struke
NATO:	Severno-atlantska ugovorna organizacija
NVO:	Nevladina organizacija
SL:	Službeni list
OEBS:	Organizacija za evropsku bezbednost i saradnju
PIS:	Privremene institucije samouprave
SAP:	Socijalistička Autonomna Pokrajina
SFRJ:	Socijalistička Federativna Republika Jugoslavija
SZK:	Statistički zavod Kosova
SPGS:	Specijalni predstavnik Generalnog sekretara (Ujedinjenih nacija)
UN:	Ujedinjene nacije
UNMIK:	Misija Ujedinjenih nacija na Kosovu

INDEKS REFORME PRAVNE PROFESIJE

KOSOVO

TOM II

APRIL 2007

Indeks Reforme Pravne Profesije (IRPP) je jedan od instrumenata u seriji sredstava za ocenu i razvoj od eksperata reforme prava i međunarodnog razvoja Udruženje Advokata Amerike. Kao deo ABA Inicijative za Vladavinu zakona i promovisanju jednog funkcionalnog i ravnopravnog zakonskog sistema na međunarodnom nivou. IRPP pruža osnovane podatke na observacijama za analizu nezavisnosti pravne struke kao i ambijenta u kojem oni vrše profesiju u demokratijama u razvoju u celom svetu.

IRPP se oslanja na pravnim tradicionalnim poredjenjima i na međunarodnim standardima osnovanim od strane Ujedinjenih Nacija, Saveta Evrope, i ostalih međunarodnih organizacija koja se bave slobodom i stručnoj slobodi i prava, pravnom obrazovanju, prijemu u pravnoj profesiji, uslovima i standardima za sprovođenje pravne profesije i pravnih usluga,

reformisanju prava.

IRPP ocenjuje iskustvo i uslove na mestu koristeći 24 faktora koji omogućavaju jednu nezavisnu, etičku i efikasnu pravnu profesiju. Ovaj proces uključuje, jednu rigoroznu analizu svih zakona, normativnih akata i izvora ovlašćenja koji regulišu pravnu profesiju, kao i proces intervjuisanja glavnih informatora koji predstavljaju ciljane grupe, i strukturisane intervju sa advokatima, sudijama, tužiocima, predstavnicima vlade i pripadnicima trećeg sektora

IRPP je važan priručnik koji će obogatiti rad drugih pružioaca pravne pomoći, advokata pravne reforme kao i komuniteta koji se bavi međunarodnim razvojem. IRPP takođe će ojačati stručnjake prava, kako bi delovali na ime njihovih profesionalnih interesa, i pomogla nevladinim organizacijama na podržavanju reforme prava i da se uključe u suštini zalaganja advokacije.

USAID
NGA POPULLI AMERIKAN
OD AMERIČKOG NARODA